

ΠΑΙΔΙΑ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ

Κατευθυντήριες Αρχές
για την Παιδική Προστασία
& Πρόνοια

Τίτλος Αγγλικής Έκδοσης
Refugee Children - Guidelines on Protection and Care
Geneva 1994

1η Ελληνική Έκδοση
Αθήνα 1997

Copyright για την Ελλάδα
ΥΠΑΤΗ ΑΡΜΟΣΤΕΙΑ Η.Ε. ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ

Αγγελοπούλου 23, 115 25 ΑΘΗΝΑ
Τηλ.: 67 26 462-3 / Fax: 67 26 417

© Ύπατη Αρμοστεία Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες.

Το παρόν Εγχειρίδιο έχει ήδη εκδοθεί στην Αγγλική & Γαλλική.

Η αναπαραγωγή, η μετάφραση ή η προσαρμογή οποιουδήποτε κεφαλαίου του παρόντος εγχειριδίου ώστε να ανταποκρίνεται σε τοπικές ανάγκες μπορεί να πραγματοποιηθεί χωρίς την προηγούμενη έγκριση του Οργανισμού εφόσον: α) τα έντυπα διανέμονται δωρεάν ή σε συμβολική τιμή - όχι με σκοπό το εμπορικό κέρδος, και β) αναφέρεται ως πηγή η Ύπατη Αρμοστεία Η.Ε. για τους Πρόσφυγες.

Η έδρα του Οργανισμού στη Γενεύη επιθυμεί και στηρίζει τη μετάφραση του παρόντος εγχειριδίου και σε άλλες γλώσσες.

Πρόλογος

Συνήθως περισσότερο από το μισό κάθε προσφυγικού πληθυσμού είναι παιδιά. Τα παιδιά πρόσφυγες είναι κατ' αρχάς παιδιά και ως παιδιά χρειάζονται ειδική προσοχή. Ως πρόσφυγες αποτελούν ιδιαίτερη ομάδα κινδύνου λόγω της αβεβαιότητας και των συνεχών αναταραχών που στιγματίζουν τη Μεταψυχροπολεμική Εποχή.

Προκειμένου να βελτιωθεί και να ενισχυθεί η προστασία και η φροντίδα των παιδιών προσφύγων, η Ύπατη Αρμοστεία υιοθέτησε «Πολιτική για τα Παιδιά Πρόσφυγες», που επικυρώθηκε από την Εκτελεστική Επιτροπή του Οργανισμού τον Οκτώβριο 1993. Οι Κατευθυντήριες Οδηγίες της Ύπατης Αρμοστείας για τα Παιδιά Πρόσφυγες, που δημοσιεύθηκαν για πρώτη φορά το 1988, ενημερώθηκαν υπό το φώς της νέας Πολιτικής και παρουσιάζονται στο παρόν βιβλίο. Ακρογωνιαίος λίθος είναι η ικανοποίηση της ανάγκης που έχουν τα παιδιά για ειδική φροντίδα και υποστήριξη.

Τα παιδιά είναι ευάλωτα. Είναι ευαίσθητα στις ασθένειες, στην κακή διατροφή και στις σωματικές κακοποιήσεις.

Τα παιδιά δεν είναι ανεξάρτητα. Έχουν ανάγκη την υποστήριξη των ενηλίκων, όχι μόνον για να επιβιώσουν, ειδικότερα τα πρώτα χρόνια της παιδικής τους ηλικίας, αλλά και για την ψυχολογική και κοινωνική ευημερία τους.

Τα παιδιά αναπτύσσονται. Μεγαλώνουν σε διαδοχικές εξελικτικές φάσεις, όπως ένας πύργος από τούβλα, όπου η κάθε σειρά του εξαρτάται από την προηγούμενη. Οι σοβαρές καθυστερήσεις αυτών των φάσεων διαταράσσουν σοβαρά την ανάπτυξη.

Τα παιδιά πρόσφυγες αντιμετωπίζουν σοβαρότερους κινδύνους για την

ασφάλειά τους και την ευημερία τους συγκρινόμενα με τα άλλα παιδιά. Η ξαφνική και βίαιη εκδήλωση των κρίσιμων καταστάσεων, η διαταραχή της οικογενειακής και της κοινοτικής δομής καθώς και οι περιορισμένες πηγές που πρέπει να αντιμετωπίσουν τα περισσότερα παιδιά πλήττον καίρια τη φυσική και ψυχολογική ευημερία των παιδιών προσφύγων. Είναι λυπηρό ότι παιδιά νεαρής ηλικίας αποτελούν τα πρώτα και πλέον συνήθη θύματα της βίας, των ασθενειών, της κακής διατροφής, που χαρακτηρίζουν τις μετακινήσεις των πληθυσμών και τα προσφυγικά ρεύματα. Ερευνώντας τις συνέπειες των κρίσιμων καταστάσεων και αναζητώντας λύσεις, ο διαχωρισμός των οικογενειών και των σχετικών δομών συνεχίζει να πλήττει σημαντικά τα παιδιά πρόσφυγες όλων των ηλικιών. Έτσι, η παροχή βοήθειας σ' αυτά για την ικανοποίηση των φυσικών και κοινωνικών τους αναγκών συχνά σημαίνει προσοχή στην υποστήριξη της οικογένειάς τους και των κοινοτήτων τους.

Αυτές οι ανησυχίες αντανακλώνται στις Κατευθυντήριες Αρχές που καθορίζουν τους στόχους και τους σκοπούς, τις αρχές και τα πρακτικά μέτρα για την προστασία και τη βοήθεια των παιδιών προσφύγων. Τοποθετώντας τα παιδιά στην οικογένεια και στην κοινότητα, οι Κατευθυντήριες Αρχές επικεντρώνονται στις ανάγκες ανάπτυξης του παιδιού, στο φύλο τους και στα πολιτισμικά τους υπόβαθρα, στις ειδικές ανάγκες των ασυνόδεντων ανήλικων και στα ιδιαίτερα προβλήματα που παρουσιάζονται στον επαναπατρισμό και στην επανένταξή τους.

Ο τρόπος δημιουργίας αυτών των Κατευθυντήριων Αρχών ήταν ενθαρρυντικός για τον Οργανισμό. Οι μη κυβερνητικές οργανώσεις και αδελφοί οργανισμοί συνεισέφεραν γενναιόδωρα και με ενθουσιασμό στην τεκμηρίωση. Σημαντική ήταν και η συμβολή του προσωπικού του Οργανισμού τόσο στα κεντρικά γραφεία όσο και στα κατά τόπους γραφεία. Και ενώ οι Κατευθυντήριες Αρχές κατ' αρχήν έχουν το ρόλο των οδηγιών για το προσωπικό του Οργανισμού, ενισχύοντας την ικανότητά του να προάγει και να σχεδιάζει προγράμματα που ανταποκρίνονται στα δικαιώματα, στις ψυχολογικές και υλικές ανάγκες των παιδιών προσφύγων, ελπίζω ότι οι συνεργάτες μας θα διαπιστώσουν ότι είναι χρήσιμες για τη δημιουργία των δικών τους προγραμμάτων και δραστηριοτήτων.

Η υπέρτατη αξία της Πολιτικής και των Κατευθυντήριων Αρχών της Ύπατης Αρμοστείας για τα Παιδιά Πρόσφυγες βρίσκεται στην εφαρμογή τους, στη συγκεκριμενοποίησή τους με πράξεις. Όπως ακριβώς η δημιουργία αυ-

τών των Αρχών στηρίχτηκε στην ομαδική προσπάθεια και τη συνεργασία. Ελπίζω ότι στην εφαρμογή τους μπορούμε να βασιζόμαστε σε όλους τους ενδιαφερόμενους. Απευθύνω έκκληση στο προσωπικό του Οργανισμού, στους αντιπροσώπους των Κυβερνήσεων, στους οργανισμούς των Ηνωμένων Εθνών και στις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις να ενώσουν τις δυνάμεις τους, καθώς και το έμπνηχο και άπνηχο δυναμικό τους, ώστε να βελτιωθεί αποτελεσματικά η ζωή των παιδιών προσφύγων.

Σαντάκο Ογκάτα

Ύπατη Αρμοστής των Ηνωμένων Εθνών
για τους Πρόσφυγες

ΠΑΙΔΙΑ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ

Κατευθυντήριες Αρχές για την Παιδική Προστασία & Πρόνοια

Πρόλογος	5
Περιεχόμενα	9
1. Εισαγωγή	11
Αποδέκτες του παρόντος βιβλίου και τρόπος χρήσης του.....	11
Φύση και χρησιμότητα των κατευθυντήριων αρχών.....	12
Δημιουργία του παρόντος βιβλίου.....	13
Συνήγοροι των παιδιών προσφύγων.....	15
2. Παιδιά Πρόσφυγες και τα Δικαιώματα του Παιδιού	17
Διεθνή Κείμενα.....	17
Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού - Επισκόπηση.....	20
Οι έφηβοι υπάγονται στις ρυθμίσεις της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού.....	24
Η Πράξη.....	25
3. Πολιτισμός	29
Σημασία του πολιτισμού.....	29
Συνέπειες της προσφυγικής εμπειρίας για τα παιδιά.....	30
Αποκατάσταση της πολιτισμικής ζωής.....	31
4. Ψυχοκοινωνική ευημερία	37
Σημασία της ψυχοκοινωνικής ευημερίας.....	38
Βοηθώντας άμεσα τα παιδιά.....	40
Βοηθώντας τα παιδιά στηρίζοντας την οικογένεια.....	42
Βοηθώντας τα παιδιά συνδράμοντας την κοινότητα.....	44
Παρατεταμένη παραμονή στον προσφυγικό καταυλισμό.....	45
Προτεινόμενες δραστηριότητες.....	46
Μερικά παιδιά έχουν ανάγκη Ειδικευμένες Υπηρεσίες.....	48

5. Υγεία και Διατροφή	53
Νερό, υγιεινή του περιβάλλοντος, στέγη και ρουχισμός	54
Τροφή και διατροφή	57
Υγειονομικές Υπηρεσίες	62
6. Πρόληψη και Θεραπεία των Αναπηριών	71
Οι περισσότερες αναπηρίες προλαμβάνονται	71
Σχέδιο δράσης	73
7. Προσωπική Ελευθερία και Ασφάλεια	79
Προσωπική Ασφάλεια	81
Κακοποίηση και Εκμετάλλευση	84
Στράτευση	85
Κράτηση	86
Απομάκρυνση	88
8. Νομικό Καθεστώς	97
Καθορισμός του καθεστώτος του πρόσφυγα	97
Καταγραφή της γέννησης, Ιθαγένεια, Ανιθαγένεια	103
9. Εκπαίδευση	109
10. Ασυνόδευτα παιδιά	121
Σχέδιο Δράσης	124
Ρυθμίσεις για τη φροντίδα	126
Αναζήτηση της οικογένειας	128
Μακροπρόθεσμες λύσεις	129
11. Διαρκείς λύσεις	137
Εθελοντικός Επαναπατρισμός	138
Ενσωμάτωση στη χώρα ασύλου	144
Μετεγκατάσταση	144
Διαρκείς Λύσεις για Ασυνόδευτα Παιδιά	146
12. Επιχειρησιακό Πλαίσιο	149
Παράρτημα Α	
Πολιτική της Ύπατης Αρμοστείας για τα Παιδιά Πρόσφυγες	161
Παράρτημα Β	
Συντομογραφίες	175

Κεφάλαιο 1

Εισαγωγή

I. Αποδέκτες του παρόντος βιβλίου και τρόπος χρήσης του

Το βιβλίο αυτό γράφηκε για διάφορες ομάδες επαγγελματιών. Κατ' αρχήν για το προσωπικό της Ύπατης Αρμοστείας, αλλά και γι' αυτό των επιχειρησιακών συνεργατών της, ανεξάρτητα από το αν είναι εθελοντικοί οργανισμοί, οργανισμοί των Ηνωμένων Εθνών ή Κυβερνήσεις. Κάθε κεφάλαιο αναλύει ένα θέμα, όπως το Νομικό Καθεστώς ή την Ψυχοκοινωνική Ευημερία, που αναπτύσσεται από την σκοπιά των αναγκών και των δικαιωμάτων του παιδιού. Οι εργαζόμενοι με τους πρόσφυγες θα έχουν μια άποψη συνολική για το θέμα που τους ενδιαφέρει καθώς και καθοδήγηση για τον τρόπο αντιμετώπισης του προβλήματος που καλούνται να επιλύσουν.

Το αναλυτικό αλφαβητικό ευρετήριο έχει στόχο να βοηθήσει τους εργαζόμενους με τους πρόσφυγες να προσφεύγουν γρήγορα στις οδηγίες που αφορούν τα ιδιαίτερα προβλήματα, χωρίς να πρέπει να διαβάσουν όλο το κεφάλαιο. Περιλαμβάνει την ουσία των κατευθυντήριων Αρχών κάθε κεφαλαίου και μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως σύντομο μέσο αξιολόγησης της μέτρων που υιοθετήθηκαν για τη διασφάλιση των αναγκών προστασίας των παιδιών και για την παροχή φροντίδας. Παρατίθεται, στο τέλος κάθε κεφαλαίου βιβλιογραφία.

Οι ασχολούμενοι με τον προγραμματισμό και άλλοι επαγγελματίες στα κατά τόπους Γραφεία και στην έδρα του Οργανι-

σμού θα διαπιστώσουν ότι το παρόν βιβλίο είναι χρήσιμο επειδή οι κατευθυντήριες αρχές υπογραμμίζουν τους δεσμούς - δεσμούς μεταξύ των παιδιών, της οικογένειάς τους και της κοινότητας και δεσμούς των διαφόρων φάσεων της παιδικής ζωής, όπως είναι η εκπαίδευση και η ψυχοκοινωνική ευημερία. Λαμβάνοντας υπόψη αυτούς τους συσχετισμούς βελτιώνεται η αποδοτικότητα της δουλειάς και ελαχιστοποιούνται οι ανεπιθύμητες ενέργειες. Επιπλέον, η ιεράρχηση προϋποθέτει επικέντρωση σ' ένα πεδίο περισσότερο από ό,τι σε κάποιο άλλο και αυτό απαιτεί την συνολική απεικόνιση όλων των δεσμών.

Επειδή το μεγαλύτερο έργο του Οργανισμού πραγματώνεται με επιχειρησιακούς συνεργάτες, οι κατευθυντήριες αρχές συμβάλλουν στην ομοιόμορφη αντιμετώπιση με κοινό στόχο: την προστασία και την παροχή φροντίδας στα παιδιά.

Το παρόν βιβλίο απευθύνεται επίσης στις Κυβερνήσεις. Το περιεχόμενο του παρόντος βιβλίου αποτελεί βοήθημα για τις χώρες καταγωγής και τις χώρες ασύλου να κατανοήσουν το στόχο και τη δικαιολογητική βάση των ενεργειών του Οργανισμού για τα παιδιά πρόσφυγες. Άρα αποτελεί μια σταθερή βάση για συνεργασία. Επιπλέον οι κατευθυντήριες αρχές προκαλούν σε διάλογο με την Εκτελεστική Επιτροπή της Ύπατης Αρμοστείας των Η.Ε. για τους Πρόσφυγες και τα Κράτη δωρητές για τα παιδιά πρόσφυγες: Ποια είναι τα προβλήματα κατά την εφαρμογή τους; Πού αλλού πρέπει να καταβληθούν προσπάθειες; Από ποιον; Πώς;

II. Φύση και χρησιμότητα των κατευθυντηρίων αρχών

Το παρόν βιβλίο δεν είναι εγχειρίδιο πρακτικής. Όπως ακριβώς το εγχειρίδιο που συνοδεύει ένα καινούργιο αυτοκίνητο, στο παρόν βιβλίο δεν υπάρχουν πληροφορίες για τον τρόπο που κατασκευάζεται ή επισκευάζεται ένα αντικείμενο σε περίπτωση βλάβης ή για τον τρόπο που αποφεύγεται η καταστροφή κάποιου πράγματος. Δεν αναφέρεται πουθενά ότι: «στην κατάσταση Α πρέπει να κάνετε το Β».

Αντίθετα, οι κατευθυντήριες αρχές συμβάλλουν στην επίλυση προβλημάτων υπογραμμίζοντας στοιχεία που είναι σημαντικά για κάθε περίπτωση παιδιού πρόσφυγα. Εφαρμόζονται συνδυαστικά με άλλους παράγοντες: την κατάσταση που επικρατεί στον προσφυγικό πληθυσμό, τις ικανό-

τητες του προσωπικού και την κοινή λογική ώστε να ανταποκριθεί στα καθήκοντά του. Παραδείγματος χάρη: στο κεφάλαιο για την Ψυχοκοινωνική Ευημερία αναφέρεται: «ο μόνος και καλύτερος τρόπος για την προαγωγή της ευημερίας των παιδιών είναι η στήριξη της οικογένειάς τους» και στην συνέχεια ως επιμέρους αρχή περιγράφεται ποια είναι βοήθεια που πρέπει κατ'εξαίρεση να παρέχεται στις μονογονεϊκές οικογένειες. Εξηγείται η σημασία αυτής της παρατήρησης. Στο παρόν βιβλίο δεν περιλαμβάνονται οδηγίες για τον τρόπο υιοθέτησης και εφαρμογής προγράμματος στήριξης των μονογονεϊκών οικογενειών, αλλά το θέμα τονίζεται ώστε κάθε αναγνώστης να γνωρίζει ότι η στήριξη των μονογονεϊκών οικογενειών είναι σημαντικό ζήτημα. Με δεδομένη την πληροφόρηση εκτιμάται η τοπική κατάσταση του προσφυγικού πληθυσμού σε συνδυασμό με τις ικανότητες των εργαζομένων και την ικανότητα κρίσης τους να αναλαμβάνουν την απαιτούμενη δράση για τη στήριξη συγκεκριμένης περίπτωσης.

Πρέπει να γίνει μια διάκριση. Οι Κατευθυντήριες Αρχές δεν είναι προτάσεις επιδεκτικές άγνοιας όταν δεν συντρέχουν οι κατάλληλες συνθήκες για την εφαρμογή τους. Είναι εργαλεία για την επίτευξη των στόχων της πολιτικής. Έτσι πρέπει να υπάρχουν βάσιμοι λόγοι για να μην εφαρμοσθούν σε κάποια συγκεκριμένη περίπτωση. Μερικά σημεία τονίζονται περισσότερο από κάποια άλλα. Σ' αυτές τις περιπτώσεις η ανάγκη εφαρμογής είναι επιτακτική, επειδή πρόκειται για καθορισμένο τρόπο πρακτικής από τον οποίο η παρέκκλιση είναι επιτρεπτή εφόσον συντρέχουν εξαιρετικές περιστάσεις.

Οι περισσότερες από τις Αρχές είναι «διεθνούς εμβέλειας». Εφαρμόζονται σε κρίσιμες προσφυγικές καταστάσεις καθώς και στα προγράμματα παροχής βοήθειας στους πρόσφυγες, τόσο στις χώρες ασύλου όσο και στις χώρες επαναπατριsmού τους. Παραδείγματος χάρη: η σημασία της αναζήτησης της οικογένειας και η συνένωση για ένα ασυνόδευτο παιδί δεν σταματά όταν το παιδί διασχίζει τα σύνορα της χώρας καταγωγής του για να επαναπατρισθεί.

III. Δημιουργία του παρόντος βιβλίου

Η συγγραφή του παρόντος βιβλίου έχει την ιστορία της. Από τη μια πλευρά του οικογενειακού δέντρου είναι ο κλάδος των δικαιωμάτων του ανθρώπου, που περιλαμβάνει την πρόσφατη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του

Παιδιού (1989)¹. Από την άλλη είναι ο κλάδος της Ύπατης Αρμοστείας. Το 1987 η Εκτελεστική Επιτροπή του Οργανισμού² ζήτησε τη διατύπωση Αρχών (Πόρισμα Νο. 47) και την επόμενη χρονιά, το 1988, δημοσιεύθηκαν οι «Κατευθυντήριες Αρχές για τα Παιδιά Πρόσφυγες». Το 1991 αναθεωρήθηκαν σε δύο εκθέσεις: η μία έγινε από το διεθνή οργανισμό «Σώστε τα Παιδιά» σε συνεργασία με την Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες και η άλλη από το Γραφείο Προσφυγικών Προγραμμάτων των ΗΠΑ. Το 1993 η Εκτελεστική Επιτροπή καλωσόρισε την υιοθέτηση της «Πολιτικής της Ύπατης Αρμοστείας για τα Παιδιά Πρόσφυγες» (βλ. Παράρτημα Α).

Στη φάση της αναθεώρησης των Κατευθυντηρίων Αρχών απεστάλησαν ερωτηματολόγια στα κατά τόπους Γραφεία του Οργανισμού ώστε να υποβάλουν τις προτάσεις τους, που αποτέλεσαν τη βάση του πρώτου δοκιμίου του παρόντος βιβλίου καθώς και δικαιολογητική βάση νέων ερωτημάτων στα κατά τόπους γραφεία ώστε να διευκρινίσουν ασάφειες. Παραδείγματος χάρη το προσωπικό που εργαζόταν σε επαναπατρισμούς προσφύγων και στις δύο πλευρές των συνόρων μοιράστηκε γενναιόδωρα την εμπειρία του προκαλώντας την υιοθέτηση αρχών που επιβάλλεται να εφαρμόζονται για την ικανοποίηση των ειδικών αναγκών των παιδιών στο στάδιο του επαναπατρισμού και της επανένταξής τους. Το σχέδιο αυτό αποστάλθηκε σε περισσότερα από 2.500 αντίγραφα στο προσωπικό του Οργανισμού και στην «εκτεταμένη οικογένεια και φίλους» του (Κυβερνήσεις, οργανισμούς των Ηνωμένων Εθνών, μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και εμπειρογνώμονες) μαζί με το ερωτηματολόγιο.

Οι μη κυβερνητικές οργανώσεις, οι οργανισμοί των Ηνωμένων Εθνών και επαγγελματίες που εργάζονται με παιδιά πρόσφυγες, εκτός από το προσωπικό του Οργανισμού στα κατά τόπους γραφεία και στην έδρα του Οργανισμού, μοιράστηκαν γενναιόδωρα την εμπειρία τους, εξέφρασαν την άποψή τους και σχολίασαν το σχέδιο που τους αποστάλθηκε. Αυτές οι προτάσεις συνοψίστηκαν και ενσωματώθηκαν, στο μέτρο του δυνατού, στο τελικό κείμενο.

Το παρόν βιβλίο, αναθεωρημένη έκδοση αυτής του 1994, είναι το αποτέλεσμα συνδυασμού της έννοιας των «δικαιωμάτων του παιδιού» με τις συνεχιζόμενες προσπάθειες της Ύπατης Αρμοστείας των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες για την προστασία και τη βοήθεια των παιδιών προσφύγων.

IV. Συνήγοροι των Παιδιών Προσφύγων

Τα παιδιά πρόσφυγες δεν ανήκουν αποκλειστικά «στο πεδίο ευθύνης του Υπεύθυνου του Προγράμματος ή του Υπεύθυνου Προστασίας». Η εκπαίδευση και άλλες υπηρεσίες που παρέχονται στα παιδιά δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται σαν να πρόκειται για «το πρόγραμμα κάποιου άλλου». Όλοι πρέπει να ασχολούνται με τα ζητήματα των προσφύγων και ελπίζουμε ότι αυτές οι Κατευθυντήριες Αρχές παρέχουν αρκετές πληροφορίες και ενθάρρυνση ώστε οι εργαζόμενοι να είναι καλοί συνήγοροι των δικαιωμάτων των παιδιών προσφύγων.

1. Ν. 2101/1992, ΦΕΚ Α' 192.
2. Τα Πορίσματα για τη Διεθνή Προστασία των Προσφύγων που υιοθετήθηκαν από το 1975 διατίθενται στην ελληνική από το Γραφείο της Ύπατης Αρμοστείας στην Αθήνα.

Κεφάλαιο 2

Παιδιά Πρόσφυγες & Τα Δικαιώματα του Παιδιού

Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού¹

«Σε όλες τις αποφάσεις που αφορούν παιδιά ...πρέπει να λαμβάνεται πρωτίστως υπόψη το συμφέρον του παιδιού» (άρθρο 3).

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη υποχρεούνται να σέβονται τα δικαιώματα που αναφέρονται στην παρούσα Σύμβαση και να τα εγγυώνται «σε κάθε παιδί που υπάγεται στη δικαιοδοσία τους χωρίς καμία διάκριση» (άρθρο 2).

I. Διεθνή Κείμενα

Οι διεθνείς συμβάσεις είναι σημαντικές για τα παιδιά πρόσφυγες γιατί ορίζουν τις προϋποθέσεις εφαρμογής των δικαιωμάτων των παιδιών. Όταν τα Κράτη κυρώνουν μια διεθνή σύμβαση, η Κυβέρνηση του Κράτους υπόσχεται στη διεθνή κοινότητα ότι θα συμμορφωθεί με τα κριτήρια που περιλαμβάνονται στο κείμενο της σύμβασης.

Η Σύμβαση του 1951² και το Πρωτόκολλο του 1967 (για το καθεστώς των προσφύγων) ορίζουν τις προϋποθέσεις εφαρμογής τους τόσο για τα παιδιά ό-

σο και για τους ενήλικες: (1) ένα παιδί «που εκφράζει βάσιμο και δικαιολογημένο φόβο δίωξης» για έναν από τους λόγους που αναφέρονται στη Σύμβαση είναι «πρόσφυγας», (2) το παιδί στο οποίο αναγνωρίζεται το καθεστώς του πρόσφυγα δεν μπορεί να εξαναγκασθεί να επιστρέψει στη χώρα καταγωγής του (αρχή της μη επαναπροώθησης) και (3) δεν υπάρχει καμία διάκριση μεταξύ παιδιών και ενηλίκων όσον αφορά την κοινωνική πρόνοια και τα δικαιώματα που απολαμβάνουν. Ένα άρθρο της Σύμβασης είναι καθοριστικής σημασίας για τα δικαιώματα των παιδιών προσφύγων: στη στοιχειώδη εκπαίδευση οι πρόσφυγες απολαμβάνουν της «ίδιας μεταχείρισης» που απολαμβάνουν και οι πολίτες της χώρας ασύλου και γενικά μεταχείρισης τουλάχιστον το ίδιο ευνοϊκής με αυτή που απολαμβάνουν οι αλλοδαποί στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (άρθρο 22).

Η Σύμβαση ΟΑΕ (1969) που αφορά τα Ειδικά Ζητήματα των Πρόσφυγικών Προβλημάτων στην Αφρική περιλαμβάνει ευρύτερο ορισμό της έννοιας «πρόσφυγας» κατά συνέπεια περιλαμβάνονται πρόσωπα που ζουν στην Αφρική και που εγκατέλειψαν την πατρίδα τους λόγω του πολέμου ή άλλων γεγονότων που διαταράσσουν σημαντικά τη δημόσια τάξη. Η Σύμβαση αυτή δεν διακρίνει μεταξύ παιδιών και ενηλίκων. Η Διακήρυξη της Καρταγένα του 1984 περιλαμβάνει επίσης ευρύ ορισμό της έννοιας του «πρόσφυγα» και εφαρμόζεται από τα Κράτη της Λατινικής Αμερικής, αν και δεν αποτελεί κείμενο νομικά δεσμευτικό.

Η Σύμβαση που αναγνωρίζει στα παιδιά περισσότερα δικαιώματα είναι η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού του 1989. Ενώ το περιεχόμενο της Σύμβασης δεν αφορά ειδικότερα θέματα προσφύγων, τα παιδιά πρόσφυγες υπάγονται στο πεδίο εφαρμογής της, επειδή όλα τα δικαιώματα που αποτυπώνονται σ' αυτήν αναγνωρίζονται σε κάθε ανθρώπινο ον μικρότερο των 18 ετών (άρθρο 1) χωρίς καμία διάκριση (άρθρο 2).

Η ΣΔΠ είναι σημαντική για τα παιδιά πρόσφυγες, γιατί ορίζει τις προϋποθέσεις εφαρμογής των δικαιωμάτων των παιδιών. Καλύπτεται κάθε τομέας της ζωής του παιδιού, από την υγεία έως την εκπαίδευση και τα κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα. Μερικά από τα δικαιώματα που αναγνωρίζει είναι εξειδικευμένα, όπως π.χ. τα άρθρα για την δικαιοσύνη των ανηλίκων (37 & 40), την υιοθεσία (άρθρο 21) και τα οικογενειακά δικαιώματα (άρθρα 5, 9 & 14 παρ. 2). Η διασφάλιση των δικαιωμάτων κοινωνικής πρόνοιας εξαρτάται σαφώς από τη δημοσιονομική ικανότητα του Κράτους. Τα δικαιώ-

ματα στην υγεία (άρθρο 24), στην εκπαίδευση (άρθρο 28) και στο κατάλληλο επίπεδο ζωής (άρθρο 27) χαρακτηρίζονται ως «προοδευτικά δικαιώματα» επειδή εντείνονται με την δημοσιονομική ανάπτυξη του Κράτους. Όμως, αυτά τα δικαιώματα κοινωνικής πρόνοιας δεν είναι απλά αρχές ή αφηρημένοι στόχοι. Επειδή είναι «δικαιώματα» η απαγόρευση της διάκρισης (άρθρο 2) σημαίνει ότι τα δικαιώματα που αναγνωρίζει το Κράτος στα παιδιά που είναι πολίτες του τα αναγνωρίζει σε όλα τα παιδιά, καθώς και στα παιδιά πρόσφυγες που υπάγονται στην δικαιοδοσία του.

Η ΣΔΠ είναι αποφασιστικής σημασίας για τα παιδιά πρόσφυγες λόγω της παγκόσμιας κύρωσής της (τα Κράτη Μέλη στη Σύμβαση το Μάρτιο του 1994 ανέρχονταν στα 155). Τα δικαιώματα που περιλαμβάνονται στην Σύμβαση ισχύουν στα Κράτη σε κάθε μεριά της γης, σε όλες τις χώρες ανεξάρτητα από το γεωγραφικό μέγεθος και το στάδιο της δημοσιονομικής ανάπτυξης, αντιπροσωπεύοντας κάθε μορφή πολιτικού συστήματος και θρησκευτικής παράδοσης. Επειδή τα δικαιώματα είναι οικουμενικά, η ΣΔΠ αποτελεί ένα ισχυρό εργαλείο για την υπεράσπιση των δικαιωμάτων των παιδιών: καμία χώρα δεν μπορεί να επικαλεσθεί εξαίρεση ως δικαιολογία για τη μη εφαρμογή της.

Η εκτεταμένη κύρωση της ΣΔΠ είναι καίριας σημασίας και για άλλους λόγους. Όταν ένα Κράτος είναι μέρος στη Σύμβαση, αλλά δεν είναι Μέρος σε Σύμβαση για τους πρόσφυγες, τότε η ΣΔΠ αποτελεί την πρωταρχική βάση προστασίας των παιδιών προσφύγων. Λόγω της οικουμενικής αποδοχής της η Ύπατη Αρμοστεία συστήνει να εφαρμόζεται και στα Κράτη που δεν την έχουν κυρώσει.

Ο Οργανισμός εφαρμόζει τη Σύμβαση και στο έργο που επιτελεί χρησιμοποιώντας τα δικαιώματα των παιδιών ως κατευθυντήριες αρχές. Η Πολιτική του για τα Παιδιά Πρόσφυγες ορίζει: «ως σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών αποτελεί το κανονιστικό πλαίσιο αναφοράς για τη δράση της Ύπατης Αρμοστείας των Η.Ε. για τους Πρόσφυγες» (παράγραφος 17). Μια από τις κατευθυντήριες αρχές στην Πολιτική ορίζει: «Σε όλες τις αποφάσεις που αφορούν παιδιά πρόσφυγες λαμβάνονται πρωτίστως υπόψη τα δικαιώματα του παιδιού και ιδίως το συμφέρον του» (παράγραφος 16 - α). (Το κείμενο της Πολιτικής παρατίθεται στο Παράρτημα Α). Στην αρχή κάθε κεφαλαίου του παρόντος βιβλίου παρατίθενται τα δικαιώματα που αποτυπώνονται στη ΣΔΠ που αποτελούν τη δικαιολογητική βάση της δράσης της Ύπατης Αρμοστείας για τα παιδιά.

Για την ευημερία των παιδιών προσφύγων η Ύπατη Αρμοστεία συνιστά το σεβασμό της ΣΔΠ από όλα τα Κράτη, τους διεθνείς οργανισμούς και τις μη κυβερνητικές οργανώσεις.

Το 1990 η Παγκόσμια Διάσκεψη για τα Παιδιά υιοθέτησε Διακήρυξη και Σχέδιο Δράσης. Στόχος της Παγκόσμιας Διάσκεψης ήταν να θέσει πλαίσιο δράσης του έργου για την υγεία και την εκπαίδευση. Τα Κράτη ενθαρρύνονται να αναπτύσσουν εθνικά σχέδια δράσης, στα οποία περιλαμβάνονται και τα παιδιά πρόσφυγες στην κατηγορία «παιδιών που βιώνουν εξαιρετικά δύσκολες συνθήκες». Αν και η Διακήρυξη και το Σχέδιο Δράσης δεν έχουν τη νομική ισχύ διεθνούς σύμβασης, η γενική αποδοχή τους αποτελεί σημαντική πρόοδο.

II. Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού - Επισκόπηση

Το Τρίγωνο των Δικαιωμάτων

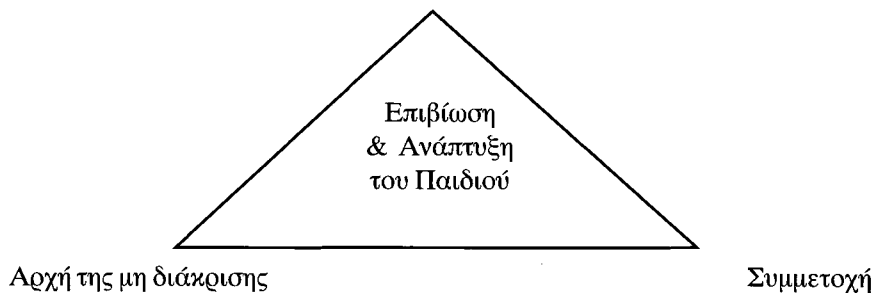
Η σημαντικότερη καινοτομία της Σύμβασης είναι ότι αναγνωρίζει τα παιδιά ως υποκείμενα δικαιωμάτων. Συνηθίζεται να υποστηρίζεται ότι τα παιδιά έχουν ανάγκες που πρέπει να ικανοποιούνται και να παραγνωρίζεται ότι είναι φορείς δικαιωμάτων. Με τη Σύμβαση αναγνωρίζονται στα παιδιά σε παγκόσμια κλίμακα ανθρώπινα δικαιώματα.

Αν και τα δικαιώματα που αποτυπώνονται στη Σύμβαση καλύπτουν όλες τις πλευρές της ζωής του παιδιού, υπάρχουν τρία δικαιώματα που είναι τόσο θεμελιώδη ώστε κρίνεται ότι αποτελούν τον ακρογωνιαίο λίθο της Σύμβασης: ο κανόνας «προς το συμφέρον του παιδιού», η αρχή της μη διάκρισης και το δικαίωμα συμμετοχής. Αυτά τα τρία δικαιώματα είναι τόσο σημαντικά και τόσο αλληλένδετα ώστε είναι χρήσιμο να θεωρείται ότι αποτελούν «τρίγωνο δικαιωμάτων». Τα τρία δικαιώματα του τριγώνου ενισχύουν το ένα το άλλο για την επίτευξη του στόχου «επιβίωση και ανάπτυξη» των παιδιών (άρθρο 6).

Ο Κανόνας «προς το συμφέρον του παιδιού»

Έχει δύο ουσιώδεις εφαρμογές: Η κυβερνητική πολιτική και οι αποφάσεις που υιοθετούνται για τα παιδιά αφορούν κάθε περίπτωση εξατομικευμένα.

Ο Κανόνας «προς το συμφέρον του παιδιού»

Το Τρίγωνο των Δικαιωμάτων

- **Αποφάσεις πολιτικής:** Το άρθρο 3 της Σύμβασης ορίζει ότι «σε όλες τις αποφάσεις που αφορούν παιδιά» τα Κράτη «λαμβάνουν πρωτίστως υπόψη το συμφέρον του παιδιού». Αυτό το άρθρο επιβάλλει στα Κράτη να εξετάζουν την επίδραση κάθε ενέργειας στα παιδιά. Επειδή τα συμφέροντα των παιδιών δεν είναι όμοια με αυτά των ενηλίκων και ενδέχεται να αλληλοσυγκρούονται, τα Κράτη υποχρεούνται να διαχωρίζουν τα παρουσιαζόμενα σε κάθε περίπτωση συμφέροντα. Η κυβέρνηση δεν υποχρεούται να υιοθετήσει δράση που είναι η καλύτερη για το παιδί, αλλά εάν διαπιστώνεται σύγκρουση, το Κράτος υποχρεούται «να λάβει πρωτίστως υπόψη το συμφέρον του παιδιού». Αυτός ο κανόνας εφαρμόζεται στον προϋπολογισμό των επιδομάτων, στο νομοθετικό έργο και στην κρατική διοικητική πρακτική.
- **Εξατομικευμένες περιπτώσεις:** Κατά την υιοθέτηση απόφασης για εξατομικευμένη περίπτωση παιδιού επιβάλλεται να «ληφθεί υπόψη πρωτίστως» το συμφέρον του παιδιού. Υπάρχουν περιπτώσεις όπου η παιδική πρόνοια λαμβάνεται ιδιαιτέρως υπόψη. Π.χ. σε περίπτωση κακοποίησης ή αμέλειας το παιδί ενδέχεται να χωριστεί από τους γονείς, εάν είναι «αναγκαίο για το συμφέρον του παιδιού» (άρθρο 9). Στις περιπτώσεις υιοθεσίας, όπου επιβάλλεται να εξετασθεί λεπτομερειακά η επίδραση της ενέργειας στο παιδί, «το συμφέρον του παιδιού λαμβάνεται πρωτίστως υπόψη» (άρθρο 21). Πρόκειται για προϋπόθεση όμοια με αυ-

τή που απαιτείται κατά την υιοθέτηση αποφάσεων πολιτικής. Το διαφορετικό στις εξατομικευμένες περιπτώσεις παιδιών είναι ότι σύμφωνα με μερικά άρθρα της ΣΔΠ αποδίδεται προτεραιότητα στην παιδική πρόνοια και έπεται η πρόνοια που δικαιούται ο ενήλικας.

Π.χ. ο σχεδιασμός μακροπρόθεσμου προγράμματος για κάποιο ασυνόδευτο παιδί απαιτεί απόφαση βασισμένη στο συμφέρον του παιδιού. Ενδέχεται κάποιο παιδί που ζει σε προσφυγικό καταυλισμό να είναι ορφανό, να έχει προγόνους στη χώρα καταγωγής τους, ένα θείο σε κάποια άλλη χώρα ασύλου και κάποιον άλλον οικείο, μη συγγενή, που επιθυμεί να υιοθετήσει το παιδί σε κάποια άλλη χώρα. Προκειμένου να καθορισθεί ποιο είναι το συμφέρον του παιδιού επιβάλλεται να συνεκτιμηθούν πολλοί παράγοντες μεταξύ των οποίων η «ανάγκη συνέχειας» της πολιτιστικής και γλωσσικής καταγωγής του (άρθρο 20), η διατήρησης της οικογένειας και της ιθαγένειας (άρθρο 8) και οι επιθυμίες του παιδιού, που αξιολογούνται ανάλογα με την «ηλικία και την ωριμότητα» (άρθρο 12). Στόχος είναι να «ανατραφεί το παιδί σε οικογενειακό περιβάλλον, σε ατμόσφαιρα ευτυχίας, αγάπης και κατανόησης». (Προοίμιο της Σύμβασης). Ενδέχεται να είναι δύσκολη η υιοθέτηση απόφασης προς το συμφέρον του παιδιού. (Στο παράδειγμα δεν έχουν δοθεί αρκετά «στοιχεία» ώστε να ληφθεί απόφαση. Απαιτούνται περισσότερες πληροφορίες: έχει αναγνωριστεί στο παιδί το καθεστώς του «πρόσφυγα»; Ποια η ηλικία του παιδιού; Ποιες είναι οι συνθήκες που επικρατούν στη χώρα καταγωγής; Είναι ικανοί οι πρόγονοι του παιδιού να αναλάβουν την ανατροφή του; κ.ο.κ.). Ο κανόνας «προς το συμφέρον του παιδιού» αποτελεί την κατευθυντήρια αρχή της ΣΔΠ: κάθε άρθρο της Σύμβασης αποτελεί μια παραλλαγή του κανόνα αυτού.

Μη Διάκριση

Σύμφωνα με την αρχή της μη διάκρισης, όπως ορίζεται στο άρθρο 2 τα Κράτη «σέβονται και εγγυώνται τα δικαιώματα που αναφέρονται στην παρούσα Σύμβαση σε κάθε παιδί που υπάγεται στη δικαιοδοσία τους χωρίς καμία διάκριση.... εθνικής, εθνικιστικής ή κοινωνικής καταγωγής .... ή οποιασδήποτε άλλης κατάστασης». Με άλλα λόγια, σε κάθε παιδί που υπάγεται στη δικαιοδοσία συγκεκριμένου Κράτους αναγνωρίζονται όλα τα δικαιώματα της Σύμβασης ανεξάρτητα από την ιθαγένειά του, το μεταναστευτικό καθεστώς του ή οιοδήποτε άλλο καθεστώς. Τα παιδιά πρόσφυγες, οι αιτούντες άσυλο και

οι αιτούντες άσυλο των οποίων το αίτημα απορρίφθηκε δικαιούνται να επικαλούνται όλα τα δικαιώματα που απορρέουν από τη Σύμβαση.

Συμμετοχή

Το ζήτημα της συμμετοχής εμφανίζεται σε όλο το κείμενο της Σύμβασης. Το άρθρο 12 ορίζει: « Τα Συμβαλλόμενα Κράτη εγγυώνται στο παιδί που έχει ικανότητα διάκρισης το δικαίωμα ελεύθερης έκφρασης της γνώμης του σχετικά με οποιοδήποτε θέμα που το αφορά, λαμβάνοντας υπόψη τις απόψεις του παιδιού ανάλογα με την ηλικία του και το βαθμό της ωριμότητάς του». Η προσεκτική ανάγνωση του κειμένου της Σύμβασης οδηγεί στο συμπέρασμα ότι σχεδόν κάθε άρθρο αφορά κάποια πλευρά της συμμετοχής των παιδιών στην κοινωνία.

Υπάρχουν πολλές μορφές συμμετοχής: π.χ. κοινωνική συμμετοχή στην οικογένεια (άρθρο 7, παρ.1 & 10) και στην κοινωνική ζωή (άρθρα 15 & 17) καθώς και συμμετοχή ατόμων με ειδικές ανάγκες, όπως τα «πνευματικώς ή σωματικώς ανάπηρα παιδιά» (άρθρο 23).

Η συμμετοχή των παιδιών στην υιοθέτηση αποφάσεων που τα αφορούν βοηθά τους ενήλικες να επιλέξουν ορθότερα, αφού έχουν καλύτερη πληροφόρηση για τις σκέψεις, τα συναισθήματα και τις ανάγκες των παιδιών. Αλλά η συμμετοχή ικανοποιεί επίσης και την ανάγκη της ανάπτυξης. Με τη συμμετοχή τα παιδιά κατανοούν τις ικανότητες που απαιτούνται για την υιοθέτηση αποφάσεων και αποκτούν εμπιστοσύνη στην ορθή και σοφή αξιοποίηση των ικανότητων τους.

Ανάλογα με την ηλικία και την ωριμότητά τους τα παιδιά συμμετέχουν στη διαδικασία αποφάσεων. Τρεις είναι οι μορφές συμμετοχής:

- **Στοιχεία της Πληροφόρησης:** Όταν τα παιδιά της στοιχειώδους εκπαίδευσης ζωγραφίζουν, η δραστηριότητα μπορεί να είναι μόνον αναψυχή και έκφραση του παιδιού. Αλλά αποτελεί συμμετοχή, όταν οι ενήλικες χρησιμοποιούν τις ζωγραφιές στη διαδικασία λήψης αποφάσεων ως πηγή πληροφόρησης για τις σκέψεις και τα συναισθήματα των παιδιών.
- **Διάλογος:** Τα παιδιά έχουν γνώμη και τη συζητούν με τους ενήλικες. Όταν οι ενήλικες αποδίδουν στη γνώμη των παιδιών «την ανάλογη βαρύτητα» σύμφωνα με την ηλικία και την ωριμότητά τους, αυτά συμμετέχουν στη διαδικασία υιοθέτησης της απόφασης σύμφωνα με την ΣΔΠ.

- **Υιοθέτηση της απόφασης:** Σε μεγαλύτερη ηλικία τα νεαρά άτομα είναι σε θέση να αποφασίζουν. Π.χ. σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία οι έφηβοι δικαιούνται να συνάπτουν γάμο ή να κατατάσσονται στις ένοπλες δυνάμεις. Ακόμα και όταν αυτές οι επιλογές τους υπάγονται στην έγκριση των γονέων τους, το δικαίωμα των εφήβων να αποφασίζουν για το συμφέρον τους αποδεικνύει ότι η συμμετοχή είναι διαρκής: η ενηλικίωση και η σταδιακή ωρίμανση ενισχύουν την ικανότητα των εφήβων να ελέγχουν τη ζωή τους.

Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού επικεντρώνεται στις σχέσεις

Αν και η Σύμβαση αναγνωρίζει ατομικά δικαιώματα στο παιδί, επικεντρώνεται επίσης στις σχέσεις. Η ευημερία των παιδιών και η διασφάλιση των δικαιωμάτων τους εξαρτώνται από την οικογένεια και την κοινότητά τους. Η Σύμβαση αναγνωρίζει ότι η οικογένεια είναι « η θεμελιώδης μονάδα της κοινωνίας » και υπάγει τα δικαιώματα των παιδιών στο πλαίσιο των γονεϊκών δικαιωμάτων και υποχρεώσεων (άρθρα 5, 14 18 κ.λπ.). Η σημασία της κοινότητας αναγνωρίζεται κατ' επανάληψη στη Σύμβαση (άρθρα 5, 13, 14, 15, 20, 29, 30).

Μια από τις βασικές κατευθυντήριες αρχές της υποστήριξη των παιδιών προσφύγων συνίσταται στην συνδρομή των οικογενειών τους και αναγνωρίζεται ότι ένας από τους καλύτερους τρόπους στήριξης των οικογενειών είναι η παροχή βοήθειας στην κοινότητα. Η Πολιτική της Ύπατης Αρμοστείας για τα Παιδιά Πρόσφυγες μεταδίδει το ίδιο μήνυμα. Στη συνέχεια απεικονίζεται η αντιμετώπιση του Οργανισμού για θέματα προστασίας και βοήθειας των παιδιών προσφύγων.

III. Οι έφηβοι υπάγονται στις ρυθμίσεις της ΣΔΠ

Η Σύμβαση ορίζει ότι «παιδί θεωρείται κάθε ανθρώπινο όν μικρότερο των δεκαοκτώ ετών, εκτός αν η ενηλικίωση επέρχεται νωρίτερα σύμφωνα με την ισχύουσα για το παιδί νομοθεσία» (άρθρο 1). Ο ορισμός της Σύμβασης ενδέχεται να δημιουργεί σύγχυση γιατί εξισώνει το παιδί με τον «ανήλικο». «Παιδί» στο εννοιολογικό λεξικό είναι το πρόσωπο που δεν βρίσκεται σε ηλικία εφηβείας ή είναι σεξουαλικά ανώριμο. Το πρόσωπο που δεν είναι παιδί, αλλά ούτε και ενήλικας είναι έφηβος, ή νεαρός άντρας ή νεαρή γυναίκα (Στο έγγραφο: « Πολιτική της Ύπατης Αρμοστείας για τα Παιδιά Πρόσφυγες » χρησιμοποιείται ο ορισμός της Σύμβασης - παράγραφος 3).

Υπερασπίζοντας τα «δικαιώματα των παιδιών» σε κοινωνίες όπου στους εφήβους αναγνωρίζεται ότι μπορούν να συνάπτουν γάμο, να ανατρέφουν παιδιά, να εργάζονται ή να μάχονται πρέπει να εξηγηθεί γιατί όλα τα πρόσωπα ηλικίας μικρότερης των 18 ετών δικαιούνται να απολαμβάνουν της ειδικής μεταχείρισης που προβλέπει η ΣΔΠ.

Η ηλικία των 18 ετών είναι καθοριστική, γιατί είναι ευρέως αποδεκτή ως η ηλικία της νομικής ενηλικίωσης, δηλαδή η ηλικία που στο πρόσωπο αναγνωρίζονται τα νομικά δικαιώματα των ενηλίκων. Αλλά και για πρακτικό λόγο, καθώς οι έφηβοι υπάγονται στις ρυθμίσεις της ΣΔΠ. Αν και μπορεί να έχουν τη σωματική διάπλαση των ενηλίκων και να αναλαμβάνουν ρόλους ενηλίκων, δεν έχουν γενικά αναπτυγμένη τη συναισθηματική ωριμότητα και την κρίση των ενηλίκων ούτε το κοινωνικό καθεστώς των ενηλίκων που έχουν εμπειρία ζωής. Στις προσφυγικές καταστάσεις οι έφηβοι χρειάζονται «την ειδική φροντίδα και συνδρομή» που τους αναγνωρίζει η ΣΔΠ: συνεχίζεται η ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους και η απόκτηση ουσιαστικών ικανοτήτων. Όταν η προσφυγική ζωή τους απομακρύνει από τις δομές που έχουν ανάγκη, προσαρμόζονται σ' αυτή δυσκολότερα από ό,τι οι ενήλικες. Η ωριμότητα της σωματικής τους διάπλασης, αλλά η έλλειψη των ικανοτήτων και του καθεστώτος των ενηλίκων είναι παράγοντες που συμβάλλουν στο να γίνονται συχνά ενδεχόμενοι στόχοι εκμετάλλευσης, όπως σεξουαλικής κακοποίησης και στράτευσης.

Η υπεράσπιση των εφήβων ενδέχεται να είναι αποτελεσματικότερη όταν η παροχή βοήθειας επικεντρώνεται στις ανάγκες τους στη δεδομένη κατάσταση και δεν χρησιμοποιείται απλά η νομική γλώσσα των «δικαιωμάτων των παιδιών», όπως αποτυπώνονται στη Σύμβαση, που μπορεί να παρανοηθεί εκτός αν τυγχάνει λεπτομερειακής ερμηνείας.

IV. Η Πράξη

Όλο το προσωπικό της Ύπατης Αρμοστείας ενθαρρύνεται να επικαλείται τη ΣΔΠ σε όλες τις φάσεις του έργου που επιτελεί, να χρησιμοποιεί τη γλώσσα των δικαιωμάτων των παιδιών και να επιστά την προσοχή στο «τρίγωνο των δικαιωμάτων»: στον κανόνα «προς το συμφέρον του παιδιού», στην αρχή της μη διάκρισης και στην αρχή της συμμετοχής.

Για την αποτελεσματικότητα του έργου της προστασίας και της βοή-

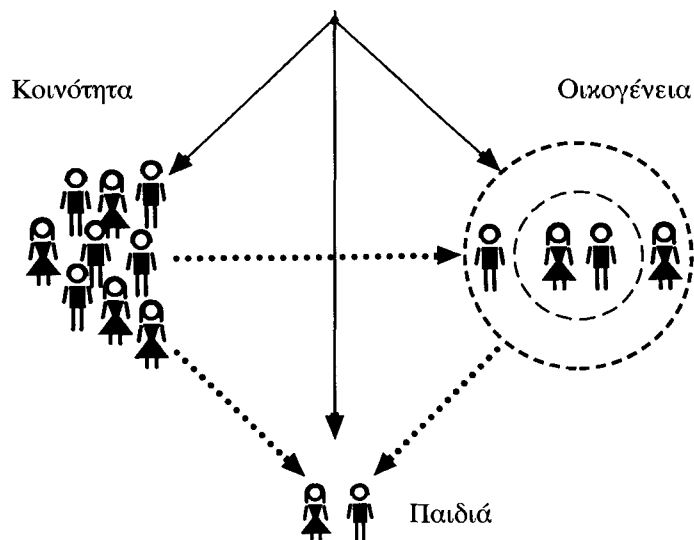
Αντιμετώπιση της Ύψατης Αρμοστείας σε θέματα προστασίας και βοήθειας στα παιδιά πρόσφυγες

ΥΨΑΤΗ ΑΡΜΟΣΤΕΙΑ

ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ

Κυβερνήσεις
Οργανισμοί των Ηνωμένων Εθνών
Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις κ.λπ.

Ο καλύτερος τρόπος στήριξης των παιδιών προσφύγων είναι η παροχή βοήθειας στις οικογένειές τους και ένας από τους αποτελεσματικότερους τρόπους στήριξης των οικογενειών είναι η παροχή βοήθειας στην κοινότητα. Η απεικόνιση παρουσιάζει πώς ο Οργανισμός, συχνά με τη βοήθεια των επιχειρησιακών συνεργατών του, σε ορισμένες περιπτώσεις προστατεύει και συνδράμει άμεσα τα παιδιά πρόσφυγες. Σηχρότερα τα προγράμματα σχεδιάζονται για τη βοήθεια της οικογένειας, για την προστασία των παιδιών και για τη βοήθεια της κοινότητας, υποστηρίζοντας έτσι την οικογένεια και κατά συνέπεια προστατεύοντας το παιδί.

θειας των παιδιών προσφύγων απαιτείται η άριστη γνώση της ΣΔΠ. Σ' αυτό συμβάλλει η γνώση που αφορά στο αν η χώρα όπου εργάζεται το προσωπικό έχει κυρώσει τη Σύμβαση αυτή και στο αν έχει υπογράψει τη Σύμβαση με επιφυλάξεις. Η άμεση πρόσβαση στο κείμενο της Σύμβασης καθώς και η μετάφρασή του στη γλώσσα της χώρας εργασίας του προσωπικού προάγει την εφαρμογή της. Υπογραμμίζεται ότι η Ελλάδα έχει κυρώσει την ΣΔΠ με τον 2101/1992, ΦΕΚ Α' 192³.

Είναι σημαντικό η παρουσίαση των δικαιωμάτων που αποτυπώνονται στη ΣΔΠ να μη στηρίζεται μόνον στο γεγονός ότι πρόκειται για νομικά δικαιώματα. Κάθε δικαίωμα που αναγνωρίζεται σ' αυτή στηρίζεται στο σκεπτικό ότι συμβάλλει στην ικανοποίηση της ανάγκης ανάπτυξης των παιδιών. Η επιτυχημένη παρουσίασή τους επηρεάζει την άριστη φύση των ανθρώπων - τη φυσική τους επιθυμία να προστατεύουν τα παιδιά καθώς και το περί δικαιοσύνης αίσθημά τους - και παρέχει πρακτικές λύσεις στα προβλήματα. Η ΣΔΠ δεν είναι απλά ένα νομικό κείμενο· αποτελεί ηθική διακήρυξη και πρακτικό οδηγό για την ευημερία των παιδιών.

1. Κυρώθηκε από την Ελλάδα με το Ν. 2101/2.12.1992, ΦΕΚ Α' 192.
2. Κυρώθηκε από την Ελλάδα με το ν.δ. 3989/1959, ΦΕΚ Α' 201.
3. Για τις Συμβάσεις που έχει κυρώσει η Ελλάδα σχετικά με το καθεστώς των παιδιών βλ. Κατευθυντήριες Αρχές για την Πολιτική και τη Διαδικασία στα πλαίσια εξέτασης αιτημάτων ασύλου, Παράρτημα Ι, Ύπατη Αρμοστεία Η.Ε. για τους Πρόσφυγες, Αθήνα 1997.

Κεφάλαιο 3

Πολιτισμός

Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού

Λαμβάνεται πρωτίστως υπόψη «η σημασία των πολιτιστικών παραδόσεων και αξιών κάθε λαού για την προστασία και την αρμονική ανάπτυξη του παιδιού» (Προοίμιο της Σύμβασης).

«Στα Κράτη όπου υπάρχουν εθνικές, θρησκευτικές ή γλωσσικές μειονότητες ή πρόσωπα αυτόχθονης καταγωγής, ένα παιδί αυτόχθονας ή που ανήκει σε μία από αυτές τις μειονότητες, δεν μπορεί να στερηθεί το δικαίωμα να έχει τη δική του πολιτιστική ζωή, να προεβνεί και να ασκεί τη δική του θρησκεία ή να χρησιμοποιεί τη δική του γλώσσα από κοινού με τα άλλα μέλη της ομάδας του» (Άρθρο 30).

I. Σημασία του Πολιτισμού

Η διατήρηση του πολιτισμού και το δικαίωμα συμμετοχής στην πολιτιστική ζωή αποτελούν ανθρωπινό δικαίωμα. Ο πολιτισμός παρέχει στα παιδιά ταυτότητα και συνέχεια. Η γνώση των αξιών και των παραδόσεων της πολιτιστικής ζωής τα βοηθά να προσαρμόζονται στην οικογένεια, στην κοινότητα και γενικότερα στην κοινωνία. Κάθε κοινωνία είναι μια μο-

ναδική μονάδα συσσωρευμένης γνώσης, που αντανακλάται στις κοινωνικές και θρησκευτικές της πεποιθήσεις και στην κοσμοθεωρία της. Ο πολιτισμός καθορίζει τις αξίες μιας κοινωνικής ομάδας καθώς και τους κανόνες και τους μηχανισμούς που διασφαλίζουν την τήρηση αυτών των αξιών. Εδώ υπάγεται και η άποψη της κοινωνίας για την ανατροφή των παιδιών. Κάθε κοινωνική ομάδα έχει τους δικούς της κανόνες για το πρόσωπο που είναι υπεύθυνο για τη φροντίδα των παιδιών, για τις γνώσεις που αποκτούν και την ηλικία απόκτησής τους, για τις δυνατότητές τους, για την υποχρέωση σεβασμού, για τον τρόπο αντιμετώπισης λανθασμένων καταστάσεων, όπως της κακοποίησης ή της παραμέλησης των παιδιών ή της ανικανότητας των γονέων να ασκήσουν τη γονική μέριμνα.

Ο πολιτισμός δεν είναι στατικός, εξελίσσεται διαρκώς και προσαρμόζεται στις αλλαγές. Η υγιής κοινωνία ενσωματώνει τις αλλαγές σταδιακά, ώστε να εξασφαλίζεται η συνεπής και συνεχής εξέλιξη του πολιτισμού της.

Το προσφυγικό ρεύμα ενδέχεται να διαταράσσει κάθε πλευρά του πολιτισμού. Η κοινωνική αναταραχή που προκαλείται από την ακούσια μετακίνηση πληθυσμού, οικογενειών και κοινοτήτων επιδρά δραματικά στη συνοχή του πολιτισμού. Οι κανονικοί κοινωνικοί κανόνες, οι αξίες και οι έλεγχοι διαταράσσονται, όταν η κοινωνική ομάδα που αποτελεί το πλαίσιο εφαρμογής τους απουσιάζει.

II. Συνέπειες της προσφυγικής εμπειρίας για τα παιδιά

Οι συνέπειες αυτής της διαταραχής για τα παιδιά ειδικότερα ενδέχεται να είναι εξαιρετικά σημαντικές. Όταν παύουν να λειτουργούν οι μηχανισμοί καθοδήγησης και ρύθμισης της κοινωνίας, τα άτομα στερούνται του κοινωνικού, οικονομικού και πολιτισμικού τους περιβάλλοντος. Έτσι, οι ανθρώπινες σχέσεις συχνά περνούν κρίση. Οι γονεϊκές ανησυχίες και αγωνίες διαταράσσουν σοβαρά τη φυσιολογική συναισθηματική εξέλιξη των παιδιών.

Επίσης στις προσφυγικές καταστάσεις τα παιδιά συχνά χάνουν τα πρότυπα των ρόλων τους. Υπό φυσιολογικές συνθήκες οι γονείς αποτελούν το πρότυπο των ρόλων των παιδιών τους, συμβάλλοντας σημαντικά στην ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους και στην απόκτηση ικανοτήτων και αξιών. Ο χωρισμός από τον έναν ή τον άλλο γονέα, συνήθως τον πατέρα σε συνθήκες εξορίας, στερεί τα παιδιά από το πρότυπο ενός σημαντικού ρόλου. Ακόμα και

όταν οι δύο γονείς είναι παρόντες, η δυνατότητα να συνεχίσουν να αποτελούν πρότυπα ρόλων για τα παιδιά τους πλήττεται από την απουσία της φυσιολογικής ζωής και του προτύπου ζωής τους (Βλ. επίσης στο Κεφάλαιο 4: Ψυχοκοινωνική Ευημερία).

Οι ρόλοι των παιδιών αλλάζουν στις προσφυγικές καταστάσεις. Εάν κάποιος γονέας είναι απών, το παιδί ενδέχεται να αναλάβει ευθύνες ενήλικα. Όταν η μητέρα πρέπει να αναπληρώσει τον απόντα πατέρα στις παραγωγικές του δραστηριότητες εκτός του σπιτιού, π.χ. η μεγαλύτερη κόρη αναπληρώνει τη μητέρα στη φροντίδα των νεαρότερων παιδιών. Έτσι, οι ανάγκες ανάπτυξης της κόρης ενδέχεται να παραμεληθούν εξαιτίας των υπερβολικών ευθυνών ή της έλλειψης ευκαιριών για παιχνίδι ή της έλλειψης χρόνου για παρακολούθηση του σχολείου.

Η συνέχεια της εμπειρίας που απαιτείται για τη φυσιολογική ανάπτυξη έχει ιδιαίτερη σημασία για τα παιδιά πρόσφυγες όταν έρχονται σε επαφή με διαφορετικούς πολιτισμούς. Σε πολλές προσφυγικές καταστάσεις η γλώσσα, η θρησκεία και τα έθιμα του γηγενούς πληθυσμού στη χώρα ασύλου καθώς και των αξιωματούχων και των εργαζομένων για τους πρόσφυγες ενδέχεται να είναι διαφορετικά απ' αυτά της προσφυγικής κοινότητας. Σ' αυτές τις διαπολιτισμικές καταστάσεις, ειδικότερα στο πλαίσιο της μετεγκατάστασης, τα παιδιά συχνά «χάνουν» την πολιτισμική τους ζωή ευκολότερα από ό,τι οι ενήλικες.

Υπάρχει μια φυσιολογική τάση στα παιδιά να προσπαθούν να προσαρμοστούν και να ενσωματώνονται στο νέο περιβάλλον. Η μητρική γλώσσα είναι το πρώτο στοιχείο του πολιτισμού που «χάνεται» και μαζί με αυτή χάνεται ένα ζωτικό μέρος της ταυτότητας του παιδιού. Οι μακροπρόθεσμες συνέπειες αυτών των αλλαγών εξαρτώνται φυσικά από τον τόπο που βρίσκεται το παιδί: στη χώρα ασύλου αναμένοντας επαναπατρισμό ή στη χώρα μόνιμης μετεγκατάστασης. Σε άλλες καταστάσεις όμως μια σοβαρή συνέπεια είναι η ένταση των σχέσεων γονέων και παιδιών, ειδικά εάν ο γονέας δυσκολεύεται να προσαρμοσθεί στην αλλαγή των συνθηκών και δεν είναι δραστήριος οικονομικά.

III. Αποκατάσταση της πολιτισμικής ζωής

Η κοινωνική και πνευματική ευημερία όλων των προσφύγων και ειδικότερα των παιδιών διασφαλίζεται αποτελεσματικά με τη σύντομη αποκατά-

σταση της φυσιολογικής κοινοτικής ζωής. Ο εθελοντικός επαναπατρισμός μπορεί να είναι ο ευκολότερος τρόπος επίτευξης αυτού του στόχου. Σε πολλές προσφυγικές καταστάσεις όμως παιδιά και ενήλικες υποχρεώνονται να μείνουν επί μακρό σε καθεστώς προσωρινού ασύλου, ενώ για άλλους η μόνη λύση είναι η μετεγκατάσταση σε τρίτη χώρα.

Η μετεγκατάσταση αποτελεί άλλο θέμα επιμόρφωσης: στο πλαίσιο του παρόντος βιβλίου αποδίδεται σημασία στην αποκατάσταση της πολιτισμικής ζωής του προσφυγικού πληθυσμού που παραμένει για παρατεταμένες περιόδους στη χώρα ασύλου. Το εύρος της αποκατάστασης αυτής εξαρτάται κυρίως από το επίπεδο κατακερματισμού του προσφυγικού πολιτισμού και από τη βούληση της φιλοξενούσας τους πρόσφυγες κυβέρνησης να τους επιτρέψει να καθορίσουν τις δικές τους δραστηριότητες. Όσα αναφέρονται στη συνέχεια αποτελούν τρόπους στήριξης των προσφύγων στην αποκατάσταση της υγιούς πολιτισμικής τους ζωής.

Ο εντοπισμός αυτών των παραγόντων στο δικό τους πλαίσιο είναι ουσιαστικός για τον προσδιορισμό των προτεραιοτήτων του προγράμματος και για το ρόλο τους στην αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων.

Ανάπτυξη της Κοινότητας

Είναι εξαιρετικά σημαντικός μηχανισμός για τη φυσιολογική κοινωνική οργάνωση.

- **Παραδοσιακή Αρχηγία:** Ο προσφυγικός πληθυσμός μπορεί να περιλαμβάνει μέρος, αν όχι ολόκληρη, την παραδοσιακή του ηγεσία. Οι εργαζόμενοι για τη στήριξη των προσφύγων συμβάλλουν στην ενδυνάμωση και στην ενίσχυση της παραδοσιακής ηγεσίας συμβουλευοντας και δουλεύοντας με τα μέλη της. Η διατήρηση της παραδοσιακής μορφής της κοινωνικής προσφυγικής οργάνωσης ενισχύει όχι μόνο την ευημερία των μελών της, αλλά και την αποτελεσματικότητα των προσπάθειών στήριξής της.
- **Νέοι Αρχηγοί:** Όταν ένα κατακερματισμένο τμήμα του προσφυγικού πληθυσμού δεν έχει παραδοσιακούς αρχηγούς, μπορεί να κριθεί αναγκαία η στήριξη της κοινότητας για την ανάδειξη νέων. Καίριας σημασίας είναι η εξασφάλιση της στήριξης και της αξιοπιστίας του προσωπικού στους νέους, μη παραδοσιακούς αρχηγούς. Οφείλουν να αποδείξουν ότι αποσκοπούν στο συμφέρον της κοινότητας και όχι στην ι-

κανοποίηση ατομικών τους συμφερόντων.

- **Συμβίωση:** Η αποκατάσταση της κοινότητας ή η ανάπτυξη επιτυχά-
νεται ευκολότερα, εάν οι πρόσφυγες μπορούν να ζήσουν σε ομάδες,
οργανωμένες με τον ίδιο τρόπο που ήταν οργανωμένες στη χώρα κα-
ταγωγής τους. Αυτή η διαδικασία στηρίζεται με την προαγωγή ρυθμί-
σεων διαβίωσης όπου οι μεγάλες οικογένειες και τα μέλη του ίδιου χω-
ριού καταγωγής επιλέγουν να εγκατασταθούν μαζί. Σοβαρά προβλή-
ματα προέκυψαν στο παρελθόν όταν οι καταυλισμοί ή οι περιοχές ε-
γκατάστασης οργανώνονταν με βάση την «προτεραιότητα των αφίξε-
ων των προσφύγων». Από τη μια αυτό φαίνεται να εμποδίζει τη δημι-
ουργία συνεκτικών κοινωνικών ομάδων και από την άλλη οδηγεί σε α-
κατάλληλες αναμεϊξεις διαφορετικών φυλετικών ομάδων ή φυλών με
καταστροφικές συνέπειες.
- **Ανθρωποκεντρικός Σχεδιασμός:** Για την αποκατάσταση της πολιτισμικής
ζωής το προσωπικό οφείλει να γνωρίζει το υπόβαθρο των προσφύγων.
«Το Πλαίσιο Ανθρωποκεντρικού Σχεδιασμού των Προσφυγικών Κα-
ταστάσεων για Γυναίκες, Παιδιά και Άντρες»¹ παρέχει τη βάση ανά-
λυσης των χαρακτηριστικών του προσφυγικού πληθυσμού (δημογραφικά
χαρακτηριστικά) και των καθοριστικών παραγόντων που διαμορφώνουν
το πλαίσιο στο οποίο κυμαίνεται η καθημερινή ζωή των προσφύγων.
Αυτοί οι ευρέως αλληλένδετοι παράγοντες περιλαμβάνουν μεταξύ άλ-
λων: κοινοτικούς κανόνες, κοινωνική ιεραρχία, δομές εξουσίας της οι-
κογένειας και της κοινότητας καθώς και μηχανισμούς προστασίας ει-
δικά για τις γυναίκες και τα παιδιά πρόσφυγες, οικονομική δραστη-
ριότητα καθώς και τον τρόπο κατανομής της εργασίας ανάλογα με το
φύλο, τις θρησκευτικές πεποιθήσεις και τελετές, τις δημογραφικές ε-
κτιμήσεις, τη μεταχείριση των προσφύγων στη χώρα ασύλου και στη
χώρα καταγωγής, τη θέση των προσφύγων για την ανάπτυξη και για το
προσωπικό που εργάζεται γι' αυτούς.

Συμμετοχή των Προσφύγων

Η συμμετοχή των προσφύγων - ή η αναγνώριση του δικαιώματος να α-
ναλαμβάνουν την ευθύνη της ζωής τους - είναι θεμελιώδους σημασίας για την
ανάπτυξη ή την αποκατάσταση μιας υγιούς κοινότητας. Με τη συμμετοχή οι
πρόσφυγες κερδίζουν πάλι την επιρροή και τον έλεγχο της ζωής τους, απο-
κτώντας έτσι στη συνέχεια μεγαλύτερη αυτοεκτίμηση. Η συμβουλευτική προς

τους πρόσφυγες για θέματα όπως η ανοικοδόμηση και η διαρρύθμιση της κατοικίας τους, η επιλογή της διατροφής τους ή η ικανοποίηση των θρησκευτικών τους δραστηριοτήτων στην προσφυγική ζωής τους συμβάλλει καίρια στην αποκατάσταση της πολιτισμικής ζωής τους.

Η Ύπατη Αρμοστεία και οι επιχειρησιακοί συνεργάτες της ενθαρρύνουν με πολλούς τρόπους τη συμμετοχή των προσφύγων: με την τυπική αντιπροσώπευσή τους από τους παραδοσιακούς ή εκλεγμένους αρχηγούς τους, με επιτροπές προσφύγων, με άτυπες επαφές μεταξύ των προσφύγων και του προσωπικού ή με την απασχόληση των προσφύγων ειδικά σε θέσεις καιρίες, όπου παίρνονται αποφάσεις. Σε πολλές παραδοσιακές κοινότητες όπου η αρχηγία τείνει να είναι αποκλειστικά γένους αρσενικού ενδέχεται να απαιτούνται ειδικές προσπάθειες για την ενθάρρυνση συμμετοχής των γυναικών προσφύγων, ώστε να διασφαλισθεί ότι ικανοποιούνται όλες οι πλευρές της κοινοτικής ζωής.

- **Γλώσσα:** Η διατήρηση της μητρικής γλώσσας αποτελεί καίριο παράγοντα διατήρησης της ταυτότητας. Τα παιδιά πρόσφυγες ενθαρρύνονται να χρησιμοποιούν και να διατηρούν τη γλώσσα τους. Εάν παρακολουθούν μαθήματα στα σχολεία της χώρας ασύλου και η γλώσσα διδασκαλίας είναι άλλη από τη μητρική, απαιτείται ιδιαίτερη ρύθμιση ώστε να τους παρέχεται η δυνατότητα να διατηρούν, να γράφουν και να διαβάζουν τη μητρική τους γλώσσα.
- **Θρησκεία και τελετές:** Καίριο στοιχείο της αποκατάστασης της πολιτισμικής ζωής είναι η συνέχεια των θρησκευτικών και τελετουργικών δραστηριοτήτων. Η διαταραχή τους, χαρακτηριστικό των προσφυγικών ρευμάτων, επηρεάζει σημαντικά τις ευκαιρίες των παιδιών προσφύγων να μάθουν για τις εξωτερικές εκδηλώσεις και εκφράσεις του πολιτισμού τους. Οι θρησκευτικές εορτές και τα έθιμα, όπως η γέννηση, η ενηλικίωση, ο γάμος και ο θάνατος είναι στοιχεία ιδιαίτερα σημαντικά για την ενότητα της κοινότητας και για τα χαρακτηριστικά της ταυτότητας των μελών της. Δεν πρέπει να υποτιμάται η σημασία τους για την πνευματική υγεία της κοινότητας. Π.χ. η παροχή επιπλέον τροφής για κοινοτικά γεύματα ή άλλα υλικά αγαθά που χρησιμοποιούνται σε κηδείες (ρούχα ταφής, φέρετρα, καυσόξυλα κ.λπ.) παρέχουν ζωτική συναισθηματική υποστήριξη και στηρίζουν τον πολιτισμό, όταν βρίσκεται σε κρίση.

- **Τέχνες και Ψυχαγωγία** Η παραδοσιακή μουσική, ο χορός και άλλες μορφές τέχνης αποτελούν σημαντικά στοιχεία του πολιτισμού, επιτρέπουν τη διάδοση των αξιών του από τη μια γενιά στην επόμενη. Στις προσφυγικές καταστάσεις είναι σημαντικό να ενθαρρύνεται η συνεχής πρακτική και επιμόρφωση σ' αυτές τις παραδοσιακές ικανότητες καθώς και η τήρηση του παραδοσιακού τελετουργικού σε παραδοσιακά γεγονότα και εορτές. Αυτές οι δραστηριότητες παίζουν σημαντικό ρόλο στην αποκατάσταση και στη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής. Ο αθλητισμός, τα παιχνίδια και άλλες ψυχαγωγικές δραστηριότητες αποτελούν σημαντικό παράγοντα της αποκατάστασης της συνοχής του κοινοτικού πνεύματος και συμβάλλουν στην ψυχαγωγία και στην ανακούφιση από την αγωνία και το άγχος.
- **Αποφεύγεται κάθε Καταναγκασμός:** Η αβεβαιότητα και η έλλειψη σταθερότητας που χαρακτηρίζει πολλούς προσφυγικούς πληθυσμούς τους καθιστά ευάλωτους στην καταναγκαστική συμπεριφορά οργάνωσης και μεμονωμένων ατόμων που επιθυμούν να τους επιβάλλουν ξένες θρησκευτικές πεποιθήσεις. Είναι εξαιρετικά σημαντικό κατά την επιλογή των επιχειρησιακών συνεργατών να καταβάλλεται προσπάθεια για να διαπιστώνεται ο τρόπος με τον οποίο κάποια οργάνωση σκοπεύει να στηρίξει τον πολιτισμό και τις θρησκευτικές πεποιθήσεις της προσφυγικής κοινότητας.

Ανακεφαλαίωση

- Λαμβάνονται υπόψη στα προγράμματα παροχής βοήθειας οι πολιτισμικές, θρησκευτικές και κοινωνικές προτιμήσεις των προσφυγικών οικογενειών;
- Εφαρμόζονται στρατηγικές συμμετοχής κατά το σχεδιασμό και την παροχή υπηρεσιών στους πρόσφυγες;
- Είναι οι πρόσφυγες σε θέση να εξωτερικεύουν με τελετές τις θρησκευτικές τους πεποιθήσεις; Τους παρέχονται οι σχετικές διευκολύνσεις;
- Οι ρυθμίσεις διαβίωσης ενισχύουν και προστατεύουν τις πολιτισμικές, κοινωνικές και θρησκευτικές αξίες;

- Χρησιμοποιείται και διδάσκεται στα παιδιά η μητρική τους γλώσσα;
- Προάγεται η οικονομική αυτάρκεια των προσφυγικών οικογενειών ώστε να διάγουν τη ζωή που προτιμούν;
- Προάγεται ο αθλητισμός και οι ψυχαγωγικές δραστηριότητες;
- Στηρίζεται η προσαρμογή στις πολιτισμικές και κοινωνικές αξίες της χώρας ασύλου και της κοινότητας;
- Παρακολουθούνται και καταπολεμώνται οι καταναγκαστικές θρησκευτικές και πολιτισμικές πρακτικές των οργανώσεων παροχής ανθρωπιστικής βοήθειας;

Βιβλιογραφία

- Anderson, Mary B., Ann M. Howarth (Brazeau) and Catherine Overholt. 1992. Ανθρωποκεντρικός Σχεδιασμός των Προσφυγικών Καταστάσεων για Γυναίκες, Παιδιά και Άντρες. Γενεύη, Ύπατη Αρμοστεία Η.Ε. για τους Πρόσφυγες.

1. Διατίθεται από το Γραφείο της Ύπατης Αρμοστείας στην Αθήνα.

Κεφάλαιο 4

Ψυχοκοινωνική Ευημερία

Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού

Κάθε παιδί δικαιούται «της προστασίας και της φροντίδας που είναι απαραίτητες για την ευημερία του» (άρθρο 3.2)

Κάθε παιδί θύμα «οποιασδήποτε μορφής» παραμέλησης ή κακοποίησης δικαιούται «σωματικής και ψυχολογικής ανάρρωσης και κοινωνικής επανένταξης» (άρθρο 39).

Η ψυχοκοινωνική ευημερία των παιδιών προσφύγων είναι τόσο σημαντική όσο και η σωματική υγεία. Ο όρος «ψυχοκοινωνική ευημερία» αντανακλά την αλληλένδετη σχέση των ψυχολογικών και κοινωνικών παραγόντων. Άρα, η προστασία και η προαγωγή της ψυχοκοινωνικής ευημερίας των παιδιών προσφύγων έχει δύο κύριους στόχους. Κατ' αρχάς είναι προληπτικό μέτρο, υποστηρικτικό όλων των παραγόντων που προάγουν την ευημερία των παιδιών. Δεύτερο, περιλαμβάνει την παροχή της ειδικής βοήθειας αποκατάστασης, αναγκαίας για την εξασφάλιση βοή-

θειας που συμβάλλει στην πλήρη ανάρρωση των παιδιών που έχουν πληγεί ή που έχουν ειδικές ανάγκες.

I. Σημασία της ψυχοκοινωνικής ευημερίας

Η ανάπτυξη αποτελεί το μοναδικό χαρακτηριστικό ψυχολογικό παράγοντα των παιδιών. Διαμορφώνονται οι προσωπικότητές τους και οι ικανότητές τους αναπτύσσονται σχεδόν καθημερινά. Η πορεία από την ολοκληρωτική εξάρτηση κατά τη γέννηση στην ανεξαρτησία της ενηλικίωσης αποτελεί διαδικασία ανάπτυξης. Τα παιδιά δεν μένουν ποτέ στάσιμα: οι ανάγκες της ανάπτυξης δεν περιμένουν να τελειώσει η κρίσιμη προσφυγική κατάσταση. Τα παιδιά δεν αναπτύσσονται στην απομόνωση: η οικογένεια αποτελεί ουσιαστικό περιβάλλον για την ανάπτυξη της αυτο-εκτίμησης, της ασφάλειας και της ταυτότητας, που είναι αναγκαία για την προσαρμογή του παιδιού στην κοινωνία.

Η διαταραχή και η αβεβαιότητα, συμφυείς με τις προσφυγικές καταστάσεις, πλήττουν τη φυσική, πνευματική, ψυχοκοινωνική, πολιτισμική και κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών. Οι παράγοντες αυτοί επιδρούν εντονότερα όταν τα παιδιά υποφέρουν ή είναι αυτόπτες μάρτυρες βασανιστηρίων ή δολοφονίας μελών της οικογένειάς τους ή άλλων μορφών κακοποίησης ή βίας. Τα ασυνόδευτα παιδιά είναι ιδιαίτερα ευάλωτα.

Κατ' αρχάς η συναισθηματική ευημερία των παιδιών επηρεάζεται από την προστασία και τη φροντίδα που τους παρέχεται από τις οικογένειές τους και την κοινότητα. Συχνά οι ενήλικες υποφέρουν πολύ στις προσφυγικές καταστάσεις με συνέπεια να επηρεάζεται η ικανότητά τους να προστατεύουν και να φροντίζουν τα παιδιά τους. Μερικές φορές οι γονεϊκές ανησυχίες καταλήγουν σε κακοποίηση των παιδιών, σε εγκατάλειψη, σε οικογενειακές διαμάχες και άλλες μορφές αποσύνθεσης της οικογένειας.

Οι σημαντικότεροι κίνδυνοι που αντιμετωπίζουν τα παιδιά στις προσφυγικές καταστάσεις αφορούν την ψυχολογική τους ανάπτυξη. Οι δοκιμασίες που αντιμετωπίζονται στις προσφυγικές καταστάσεις είναι χρόνιες. Τα παιδιά ενδέχεται να ζουν σε συνεχή φόβο ή αγωνία, οι γονείς πολύ αγχωμένοι ή τραυματισμένοι ώστε να αδυνατούν να φροντίσουν τα παιδιά τους. Μπορεί τα παιδιά να υποφέρουν από κακή διατροφή και από ασθένειες. Τα παιδιά δεν επηρεάζονται μόνον από οτιδήποτε συμβαίνει σ' αυτά, αλλά και από ό,τι στερούνται, π.χ. ουσιαστικές δραστηριότητες ανάπτυξης, όπως το παιχνίδι και το σχολείο.

Τρόπος Βοήθειας

Η προσέγγιση της Ύπατης Αρμοστείας για την προστασία και την φροντίδα των παιδιών είναι τριμερής: άμεσες υπηρεσίες στο παιδί, βοήθεια του παιδιού μέσω της υποστήριξης της οικογένειας και στήριξη του παιδιού και της οικογένειας συνδράμοντας την κοινότητα. Αυτή η προσέγγιση απεικονίζεται στη σελίδα 26.

Η βοήθεια μπορεί να συνίσταται σε πρόληψη, όπως πρόληψη του χωρισμού της οικογένειας, ή σε προαγωγή των ατομικών, οικογενειακών ή κοινοτικών δυνάμεων. Σε δύσκολες περιόδους οι οικογένειας και οι κοινότητες συχνά συνενώνονται εκφράζοντας ό,τι καλύτερο έχει να προβάλλει ο άνθρωπος και επιτρέποντας στα παιδιά να κερδίζουν ατομική δύναμη.

Η προσφυγική εμπειρία είναι αγχώδης για όλους τους εμπλεκόμενους. Έχει πολυποίκιλες συνέπειες και μερικοί ενδέχεται να παρουσιάζουν εντονότερα συμπτώματα σε σχέση με άλλους. Στις περισσότερες περιπτώσεις τα προβλήματα λύνονται με τις προσπάθειες για την αποκατάσταση της κανονικής ζωής και την τόνωση των κοινοτικών δεσμών. Όμως το προσωπικό έχει ανάγκη να προειδοποιείται για τις εξαιρετικές περιπτώσεις των παιδιών που έχουν ανάγκη εξειδικευμένων υπηρεσιών.

Τα παιδιά έχουν περισσότερες ανάγκες από αυτές που ικανοποιούνται με τις παρεχόμενες υπηρεσίες. Οι προσχολικές ομάδες παιγχνιδιού παίζουν σημαντικό ρόλο, αλλά εάν οι γονείς δεν μπορούν να ικανοποιήσουν τις συναισθηματικές ανάγκες του παιδιού, επειδή είναι βιολογικά αδύναμοι ή συναισθηματικά ανήσυχoi, τότε η ανάγκη του παιδιού για ανάπτυξη ικανοποιείται μέσω της στήριξης των γονέων.

Πρόληψη

Κατ' αρχήν αποδίδεται σημασία στον εντοπισμό των παραγόντων που προκαλούν άγχος και παρέχεται προληπτική βοήθεια:

- **Αποκατάσταση της κανονικής ζωής:** Πρώτος στόχος είναι η αποκατάσταση της κανονικής ζωής, δηλαδή η στήριξη της οικογένειας ώστε να λειτουργήσει όσο το δυνατόν φυσιολογικότερα. (Επειδή είναι πρόσφυγες η ζωή δεν μπορεί να είναι φυσιολογική).
- **Διασφάλιση των προβλέψεων:** Τα παιδιά πρόσφυγες έχουν ανάγκη

μια καθημερινότητα, που είναι προβλέψιμη. Όταν η ζωή είναι σταθερή, όταν μπορούν να βασίζονται σε καθημερινά όμορφα γεγονότα, όπως η τροφή, το σχολείο, το παιχνίδι, το συναίσθημα της κανονικής ζωής, νοιώθουν ψυχολογική ασφάλεια.

- **Στήριξη των οικογενειών για την εφαρμογή διαρκών λύσεων και τη δημιουργία κανονικών συνθηκών διαβίωσης:** Συμβάλλει με μοναδικό και σημαντικό τρόπο στην ψυχοκοινωνική ευημερία. Διασφαλίζεται απαραίτητως η ενημέρωση των παιδιών για την κατάσταση που βιώνουν, για τα δικαιώματά και τις υποχρεώσεις τους και για τις δυνατότητες μιας διαρκούς λύσης.

Το προσωπικό μπορεί να αναζητήσει πρακτικές οδηγίες στο έργο Refugee Mental Health¹, καρπό συνεργασίας της Παγκόσμιας Οργάνωσης Υγείας με την Ύπατη Αρμοστεία.

II. Βοηθώντας άμεσα τα παιδιά

Οι δραστηριότητες που στοχεύουν στην άμεση στήριξη των παιδιών περιλαμβάνουν:

- **Παιχνίδι:** Παιχνίδι που είναι ζωτικής σημασίας για την υγιή ανάπτυξη των παιδιών. Μέσα από το παιχνίδι το παιδί αντιμετωπίζει ό,τι του συμβαίνει, εξομαλύνει ή απαλύνει τις εντάσεις και αφομοιώνει τα βιώματά του και τις γνώσεις του. Αυτή η διαδικασία είναι κρίσιμη για την υγιή ανάπτυξή του, για την ικανότητά του να ανταποκρίνεται και να μαθαίνει να δρα στην οικογένεια και στην κοινότητα.
- **Χώροι Παιχνιδιού:** Η διαρρύθμιση των προσφυγικών καταυλισμών, των εγκαταστάσεων και των κέντρων υποδοχής πρέπει να προβλέπει ευθύς εξαρχής χώρους παιχνιδιού, απαλλαγμένους από κινδύνους ανάλογους της κοινότητας. Το παιχνίδι μπορεί να στηριχθεί σε απλά υλικά, όπως μπάλες, με την ενθάρρυνση των υπεύθυνων ψυχαγωγίας της κοινότητας.
- **Ανάγκες των Βρεφών:** Αξιολογείται η ενδεχόμενη ανάγκη στήριξης των γονέων που φροντίζουν τα παιδιά τους. Διευκολύνεται ο θηλασμός. Σε μερικές εξαιρετικά σοβαρές καταστάσεις, όπως είναι ο λιμός ή οι ιδιαίτερες δυσκολίες, μερικοί γονείς επηρεάζονται τόσο πολύ ώστε δεν

φροντίζουν ικανοποιητικά τα παιδιά τους, γεγονός που επιδρά στην υγιή ανάπτυξη των παιδιών με μακροπρόθεσμα αποτελέσματα. Τα βρέφη ηλικίας 10 μηνών, που μόλις αρχίζουν να αναπτύσσουν τον λόγο, το μπουσούλισμα και το βάδισμα, είναι ιδιαίτερα ευάλωτα. Σ' αυτές τις περιπτώσεις η ενσωμάτωση προγραμματίων βρεφικής προστασίας σε άλλες κρίσιμες υπηρεσίες, όπως σε προγράμματα διατροφής, έχει αποδειχθεί ιδιαίτερα χρήσιμη. Η έρευνα είναι απαραίτητη γιατί συμβάλλει στον εντοπισμό των παιδιών που παρουσιάζουν προβλήματα ανάπτυξης. Η δράση σε αυτό το πεδίο προϋποθέτει γνώση για το τι σημαίνει κανονική ανάπτυξη στο συγκεκριμένο πολιτισμό. Για το σκοπό αυτό αξιοποιείται η συνεισφορά ομάδας μητέρων προσφύγων.

- **Παρέμβαση:** Απαιτείται εφόσον υπάρχει κακοποίηση ή παραμέληση. Όσο περισσότερο τραυματισμένοι ή αγχωμένοι είναι οι γονείς ή οι υπεύθυνοι της παιδικής μέριμνας τόσο μεγαλύτερος είναι ο κίνδυνος παραμέλησης ή κακοποίησης των παιδιών. Αν και συχνά μη συγγενείς φροντίζουν ικανοποιητικά τα παιδιά, ελλοχεύει πάντα ο κίνδυνος της άσχημης μεταχείρισης (π.χ. δεν παρέχεται στο παιδί η μερίδα τροφής που δικαιούται, συναισθηματική παραμέληση, ανάθεση εργασιών που πλήττουν το παιδί κ.λπ.). Η συμβουλευτική παρέμβαση και η υποστήριξη του υπεύθυνου της παιδικής μέριμνας ή η τοποθέτηση του παιδιού σε άλλη οικογένεια ενδέχεται να αποτελούν αναγκαία μέτρα για την πρόληψη περαιτέρω τραυματικών εμπειριών και για την προαγωγή σωστής φροντίδας².
- **Δικαίωμα Συμμετοχής:** Σύμφωνα με τη ΣΔΠ, κάθε «παιδί που έχει την ικανότητα διάκρισης» δικαιούται «να εκφράζει ελεύθερα τη γνώμη του σχετικά με οποιοδήποτε ζήτημα που το αφορά» (άρθρο 12, παρ. 1). Τα παιδιά είναι ανήσυχα όταν δεν κατανοούν τι τους συμβαίνει. Υπάρχουν πολλές πλευρές της προσφυγικής ζωής που επιβάλλεται να εξηγηθούν στα παιδιά: γιατί η οικογένειά τους εξορίστηκε, γιατί σκοτώθηκε ένας γονέας, η τύχη κάποιου αγαπημένου προσώπου, οι προσπάθειες αναζήτησης, ο καθορισμός του καθεστώτος του πρόσφυγα, ο επαναπατρισμός, τα σχέδια μετεγκατάστασης, οι κανόνες ζωής στον προσφυγικό καταυλισμό κ.ο.κ. Το δικαίωμα συμμετοχής έχει άμεση σχέση με την ψυχοκοινωνική ευημερία. Το δικαίωμα συμμετοχής ενδέχεται να μην ενεργοποιηθεί όταν το παιδί είναι καταβεβλημένο, απογοητευμένο ή ανήσυχο: το παιδί δεν μπορεί να επεξεργαστεί τις πληροφορίες

και να αποφασίζει ρεαλιστικά. Η συμβουλευτική αποσκοπεί στην εξάλειψη της αγωνίας και στην εκπαίδευση των παιδιών να απορροφούν αποτελεσματικά τις πληροφορίες.

- **Ομάδες στήριξης:** Ενθαρρύνεται η δημιουργία ομάδων στήριξης που παρέχουν στα παιδιά την ευκαιρία να μιλήσουν για προβλήματα και τους τρόπους που τα αντιμετωπίζουν. Είναι σημαντικό να κατανοούν ότι δεν είναι μόνα και ότι δεν είναι υπεύθυνα για ό,τι τους συνέβη. (Βλ. στην συνέχεια στο κεφάλαιο: Προτεινόμενες δραστηριότητες).

Ασυνόδευτα Παιδιά

Η αποκατάσταση της φυσιολογικής ζωής για τα ασυνόδευτα παιδιά απαιτεί την άμεση έναρξη των προσπαθειών αναζήτησης των γονέων τους. Όταν εντοπίζονται οι γονείς ή η συγγενείς, τα παιδιά έχουν ανάγκη στήριξης για τη διατήρηση της επικοινωνίας μαζί τους μέχρι την συνένωση (Βλ. επίσης το Κεφάλαιο 10 για τα Ασυνόδευτα Παιδιά).

Η απειλή σε βάρος της ψυχοκοινωνικής ευημερίας είναι μεγαλύτερη όταν οι διαταραχές μεταξύ του παιδιού και του κύριου υπεύθυνου για την φροντίδα του ή μεταξύ του παιδιού και της οικογένειας είναι μακροχρόνιες και συνεχείς. Η απώλεια της μάνας ή η υποκατάσταση της μάνας ειδικά σε νεαρή ηλικία εκθέτει το παιδί σε σοβαρό ψυχολογικό κίνδυνο. Είναι καιρίας σημασίας οι ρυθμίσεις για την τοποθέτηση του παιδιού σε υποκατάστατη οικογενειακή φροντίδα ή για την άμεση οικογενειακή συνένωση.

III. Βοηθώντας τα παιδιά στηρίζοντας την οικογένεια

Ο καλύτερος τρόπος για την προαγωγή της ψυχοκοινωνικής ευημερίας των παιδιών είναι η στήριξη των οικογενειών τους. Οι πρόσφυγες μεταφέρουν στη χώρα ασύλου την προσωπικότητά τους και εξορίζονται με άλλους πρόσφυγες - συγγενείς, φίλους και γείτονες - που παραδοσιακά αλληλοβοηθούνται. Μια οικογένεια που διασπάσθηκε ή που βιώνει μεγάλη αγωνία ενδέχεται να μην ικανοποιεί πλήρως τις φυσικές και συναισθηματικές ανάγκες των παιδιών. Αυτές οι οικογένειες χρειάζονται στήριξη για την αξιοποίηση των δικών τους τεχνικών αντιμετώπισης των προβλημάτων τους και για την αποκατάσταση των δεσμών τους.

- | **Διατήρηση της οικογενειακής ενότητας:** Επιβάλλεται έντονη δράση για

τη διατήρηση της οικογενειακής ενότητας. Ανάλογα με την περίπτωση, η απειλή διάσπασης της οικογένειας και τα προβλήματα που δημιουργεί αντιμετωπίζονται με τη συμβουλευτική, τη διασφάλιση πρόσβασης στην απασχόληση ή με άλλες μορφές αρωγής. Τα μέτρα για την προαγωγή τη υγείας και της φυσικής ασφάλειας των γυναικών προσφύγων συμβάλλουν στην αποφυγή του αποχωρισμού της μάνας από το παιδί. (Βλέπε επίσης τις Κατευθυντήριες Οδηγίες της Ύπατης Αρμοστείας για την Προστασία των Γυναικών Προσφύγων σχετικά με τις προτεινόμενες δραστηριότητες για την προαγωγή της προσωπικής ασφάλειας των γυναικών)³.

- ❑ **Αναζήτηση του γονέα που χάθηκε:** Όταν η οικογένεια διασπάται, επιβάλλεται να ενεργοποιηθεί η διαδικασία αναζήτησης, η αποκατάσταση και η διατήρηση της επικοινωνίας και η οικογενειακή συνένωση. Η ΔΕΕΣ μπορεί να χειρισθεί αποτελεσματικά περιπτώσεις αναζήτησης. Στην μονογονεϊκή οικογένεια δύσκολα ικανοποιούνται οι ανάγκες των παιδιών. Η απουσία του ενός γονέα σημαίνει λιγότερη προστασία και φροντίδα, λιγότερη τροφή ή εισόδημα, απώλεια ικανοτήτων και υπερβολική εργασία. Η ανησυχία ή η λύπη για τον απόντα γονέα επιτείνει την αγωνία της οικογένειας.
- ❑ **Στήριξη της οικογένειας:** Αποδίδεται προτεραιότητα στη στήριξη των γονέων και των υπεύθυνων φροντίδας των παιδιών ώστε να ικανοποιηθούν οι συναισθηματικές ανάγκες και οι ανάγκες ανάπτυξης των παιδιών τους. Επίσης, αναγνωρίζονται οι ανάγκες των γονέων. Ενεργοποιείται κάθε προσπάθεια διατήρησης ή αποκατάστασης των δικτύων υποστήριξης της οικογένειας. Οι οικογενειακές ομάδες που επιθυμούν να ζουν μαζί πρέπει να βοηθούνται για το σκοπό αυτό.
- ❑ **Μονογονεϊκές Οικογένειας:** Επιβάλλεται η ιδιαίτερη στήριξη αυτών των οικογενειών, ειδικότερα στις καθημερινές υποχρεώσεις τους (όπως η ανοικοδόμηση του καταλύματος, η συλλογή νερού και ξυλείας, η κηπουρική κλπ) και στη φροντίδα των παιδιών. Π.χ. ο πατέρας που φροντίζει το παιδί του δεν είναι συνηθισμένος σε οικιακές δουλειές και κατά συνέπεια δεν έχει την ικανότητα να τρέξει το παιδί σωστά.
- ❑ **Απομονωμένοι γονείς:** Όταν οι γονείς είναι κοινωνικά απομονωμένοι, ενδέχεται να χρειάζονται στήριξη για να ικανοποιήσουν τις ανάγκες ανάπτυξης των παιδιών τους. Πρόκειται για ανάγκη ιδιαίτερα έντονη

στους πρόσφυγες που ζουν σε πόλεις: η κατοικία τους μπορεί να είναι απομακρυσμένη απ' αυτήν άλλων προσφύγων και από τον τόπο παροχής κοινοτικών υπηρεσιών. Τα γλωσσικά εμπόδια επιτείνουν την απομόνωσή τους. Οι πρόσφυγες που διαμένουν σε πόλεις ενδέχεται να χρειάζονται προσβάσιμες κοινοτικές υπηρεσίες.

- **Δίκτυα στήριξης των γονέων:** Η οργάνωση δικτύων στήριξης των γονέων συμβάλλει αποτελεσματικά στη βελτίωση της φροντίδας των παιδιών. Οι γονείς εκπαιδεύονται στην ανάπτυξη των ιδιαίτερων ικανοτήτων που απαιτούνται για την εκπλήρωση της υποχρέωσης φροντίδας των παιδιών τους. Π.χ. οι κοινωνικοί λειτουργοί στο Μαλάουι δίδαξαν στις γυναίκες πρόσφυγες από τη Μοζαμβίκη βασικές φροντίδες των παιδιών και τις βοήθησαν να αναπτύξουν άλλες εκπαιδευτικές ικανότητες. Οι γυναίκες έγιναν Αρχηγοί Ομάδων και δημιουργήθηκαν Κοινότητες Γονέων που διαχειρίζονταν κέντρα παιγνιδιού για παιδιά προσχολικής ηλικίας.
- **Προετοιμασία των οικογενειών για τη συνένωση:** Η συμβουλευτική διευκολύνει την συνένωση όταν η οικογένεια λόγω διάσπασης ζει χωριστά για μεγάλο χρονικό διάστημα. Οι γονείς βοηθούνται να γνωρίσουν ή να κατανοήσουν πώς έζησαν τα παιδιά τους, πώς να χειρίζονται δύσκολες συμπεριφορές τους και πώς να τα στηρίζουν.

IV. Βοηθώντας τα παιδιά συνδράμοντας την κοινότητα

Η κοινότητα είναι θεμελιώδους σημασίας για τα παιδιά, επειδή οι ενήλικες είναι σημαντικόι στην καθημερινή ζωή και προστασία τους. Αποτελεί το σύστημα στήριξης της οικογένειας εν ευρεία έννοια.

- **Αυτάρκεια:** Είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τις προσφυγικές οικογένειες και κοινότητες να ανακτήσουν την αυτάρκειά τους. Η ευκαιρία να είναι ο καθένας υπεύθυνος για τη ζωή του συμβάλλει θετικά στην πνευματική υγεία, όταν το συναίσθημα της αδυναμίας προκαλεί ανησυχία και εξουθένωση. Καθοριστικής σημασίας είναι η ελευθερία κυκλοφορίας και το δικαίωμα στην απασχόληση ή σε άλλες μορφές αυτάρκειας.
- **Συμμετοχή:** Η διευρυμένη συμμετοχή των προσφύγων που διαμένουν στους καταυλισμούς, στο σχεδιασμό, στην υιοθέτηση αποφάσεων, στην

εφαρμογή, στη διαχείριση και στην αξιολόγηση όλων των μέτρων βοήθειας είναι αποφασιστικής σημασίας για την ικανοποίηση των αναγκών τους.

- **Ανάδοχες Οικογένειες:** Τα περισσότερα ασυνόδευτα παιδιά απολαμβάνουν τη φροντίδα της κοινότητας με την αυθόρμητη άτυπη εφαρμογή του θεσμού της ανάδοχης οικογένειας. Εντοπίζονται οι ανάγκες των ασυνόδευτων παιδιών και των άτυπων ανάδοχων οικογενειών.
- **Σχολείο:** Είναι το καταλληλότερο περιβάλλον για την ικανοποίηση των αναγκών ανάπτυξης των παιδιών. Το σχολείο βοηθά το παιδί να καλλιεργήσει τη δημιουργικότητά του και να αναπτύξει τις κοινωνικές του ικανότητες. Οι δάσκαλοι εκπαιδεύονται ώστε να διαβλέπουν τα σημεία των συναισθηματικών προβλημάτων και να βοηθούν τα παιδιά να μιλούν για τις εμπειρίες τους.
- **Αμνηστία και κοινοτική αποδοχή:** Για τα παιδιά που εξαναγκάζονται σε στράτευση προβλέπεται η χορήγηση αμνηστίας, η αποστράτευση και η αποκατάστασή τους όπως και για τους ενήλικες στρατιώτες. Μετά από έναν εμφύλιο πόλεμο εντείνονται οι προσπάθειες για τη συμφιλίωση της κοινότητας ώστε αυτά τα παιδιά να επανενταχθούν σ' αυτήν. (Βλ. επίσης Κεφάλαιο 7, σελ 85, για την κατάταξη στο στρατό).

Βλέπε επίσης και το Κεφάλαιο 3 για τον τρόπο βοήθειας των παιδιών συνδράμοντας την κοινότητα.

V. Παρατεταμένη παραμονή στον προσφυγικό καταυλισμό

Η συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών επηρεάζεται αρνητικά από τη μακροχρόνια παραμονή στο τεχνητό περιβάλλον του προσφυγικού κέντρου ή καταυλισμού, όπου οι δραστηριότητες της φυσιολογικής ζωής είναι ανύπαρκτες. Τα παιδιά πρόσφυγες στερούνται της ελευθερίας κίνησης, μεγαλώνουν εξαρτημένα από τη φροντίδα και τη στήριξη και συχνά ζουν σε συνθήκες φτώχειας και υποαπασχολούμενα. Η οικογενειακή κατάσταση και η περιορισμένη καθημερινή απασχόληση των γονέων και της προσφυγικής κοινότητας έχουν αλλάξει, τα παιδιά νοιώθουν χαμένα και απομονωμένα και κυρίως στερούνται τα παραδοσιακά πρότυπα ρόλων.

Τα παιδιά υποφέρουν από τις καταστροφικές συνέπειες που επιφέρει

στην ευημερία των ενηλίκων μελών των οικογενειών τους η παρατεταμένη παραμονή στους προσφυγικούς καταυλισμούς. Η παρατεταμένη παραμονή στον καταυλισμό ενδέχεται να οδηγήσει τα παιδιά σε ακραίες συμπεριφορές: είναι παθητικά και υποταγμένα ή επιθετικά και βίαια. Τα αποτελέσματα για τους εφήβους, ιδιαίτερα όταν είναι ασυνόδευτοι, προκαλούν κατάθλιψη, απάθεια, τάσεις αυτοκτονίας, οδηγούν σε εγκληματική συμπεριφορά, χρήση ναρκωτικών, που συχνά αντανακλούν την έντονη αγωνία και απελπισία που επικρατεί στην προσφυγική κοινότητα εν γένει.

Όταν τελικά τα παιδιά πρόσφυγες εγκαταλείπουν τους προσφυγικούς καταυλισμούς, αντιμετωπίζουν συχνά σοβαρά προβλήματα προσαρμογής. Αυτά παρατηρούνται κυρίως σε όσα γεννήθηκαν στον καταυλισμό και έχουν ζήσει σ' αυτό το τεχνητό περιβάλλον.

- **Περιβάλλον του καταυλισμού:** Όταν δεν αποφεύγεται η παραμονή στον καταυλισμό υιοθετούνται μέτρα που επιτρέπουν στις οικογένειες και στις προσφυγικές κοινότητες να ζήσουν σε όσο το δυνατόν φυσιολογικές οικονομικές, κοινωνικές και πολιτισμικές συνθήκες. Τα παιδιά επωφελούνται απ' αυτές τις συνθήκες διαβίωσης. Τα πρότυπα της προηγούμενης κοινοτικής ζωής μπορούν να αποκατασταθούν με τις οικονομικές δραστηριότητες των ενηλίκων, με την κηπουρική, με εργαστήρια εκπαίδευσης και παραγωγής. Επιβάλλεται η διασφάλιση πρόσβασης τουλάχιστον στη στοιχειώδη εκπαίδευση. Η πρόσβαση στον «έξω κόσμο», επιτρέποντας την ελευθερία κυκλοφορίας εκτός των καταυλισμών, είναι εξαιρετικά σημαντική για τα παιδιά.

VI. Προτεινόμενες Δραστηριότητες

Το έμπειρο σε θέματα παιδικής μέριμνας προσωπικό συμβάλλει στη συμμετοχή των προσφύγων γονέων και των μελών της κοινότητας στο σχεδιασμό των δραστηριοτήτων που αναφέρονται στη συνέχεια. Το προσωπικό που απασχολείται με τους πρόσφυγες ενημερώνεται για τις αρχές και την ανάπτυξη του προγράμματος. Η συμμετοχή νεαρών προσφύγων σε αυτά τα προγράμματα συμβάλλει στην προαγωγή της συνέχειας της ταυτότητας και του πολιτισμού. Τα μεγαλύτερα παιδιά ενθαρρύνονται να μιλήσουν για τις τραυματικές τους εμπειρίες.

Οι δραστηριότητες αυτές πρέπει να προσιδιάζουν στον πολιτισμό των

προσφύγων και να αξιοποιούν τις διαθέσιμες τοπικές πηγές, υλικές και άυλες. Έτσι, εντοπίζονται τα παιδιά που έχουν προβλήματα ανάπτυξης, συναισθηματικά ή ψυχολογικά.

Παραδείγματα των δραστηριοτήτων και των αντίστοιχων ηλικιακών ομάδων:

- Κάτω του ενός έτους   Οι δραστηριότητες για τους γονείς και τα παιδιά περιλαμβάνουν ασκήσεις ανάλογες της βρεφικής ηλικίας: προαγωγή του θηλασμού, ανάπτυξη και ενδυνάμωση της μητρικής σχέσης και ζητήματα διατροφής. Αυτές οι δραστηριότητες πραγματοποιούνται σε κλινικές υγείας ή σε κέντρα διατροφής όπου έχουν πρόσβαση όλοι οι γονείς.
- 1 έως 4 ετών   Πρόκειται για δραστηριότητες της προσχολικής ηλικίας που περιλαμβάνουν τη φύλαξη και απασχόληση των παιδιών που οι γονείς τους εργάζονται ή παρακολουθούν επιμορφωτικά μαθήματα ή αδυνατούν να φροντίζουν τα παιδιά τους λόγω των προσωπικών τους συναισθηματικών δυσκολιών
- 5 έως 10 ετών   Παιχνίδια, χορός, μουσική, ζωγραφιές, σχέδια, εξιστόρηση ιστοριών και τραγούδια με μικρές ομάδες παιδιών. Αυτές οι δραστηριότητες ενσωματώνονται στα προγράμματα δημοτικής εκπαίδευσης ή πραγματοποιούνται εξωσχολικά, οπότε η οργάνωση και η εφαρμογή τους ανατίθεται στους ενήλικες πρόσφυγες. Τα μεγαλύτερα παιδιά μαθαίνουν να βοηθούν τα μικρότερα.
- 11 έως 17 ετών   Οι δραστηριότητες των ομάδων τονίζουν την ισότιμη συμμετοχή στην αρχηγία. Μερικά παραδείγματα είναι ο αθλητισμός, οι ομαδικές συζητήσεις και τα κοινοτικά σχέδια. Υποστηρίζονται οι έφηβοι στην πορεία τους προς την ενηλικίωση με συζητήσεις θεμάτων, όπως η σεξουαλικότητα, η προσαρμογή στον πολιτισμό της χώρας ασύλου και η βοήθεια στην εξεύρεση απασχόλησης.

VII. Μερικά παιδιά έχουν ανάγκη Ειδικευμένες Υπηρεσίες

Οι ειδικευμένες υπηρεσίες ή η εξειδικευμένη μεταχείριση είναι καθοριστικής σημασίας, επειδή τα παιδιά πρόσφυγες υποφέρουν από τα καταστροφικά αποτελέσματα των τραυματικών βιωμάτων τους. Υιοθετούνται συστήματα για τον εντοπισμό αυτών των παιδιών μέσω των σχολείων, των κλινικών, των κέντρων διατροφής. Μερικές προτεινόμενες δραστηριότητες για την πρόληψη, το χαρακτηρισμό και τη μεταχείριση περιγράφηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο.

Τα παιδιά που υποφέρουν από συναισθηματική αγωνία ή πνευματικές διαταραχές επωφελούνται κατάλληλων πολιτισμικά υπηρεσιών πνευματικής υγείας και μεταχείρισης. Επειδή μερικές τραυματικές εμπειρίες προκαλούν ψυχολογικά προβλήματα που οφείλονται άμεσα στις συνθήκες εξορίας, προτείνεται να παρέχονται οι σχετικές υπηρεσίες στα παιδιά πρόσφυγες ακόμα και αν δεν είναι διαθέσιμες για τους πολίτες της χώρας ασύλου. Παρέχεται στα παιδιά συμβουλευτική υποστήριξη σε συνθήκες σεβασμού τους δικαιωμάτων τους στην ανάρρωση⁴.

Για την υποστήριξη αυτών των παιδιών αποδίδεται ιδιαίτερη σημασία στη γλώσσα, στον πολιτισμό και στα στάδια ανάπτυξής τους. Έτσι, οι παραδοσιακοί γιατροί μπορεί να συμβάλλουν αποτελεσματικά στη θεραπεία των πνευματικών διαταραχών των παιδιών προσφύγων. Όταν το προσωπικό πνευματικής υγείας δεν είναι ειδικευμένο στις αντιδράσεις σε καταστάσεις αγωνίας ή σε διαπολιτισμικά θέματα και στην αντίστοιχη κατανόησή τους, ελλοχεύει ο κίνδυνος λανθασμένης διάγνωσης, που προκαλεί προβλήματα στην εξεύρεση της κατάλληλης διαρκούς λύσης για την αποκατάσταση των προσφύγων.

- **Ειδικευμένες Υπηρεσίες:** Ιδιαίτερα τραυματικές εμπειρίες που προκαλούνται από την παρουσία του παιδιού σε βασανιστήρια, από το βασανισμό του παιδιού, από τη σεξουαλική εκμετάλλευση ή άλλες μορφές βίας απαιτούν την παρέμβαση ειδικευμένου επαγγελματία της παιδικής πνευματικής υγείας. Προτείνεται αυτός ο επαγγελματίας να προέρχεται από το ίδιο εθνικό υπόβαθρο με αυτό των προσφύγων ή τουλάχιστον να διαθέτει αναπτυγμένα διαπολιτισμικά προσόντα. Ο ρόλος του συνίσταται στην άμεση θεραπεία ή στην καθοδήγηση και στήριξη των μελών της κοινότητας ή της οικογένειας για το σκοπό αυτό.
- **Σταθερό Περιβάλλον:** Το παιδί δεν πρέπει να αποχωρίζεται την οικο-

γένειά του ή την κοινότητα εκτός αν πρόκειται για προληπτικό μέτρο της κακοποίησης ή της παραμέλησης και κρίνεται αναγκαίο για λόγους που αφορούν τη θεραπευτική αγωγή.

Το προσωπικό του καταυλισμού δεν πρέπει να απογοητεύεται, εάν δεν παρέχεται η ειδικευμένη φροντίδα που χρειάζεται το παιδί: κάθε θετική ενέργεια για την ομαλοποίηση της ζωής του παιδιού είναι σημαντική.

Ανακεφαλαίωση

Γενικές Συνθήκες

- Ζουν μαζί οι οικογένειες;
- Διαφυλάσσεται η ιδιωτική τους ζωή;
- Ποια δράση υιοθετήθηκε ώστε οι οικογένειες των προσφύγων να ζουν με αξιοπρέπεια και να παρέχουν φροντίδα και προστασία στα παιδιά τους;
- Ποιες οι συμπληρωματικές ενέργειες;
- Ποιες είναι οι φυσιολογικές δραστηριότητες της κοινότητας για τη στήριξη των παιδιών με δυσκολίες;
- Πώς επιδρούν οι γενικές ρυθμίσεις διαβίωσης και κοινωνικής οργάνωσης του προσφυγικού πληθυσμού στην προστασία και στη φροντίδα των παιδιών;
- Ποια μέτρα μπορούν να υιοθετηθούν για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των παιδιών και των οικογενειών τους;
- Υπάρχουν πρόσωπα της προσφυγικής κοινότητας που μπορούν να συμβάλλουν στις φυσιολογικές δραστηριότητες των παιδιών προσφύγων, όπως η άτυπη εκπαίδευση, το παιχνίδι και η αναψυχή;

Γονείς

- Ποια η φύση των δυσκολιών και της αγωνίας που αντιμετωπίζουν οι γονείς πρόσφυγες και που επιδρούν στην ενημερία τους καθώς και στην προστασία που παρέχουν στα παιδιά τους;
- Ποια μέτρα συμβάλλουν στην ελαχιστοποίηση αυτών των δυσκολιών;

- Λαμβάνοντας υπόψη το πολιτισμικό υπόβαθρο της προσφυγικής κοινότητας, τιμωρούν οι γονείς τα παιδιά υπερβαίνοντας τα επιτρεπόμενα όρια;
- Παρέχονται στους γονείς ευκαιρίες συζήτησης και στήριξης στις δυσκολίες που οι ίδιοι και τα παιδιά τους καλούνται να αντιμετωπίσουν;

Παιδιά

- Παρέχονται στα παιδιά η κατάλληλη τροφή και φροντίδα; Ποια μέτρα υιοθετήθηκαν ώστε να βελτιωθεί η προστασία αυτών των παιδιών;
- Υπάρχουν ασυνόδευτα παιδιά;
- Υπάρχουν παιδιά που συμπεριφέρονται με τρόπο επιθετικό και βίαιο;
- Παρέχονται στα παιδιά οι κατάλληλες πολιτισμικές ευκαιρίες συζήτησης των ανησυχιών τους, των ιδεών και των ερωτημάτων τους;
- Ικανοποιούνται οι ανάγκες των ασυνόδευτων παιδιών που διαμένουν μακροχρόνια σε καταυλισμούς και των παιδιών που στερούνται της προσωπικής τους ελευθερίας;
- Παρέχονται στα παιδιά ευκαιρίες για παιχνίδι;

Υπηρεσίες

- Παρέχονται εκπαίδευση και άλλες δραστηριότητες ώστε τα παιδιά να μπορούν να συμμετέχουν σε καθημερινές και φυσιολογικές δραστηριότητες που προάγουν την ανάπτυξη;
- Έχουν οι ενήλικες πρόσφυγες και τα παιδιά πρόσφυγες πρόσβαση σε κοινωνικές υπηρεσίες και άλλες ειδικευμένες προσπάθειες για την αντιμετώπιση αυτών των δυσκολιών τους;
- Υπάρχουν διαθέσιμα συστήματα για τον εντοπισμό και την υποστήριξη παιδιών που βιώνουν ψυχολογικές ανησυχίες;
- Παρέχεται κατάρτιση και στήριξη σε δασκάλους, στο προσωπικό παροχής βασικής φροντίδας της υγείας και στο προσωπικό άλλων υπηρεσιών ώστε να συνδράμονται αποτελεσματικά στην υποστήριξη των παιδιών με διαταραχές;

- Υπάρχουν ειδικευμένες υπηρεσίες πνευματικής υγείας όπου μπορούν να παραπεμφθούν παιδιά με σοβαρές διαταραχές;

Βιβλιογραφία

- UNHCR. 1991: Guidelines on the Protection of Refugee Women, Geneva, UNHCR
  - WHO/UNHCR. 1992. Refugee Mental Health (Draft Manual for Field Testing - MNH/PSF/92.7). Geneva: WHO, Division of Mental Health/UNHCR
  - Jareg E., 1987: Psychological Factors in Relief Work During Famine and Rehabilitation, Jareg E., 1987
  - Macksound, Mona. 1993. Helping Children Cope with Stresses of War: A manual for Parents and Teachers. New Work: UNICEF
  - McCallin, Margaret. 1993. The Psychological Well Being of Refugee Children: Research, Practice and Policy Issues. Geneva: International Catholic Child Bureau (ICCB).
  - McCallin, Margaret. 1993. Living in Detention. Geneva: ICCB.
  - Ressler, Tortorici and Marcelino. 1993. Children of War. A guide to the Provision of Services. New York: UNICEF
  - Save the Children. 1991. Helping Children in Difficult Circumstances: A teachers manual. London: Save the Children.
  - Save the Children. 1993. Communicating with children: Development Manual 2. London. Save the Children. Child-to-Child and Children Living in Camps. 1993. Edited by Claire Hanbury. London: The Child-to-Child trust.
-
1. Πρόκειται για το εγχειρίδιο «Πνευματική Υγεία των Προσφύγων», που έχει εκδοθεί σε σχέδιο για την εξέταση της αποδοτικότητάς του από τα κατά τόπους Γραφεία της Ύπατης Αρμοστείας.
  2. Άρθρο 19 της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού: «το παιδί δικαιούται προστασίας από όλες τις μορφές βίας και παραμέλησης».
  3. Διατίθεται από το Γραφείο της Ύπατης Αρμοστείας στην Αθήνα.
  4. Άρθρο 39 της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού.

Κεφάλαιο 5

Υγεία & Διατροφή

Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού

Κάθε παιδί δικαιούται να απολαμβάνει το «καλύτερο δυνατόν επίπεδο υγείας» (άρθρο 24).

Τα Κράτη υιοθετούν τα κατάλληλα μέτρα για «να μειώσουν τη βρεφική και παιδική θνησιμότητα», να αναπτύξουν «τη στοιχειώδη περίθαλψη» και να ενημερώνουν «τα παιδιά για θέματα υγείας και διατροφής» (άρθρο 24).

Το παρόν κεφάλαιο πραγματεύεται θέματα της βασικής ανθρωπιστικής βοήθεια, διατροφής και υγείας των παιδιών προσφύγων. Καθένα απ' αυτά τα θέματα είναι καίριας σημασίας για την υγεία των παιδιών. Το δικαίωμα των παιδιών σε ανθρώπινες συνθήκες ζωής και σε κατάλληλες ιατρικές υπηρεσίες αναγνωρίζεται από την Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (άρθρα 23,24 & 27).

Όταν τα παιδιά, κρυώνουν, πεινούν και στερούνται τη στέγη δεν αναπτύσσονται σωστά και γρήγορα αρρωσταίνουν. Εάν οι υπηρεσίες που αφορούν την τροφή, την ύδρευση, την υγιεινή του περιβάλλοντος, τη στέγη και τη βασική ιατρική περίθαλψη δεν

προγραμματίζονται και δεν παρέχονται σωστά, τα παιδιά είναι τα πρώτα που κινδυνεύουν με θάνατο.

Το ζήτημα της υγείας και της διατροφής πρέπει να αντιμετωπισθεί ποικιλότροπα. Δεν μπορεί να περιμένει κανείς ότι στις προσφυγικές καταστάσεις μόνες η ιατρική εξειδίκευση και η τεχνική υποστήριξη διασφαλίζουν την κατάλληλη υγεία του πληθυσμού. Οι καθοριστικοί παράγοντες της υγείας των παιδιών αφορούν την τροφή, το νερό, την υγιεινή του περιβάλλοντος και τη στέγη. Όταν η τροφή δεν είναι η κατάλληλη, το καθαρό νερό σπανίζει, η υγιεινή του περιβάλλοντος αδιάφορη και η στέγη ακατάλληλη, τα παιδιά πρόσφυγες εκτίθενται σε εξαιρετικά μεγάλο ποσοστό στον κίνδυνο των ασθενειών και της θνησιμότητας.

I. Νερό, υγιεινή του περιβάλλοντος, στέγη και ρουχισμός

Αξιολόγηση

Η καταλληλότητα του πόσιμου νερού, των ρυθμίσεων της υγιεινής, η αυτάρκεια της στέγης και η διαθεσιμότητα βασικών υλικών αγαθών για τα παιδιά πρόσφυγες αξιολογούνται από την αρχή της κρίσιμης προσφυγικής κατάστασης. Αν και η εκτίμηση των αναγκών δεν απαιτεί ιδιαίτερη εξειδίκευση, η διαπίστωση των δυνατοτήτων ικανοποίησής τους απαιτεί εξειδίκευση. (Βλ. Κεφάλαιο 12, Τεχνική Υποστήριξη). Τα παρακάτω στοιχεία είναι αναγκαία για το σχεδιασμό προγραμμάτων που αφορούν παιδιά:

- **Νερό και Υγιεινή:** Αποδίδεται προτεραιότητα στην εξασφάλιση διάθεσης καθαρού νερού και κατάλληλης υγιεινής. Η διάρροια αποτελεί την πλέον συνηθισμένη και σοβαρότερη απειλή της υγείας και της ζωής των νεαρών παιδιών.
- **Ντεπόζιτα νερού:** Το μέγεθος και ο τύπος τους λαμβάνονται υπόψη στους καταυλισμούς και στις εγκαταστάσεις όπου τα παιδιά μεταφέρουν νερό από συλλέκτες νερού στα σπίτια τους. Τα παιδιά δεν μπορούν να σηκώνουν και να μεταφέρουν βαριά φορτία.
- **Προστασία από ατυχήματα:** Κατά το σχεδιασμό και την κατασκευή των πηγαδιών, των αποχετευτικών και άλλων εγκαταστάσεων κοινής ωφελείας συνεκτιμάται και αποδίδεται η αναγκαία προσοχή στην προστασία των παιδιών από ατυχήματα.

- **Νερό για τις βασικές ανάγκες:** Προτεραιότητα έχει το πόσιμο νερό που παρέχεται στην κοινότητα λόγω των άμεσων συνεπειών στην ευημερία των παιδιών. Το καλό νερό είναι ουσιαστικό στα συμπληρωματικά κέντρα διατροφής, στα κέντρα υγείας και στα σχολεία. Για περισσότερες πληροφορίες όσον αφορά το νερό βλ. UNHCR's, *Water Manual for Refugee Situations*¹.
- **Τα παιδιά μπορούν να βοηθήσουν:** Το πρόγραμμα υγιεινής του περιβάλλοντος υποστηρίζεται και συνοδεύεται από εκπαιδευτικά προγράμματα για την υγεία. Τα παιδιά μπορούν να βοηθήσουν στη διατήρηση της καθαρότητας του νερού, συμβάλλουν στη διάδοση του μηνύματος στα άλλα παιδιά και στις οικογένειές τους για καθαρό, ασφαλές νερό και κατάλληλες συνήθειες υγιεινής.

Στέγη και περιβάλλον

Διασφαλίζονται η διαθεσιμότητα και οι κατάλληλες συνθήκες στέγης και περιβάλλοντος, αποδίδοντας ιδιαίτερη προσοχή στο χώρο, στην ιδιωτική ζωή και στην ασφάλεια. Εάν η στέγη και ο περιβάλλον χώρος που εκμεταλλεύονται οι πρόσφυγες, ειδικά όταν οι οικογένειες είναι αναγκασμένες να εξυπηρετούνται στις ίδιες εγκαταστάσεις κοινής ωφελείας, είναι ανεπαρκείς για τον πολυπληθή πληθυσμό, παραβιάζονται όλες οι προϋποθέσεις των ανθρωπίνων συνθηκών διαβίωσης, οπότε οι οικογένειες δεν μπορούν να διατηρήσουν επίπεδο ομαλής οικογενειακής ζωής και στερούνται τις ελάχιστες συνθήκες σεβασμού της ιδιωτικής τους ζωής (Βλ. επίσης Κεφάλαιο 4 για την Ψυχοκοινωνική Ευημερία).

Λαμβάνοντας πάντα υπόψη την ευημερία των παιδιών, είτε άμεσα είτε ως συνέπεια των απειλών σε βάρος της προσωπικής ασφάλειας της μητέρας τους, τα κατά τόπους Γραφεία υιοθετούν αυστηρά μέτρα για την προαγωγή ανθρωπίνων συνθηκών διαβίωσης, στέγης και του μεγέθους της οικογενειακής στέγης.

- **Χώροι παιγνιδιού και έκταση:** Η γενική διαρρύθμιση του προσφυγικού καταυλισμού πρέπει να προβλέπει παιγνιδότοπους καθώς και χώρους εξυπηρέτησης άλλων παιδικών αναγκών. Η διαθεσιμότητα, η διανομή και η θέση της στέγης, του σχολείου, των παιγνιδότοπων, των συλλεκτών του νερού, των κέντρων υγείας και των χώρων ψυχαγωγίας επηρεάζουν την ασφάλεια και την ευημερία των παιδιών προσφύγων. Σχε-

διάζονται έτσι ώστε να προστατεύονται τα παιδιά από ατυχήματα, μακριά από χώρους με κυκλοφοριακό πρόβλημα, αγωγούς ύδρευσης και χώρους συλλογής απορριμμάτων κ.λπ. Ο καταυλισμός πρέπει να διαχωρίζεται σε ενότητες κοινοτήτων και σε ομάδες ενοτήτων. Κάθε ομάδα πρέπει να έχει, στο μέτρο του δυνατού, όλες τις βασικές κοινοτικές εγκαταστάσεις εξυπηρέτησης των παιδικών αναγκών. Έτσι τα παιδιά βρίσκονται κοντά στους ζωτικούς τους χώρους και τους παρέχεται προστασία. Για τη διαρρύθμιση του καταυλισμού συνεκτιμώνται οι γενικοί πολιτισμικοί παράγοντες καθώς και οι ρόλοι και οι καθημερινές υποχρεώσεις των παιδιών και των μητέρων τους, ειδικότερα των κοριτσιών. Βλ. επίσης το Κεφάλαιο 3 για τον Πολιτισμό. Η έλλειψη χώρου για παιγνίδι αναγκάζει τα παιδιά να απομακρύνονται από τους γονείς τους. Όταν οι πρόσφυγες απομονώνονται ως ομάδα και περιθωριοποιούνται, τα παιδιά τους υποφέρουν από την κοινωνική απομόνωση και αναπτύσσουν αντικοινωνικές δραστηριότητες. Για τη σημασία του παιγνιδιού βλ. Κεφάλαιο 4 για την Ψυχοκοινωνική Ευημερία.

- **Αστικές Περιοχές:** Ιδιαίτερη προσοχή αποδίδεται στις υλικές ανάγκες, στις ανάγκες ύδρευσης, υγιεινής και στέγης των παιδιών προσφύγων που ζουν σε πόλεις. Οι προσφυγικές οικογένειες προτιμούν να κατοικούν σε αστικές περιοχές και εξαιτίας της υπερβολικής ένδειας και άλλων δυσκολιών που σχετίζονται με το καθεστώς του πρόσφυγα μπορεί να ζουν σε συνθήκες που θέτουν σε κίνδυνο τη ζωή των παιδιών τους. Οι πολυπληθείς οικογένειες και η συνεπαγόμενη έλλειψη χώρου προκαλούν προβλήματα που πλήττουν τα παιδιά, όπως π.χ. περιορίζουν τις δυνατότητες παιγνιδιού.
- **Ρουχισμός:** Τα παιδιά πρέπει να έχουν τον κατάλληλο ρουχισμό και σκεπάσματα. Η έλλειψη αυτής της ουσιαστικής ανθρωπιστικής βοήθειας, αναπληρώνεται με συλλογικές μεθόδους παραγωγής ή απόκτησής της στις οποίες συμμετέχουν τα παιδιά και οι γονείς τους. Αποδίδεται προτεραιότητα, ακόμα και σε κρίσιμες καταστάσεις, στις πολιτισμικές προτιμήσεις και παραδόσεις.
- **Κρύο κλίμα:** Τα παιδιά χρειάζονται καλύτερο και αποτελεσματικότερο ρουχισμό από τους ενήλικες. Η συχνή έλλειψη ζεστών χειμωνιάτικων ρούχων και κατάλληλης διατροφής καθιστούν τα παιδιά ευάλωτα στο κρύο. Πιθανόν να χρειάζονται υπνόσακους ή επιπλέον σκεπάσματα.

Κριτήρια

Καταβάλλεται κάθε δυνατή προσπάθεια για την υιοθέτηση και τη διατήρηση υγιών και ανθρώπινων συνθηκών διαβίωσης. Για τη δημιουργία υγιεινού περιβάλλοντος η Ύπατη Αρμοστεία χρησιμοποιεί ως οδηγό τα κριτήρια που συστήνει ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας, που εκτίθενται λεπτομερειακά στο UNHCR's Handbook for Emergencies². Μερικά από αυτά είναι:

- **Νερό:** Προβλέπονται 20 λίτρα πόσιμο νερού για μαγείρεμα και πόση ανά άτομο σε καθημερινή βάση.
- **Στέγη:** Προβλέπονται τουλάχιστον 3,5 τ.μ. χώρος για κάθε άτομο ανά κατάλυμα και 30 τ.μ. ανά άτομο στην ευρύτερη περιοχή του καταυλισμού. Οι αυτές προδιαγραφές δεν περιλαμβάνουν παιγνιδότοπους και χώρους άθλησης.
- **Υγιεινή:** Προβλέπεται τουλάχιστον ένας χώρος υγιεινής ανά 20 άτομα. Προτιμώνται οι οικογενειακές εγκαταστάσεις υγιεινής που εξυπηρετούν 6-8 άτομα.

II. Τροφή και Διατροφή

Το μοναδικό αίτιο υψηλού ποσοστού παιδικής θνησιμότητας στις κρίσιμες προσφυγικές καταστάσεις είναι οι ακατάλληλες μερίδες τροφής. Στους ενήλικες πρόσφυγες ανήκει η πρωταρχική υποχρέωση παροχής τροφής και η διασφάλιση της υγείας των παιδιών τους. Σε καταστάσεις αναταραχής όμως είναι συχνά ανίκανοι να ικανοποιήσουν τις ανάγκες των παιδιών για τροφή και κατά συνέπεια απαιτείται παρέμβαση. Πρέπει να εξασφαλίζεται στα παιδιά πρόσφυγες η κατάλληλη τροφή, διαιτολογικά κατάλληλη, αποδεκτή και πλούσια. Η κακή διατροφή των παιδιών πλήττει την πνευματική και φυσική ανάπτυξή τους και τα καθιστά ευάλωτα σε λοιμώξεις.

- **Κριτήρια:** Το Παγκόσμιο Πρόγραμμα Διατροφής είναι η αρμόδια οργάνωση των Ηνωμένων Εθνών για την ικανοποίηση των βασικών αναγκών τροφής, και η Ύπατη Αρμοστεία για άλλες ουσιαστικές ανάγκες που αποκαλούνται συμπληρωματικές. Οι βασικές ανάγκες διατροφής περιλαμβάνουν: δημητριακά, λάδι, ζάχαρη, αλάτι, αλεσμένες τροφές και τροφή πλούσια σε πρωτεΐνες, όπως λαχανικά, φασόλια ή ψάρι, κρέας σε ξηρή ή κονσερβοποιημένη μορφή. Η συμπληρωματική

διατροφή περιλαμβάνει: φρέσκο κρέας/ ψάρι, λαχανικά, αρτύματα και μπαχαρικά, γάλα σε μορφή σκόνης και μπισκότα με υψηλή περιεκτικότητα σε πρωτεΐνες. Ο ρόλος και η δικαιοδοσία των Παγκόσμιου Προγράμματος Διατροφής και της Ύπατης Αρμοστείας καθορίζονται από την συμφωνία που υπογράφηκε μεταξύ των δύο οργανώσεων τον Ιανουάριο 1994. Κατά τον σχεδιασμό και την παροχή τροφής ακολουθούνται οι «Guidelines for Calculating Food Rations for Refugees»³ που υιοθετήθηκαν από τους δύο οργανισμούς σύμφωνα με τις Συστάσεις του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας και της Οργάνωσης για τη Διατροφή και τη Γεωργία.

- **Επίβλεψη και Συντονισμός:** Η διατήρηση ικανοποιητικού διατροφικού επιπέδου για τα παιδιά προϋποθέτει ποιότητα και ποσότητα της τροφής και πρόσβαση σε άλλες ανάγκες, όπως νερό, στέγη, υπηρεσίες υγείας, όπως είναι ο εμβολιασμός. Η τακτική παρακολούθηση των συνεπειών της διατροφής, όπως είναι η αναιμία, το σκορβούτο, η πελάγκρα, η νόσος μπέρι-μπέρι ή κβασικόρ⁴ αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα του συστήματος επίβλεψης. Ο σχεδιασμός του χάρτη διατροφής συμβάλλει στην αξιολόγηση της κατάστασης και στον προγραμματισμό των αναγκαίων παρεμβάσεων. Οι δραστηριότητες αυτές μπορούν να πραγματοποιηθούν σε συνεργασία με μη κυβερνητικές οργανώσεις, με τις κυβερνήσεις των χωρών ασύλου, με την Ύπατη Αρμοστεία και την κοινότητα των προσφύγων. Οι περιοδικές εκθέσεις για τη διατροφική κατάσταση του προσφυγικού πληθυσμού κρίνονται αναγκαίες για τη διαπίστωση των αναγκών. Για την αποτελεσματική παρακολούθηση υιοθετούνται συστήματα επίβλεψης της διατροφής και της υγείας.
- **Παρακολούθηση - Επίβλεψη:** Η Ύπατη Αρμοστεία σε συνεργασία με τους επιχειρησιακούς συνεργάτες είναι αρμόδια για τον κατάλληλο καταμερισμό και παράδοση, την αποθήκευση και τη διανομή της τροφής. Το σύστημα επίβλεψης της τροφής πρέπει να εφαρμοσθεί από την αρχή της κρίσιμης προσφυγικής κατάστασης κατά προτίμηση στο χώρο διανομής από προσεκτικά επιλεγμένες οικογένειες μετά την παραλαβή της τροφής και λαμβάνοντας υπόψη την ποσότητα της τροφής που δικαιούνται έναντι αυτής που τους διανέμεται. Σε επίπεδο νοικοκυριού, στις έρευνες συμβάλλουν ερωτηματολόγια για την χρήση της τροφής, την κατανάλωση και την ποσότητα.

- **Εμπόριο ειδών διατροφής:** Εσφαλμένα υποστηρίζεται ότι « το εμπόριο τροφίμων είναι ανόητο». Η αποθάρρυνση από εμπορικές δραστηριότητες δεν αποτελεί πολιτική του συστήματος των Ηνωμένων Εθνών. Το γεγονός ότι μερικές τροφές αποτελούν αντικείμενο εμπορίου και η ποιικιλία του διαιτολογίου δεν αποτελούν λόγο μείωσης της μερίδας τροφής.
- **Η σωστή τροφή:** Μια άλλη παρεξήγηση είναι ότι τα παιδιά πρόσφυγες μπορούν να διατρέφονται με οτιδήποτε. Για την αντιμετώπιση της κακής διατροφής δεν απαιτείται μόνον η κατάλληλη ποιότητα και ποσότητα: καίριας σημασίας είναι και η πολιτισμική προσαρμογή και η καταλληλότητα της τροφής.

Επιλεκτικά Προγράμματα Διατροφής

Υιοθετούνται στις προσφυγικές καταστάσεις, ώστε να σώζονται ζωές και να προλαμβάνεται η χειροτέρευση της διατροφής των παιδιών. Δεν μπορούν και δεν πρέπει να υιοθετηθούν για να υποκαταστήσουν τις ακατάλληλες βασικές μερίδες του γενικού προγράμματος διατροφής.

- **Συμπληρωματικά και Θεραπευτικά:** Τα επιλεκτικά προγράμματα διατροφής διακρίνονται σε συμπληρωματικά και θεραπευτικά. Τα θεραπευτικά αποτελούν μέτρα διάσωσης της ζωής για σοβαρά κακοδιατροφόμενα παιδιά και συνήθως οργανώνονται από κάποιον μη κυβερνητικό οργανισμό ή τοπικές οργανώσεις με εξειδίκευση στο θέμα αυτό.
- **Αρχές της Επιλεκτικής Διατροφής:** Η οργάνωση και η διαχείριση των επιλεκτικών προγραμμάτων διατροφής πρέπει να ενσωματωθεί στα προγράμματα υγείας που αφορούν τη μητέρα και το παιδί, με αυστηρή βάση τις διαιτολογικές ανάγκες, διασφαλίζοντας την κατάλληλη διατροφή για μια ευάλωτη ομάδα πληθυσμού (παιδιά, εγκύους γυναίκες, λεχώνες. Ειδική σημασία αποδίδεται επίσης στους πατέρες που ανατρέφουν μόνοι τους μωρά και μικρά παιδιά). Η κοινότητα και οι μητέρες οφείλουν να κατανοήσουν τον στόχο και την ανάγκη του προγράμματος και να αναλάβουν τις ευθύνες τους στο σχεδιασμό και στην οργάνωση. Τα επιλεκτικά προγράμματα διατροφής αντιμετωπίζονται στον προγραμματισμό της υγείας και όχι της πρόνοιας και επιβάλλεται να περιλαμβάνουν κατάρτιση σε θέματα υγείας και παιδείας διατροφής. Πι-

θανόν τελικά τα παιδιά που λαμβάνουν συμπληρωματική διατροφή να έχουν λιγότερη τροφή στο σπίτι. Η δικαιολογία που προβάλλουν οι γονείς είναι ότι το παιδί διατρέφεται ήδη πολύ καλά στην κλινική. Η παρακολούθηση συμβάλλει στην αποτελεσματικότητα της συμπληρωματικής διατροφής, εξασφάλιση ότι το παιδί διατρέφεται με την κανονική μερίδα.

Θηλασμός

Καίριας σημασίας στις κρίσιμες προσφυγικές καταστάσεις για τη διασφάλιση της υγείας των βρεφών. Αυτή η μέθοδος διατροφής εξασφαλίζει πλήρη, υγιεινή τροφή για την υγιή ανάπτυξη και εξέλιξη των βρεφών.

- ❑ **Προαγωγή του θηλασμού** από τις μητέρες πρόσφυγες. Η παροχή τροφής διασφαλίζει την ενθάρρυνση και την διευκόλυνση του θηλασμού για το μεγαλύτερο δυνατό χρονικό διάστημα, ενώ διαδοχικά εισάγονται συμπληρωματικές στερεές τροφές. Υποστηρίζεται η εκπαίδευση των μητέρων που δεν μπορούν να «παράγουν αρκετό γάλα» διδάσκοντας τις να τοποθετούν συχνά το παιδί στο στήθος τους.
- ❑ **Υποστήριξη:** Για τα βρέφη που οι μητέρες τους πέθαναν ή δεν μπορούν να τα θηλάσουν η λύση είναι η αναζήτηση υποκατάστατων μητέρων (παραμάνες) μεταξύ της κοινότητας που έχουν ήδη θηλάσει τα βρέφη τους. Η παραγωγή του γάλακτος μπορεί να αποκατασταθεί με συχνό πιπίλισμα και με την συμπληρωματική διατροφή των μητέρων. Αναζητούνται οι παραδοσιακές και οι πολιτισμικές πρακτικές τροφής των βρεφών.
- ❑ **Υποκατάστατο του μητρικού γάλακτος:** Αναζητάται υποκατάστατο μητρικού γάλακτος και η τροφή δίδεται στο βρέφος με κουτάλι μέχρι να βρεθεί παραμάνη και να αποκατασταθεί η γαλουχία της μητέρας. Δίδονται σαφείς οδηγίες για την προετοιμασία και το τάισμα και εξασφαλίζεται η κατανόησή τους από τις μητέρες και τους οικιακούς βοηθούς. Αποθαρρύνεται η χρήση μπιμπερό ή το τάισμα με μπιμπερό.
- ❑ **Εκπαίδευση και Υποστήριξη:** Οι μητέρες πρόσφυγες ενημερώνονται για τη σημασία και τα οφέλη του θηλασμού στα κέντρα διατροφής ή οπουδήποτε παρουσιάζεται ευκαιρία για εκπαίδευση σε θέματα υγείας.

Έλεγχος της διανομής και της χρήσης προϊόντων του γάλακτος

Οι κίνδυνοι υγείας για τα βρέφη και τα νεαρά παιδιά προέρχονται από την ανθρωπιστική βοήθεια όταν ανεξέλεγκτα διανέμεται γάλα σε σκόνη. Η Ύπατη Αρμοστεία έχει υιοθετήσει πολιτική για το θέμα αυτό. Αυτή η πολιτική εφαρμόζεται από την Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας, την UNICEF και το Παγκόσμιο Πρόγραμμα Διατροφής καθώς και από άλλους διεθνείς οργανισμούς και μη κυβερνητικές οργανώσεις.

**ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΥΠΑΤΗΣ ΑΡΜΟΣΤΕΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ
ΚΑΤΑΛΛΗΛΟΤΗΤΑ, ΤΗ ΔΙΑΝΟΜΗ ΚΑΙ ΤΗ ΧΡΗΣΗ
ΓΑΛΑΚΤΟΚΟΜΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ ΣΤΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ
ΔΙΑΤΡΟΦΗΣ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ**

1. Η Ύπατη Αρμοστεία δέχεται, παρέχει και διανέμει δωρεές γαλακτοκομικών προϊόντων μόνον εφόσον μπορούν να χρησιμοποιηθούν με αυστηρό έλεγχο και σε συνθήκες υγιεινής, π.χ. σε περιβάλλον υπό επίβλεψη για την επί τόπου κατανάλωση.
2. Η Ύπατη Αρμοστεία δέχεται, παρέχει και διανέμει γαλακτοκομικά προϊόντα μόνον εφόσον είναι σε ξηρή μορφή. Δεν δέχεται προϊόντα γάλακτος σε υγρή ή περιτύπου υγρή μορφή συμπεριλαμβανομένων των παστεριωμένων ή συμπυκνωμένων.
3. Ύπατη Αρμοστεία δέχεται, παρέχει και διανέμει σε ξηρή μορφή αποβουτυρωμένο γάλα μόνον εφόσον είναι εμπλουτισμένο με βιταμίνη Α.
4. Η Ύπατη Αρμοστεία υποστηρίζει την αρχή ότι στα γενικά προγράμματα διατροφής οι πρωτεϊνούχες τροφές, όπως λαχανικά, κρέας ή ψάρι, προτιμώνται του σε ξηρή μορφή αποβουτυρωμένου γάλακτος. Υπογραμμίζει ότι το γάλα αυτής της μορφής αναμειγμένο με δημητριακά και ζάχαρη είναι χρήσιμο στη διατροφή των νεαρών παιδιών ειδικά εφόσον έχει ετοιμαστεί με λάδι.
5. Η Ύπατη Αρμοστεία θα συμβάλλει στη διανομή γάλακτος σε σκόνη σε έτοιμη μορφή μόνον εφόσον έχει προηγουμένως αναμειχθεί με τα κατάλληλα δημητριακά και είναι πολιτισμικά αποδεκτό. Η μόνη εξαίρεση προβλέπεται στις περιπτώσεις όπου το γάλα αποτελεί ουσιαστικό μέρος του παραδοσιακού διαιτολογίου (π.χ. νομαδικοί πληθυσμοί) και μπορεί να χρησιμοποιηθεί με ασφάλεια.
6. Η Ύπατη Αρμοστεία θα υποστηρίξει την πολιτική του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας όσον αφορά την ασφαλή και κατάλληλη διατροφή των βρεφών και των νεαρών παιδιών, ιδιαίτερα προσπατώντας, προάγοντας και υποστηρίζοντας το θηλασμό και ενθαρρύνοντας την έγκαιρη και σωστή χρήση συμπληρωματικών τροφών στους προσφυγικούς καταυλισμούς.
7. Η Ύπατη Αρμοστεία θα αποθαρρύνει τη διανομή και τη χρήση υποκατάστατων του μητρικού γάλακτος στις προσφυγικές καταστάσεις. Εφόσον αυτά τα υποκατά-

στατα είναι απόλυτα αναγκαία, θα χορηγηθούν με σαφείς οδηγίες για την ασφαλή ανάμειξη και το τάισμα με φλιτζάνι ή κουτάλι.

8. Η Ύπατη Αρμοστεία θα υιοθετήσει όλα τα αναγκαία μέτρα για να αποθαρρύνει τη διανομή και τη χρήση μπιμπερό και τεχνητών θηλών στους προσφυγικούς καταυλισμούς.
9. Η Ύπατη Αρμοστεία συνιστά, όταν οι δωρεές στους προσφυγικούς καταυλισμούς αφορούν αποβουτυρωμένο γάλα ξηρής μορφής, να προσεγγίζονται οι δωρητές ώστε να πραγματοποιούν δωρεές σε χρήμα για το συγκεκριμένο μέρος του επιχειρησιακού κόστους των προγραμμάτων, ώστε να παρέχονται όλες οι εγγυήσεις για την ασφαλή χρήση αυτού του είδους διατροφής.

III. Υγειονομικές Υπηρεσίες

Η προστασία και η προαγωγή της υγείας των παιδιών προϋποθέτει την πρόσβασή τους στις στοιχειώδεις υπηρεσίες του συστήματος υγείας. Τα παιδιά πρόσφυγες δικαιούνται πρόσβαση στις υγειονομικές υπηρεσίες της χώρας ασύλου. Συχνά είναι αναγκαία η δημιουργία, ειδικά για τους προσφυγικούς πληθυσμούς, συμπληρωματικών μηχανισμών υγείας. Επιβάλλεται η ικανοποίηση όλων των υγειονομικών αναγκών των παιδιών προσφύγων.

Ανεξάρτητα από το φορέα παροχής των υγειονομικών υπηρεσιών, πρέπει να διαπιστώνονται και να διασφαλίζονται οι κατάλληλες εγγυήσεις στους κινδύνους υγείας, που στην περίπτωση των παιδιών προσφύγων είναι μοναδικοί. Παιδιά ηλικίας μικρότερης των πέντε ετών αποτελούν συνήθως το 15-20% του προσφυγικού πληθυσμού και είναι ομάδα υψηλού κινδύνου. Η ιδιαίτερη υγεία αυτών των παιδιών κινδυνεύει και συχνά σχετίζεται με τις συνθήκες διαβίωσης σε πολυπληθείς χώρους, την κακή διατροφή, το μη ασφαλές νερό, το μη υγιεινό περιβάλλον, τους τραυματισμούς, την έλλειψη βασικών εμβολιασμών για τις ασθένειες που προλαμβάνονται με εμβόλια, όπως η πολιομυελίτιδα, ο κοκίτης, ο τέτανος, η διφθέρια, η φυματίωση, η ηπατίτιδα Β.

Κανένα τεχνολογικό μέσο υγειονομικής περίθαλψης ή ιατρικό προσωπικό δεν θα προστατεύσει κατάλληλα την υγεία των παιδιών προσφύγων, εάν η υποστήριξη είναι περιορισμένη. Στόχος αλλά και δικαίωμα όλων των παιδιών είναι να απολαμβάνουν υγειονομικές υπηρεσίες. Για την αποτελεσματικότητα αυτών των υπηρεσιών οι προσπάθειες επικεντρώνονται στην παροχή υγειονομικής περίθαλψης σε όλη την κοινότητα, ενώ από την αρχή παρακολουθούνται οι κίνδυνοι της υγείας και προγραμματίζονται προληπτικές παρεμβάσεις. Στη συνέχεια περιλαμβάνεται σε ανακεφαλαίωση η καίρια πολι-

τική και τα προγράμματα που απαιτούνται για την εξασφάλιση της προστασίας και της προαγωγής της υγείας των παιδιών προσφύγων.

Φροντίδα της υγείας

Προς αποτροπή της παιδικής θνησιμότητας και για να προαχθεί η υγεία, καταβάλλεται κάθε προσπάθεια που στοχεύει στην παροχή κατάλληλη υγειονομικής περιθαλψης σε όλα τα παιδιά πρόσφυγες.

Αξιολόγηση και Παρακολούθηση

Διασφαλίζεται η εφαρμογή των σχετικών μηχανισμών με την έναρξη της κρίσιμης προσφυγικής κατάστασης. Η επιδημιολογική επίβλεψη είναι ιδιαίτερα σημαντική στη διαχείριση της υγείας, για τη δημιουργία στοιχειώδους βάσης δεδομένων, τον εντοπισμό των προτύπων ασθενειών, τον καθορισμό των κινδύνων της υγείας και της κατάλληλης δράσης.

Επείγουσες Πρωτοβουλίες

Εξασφαλίζουν τις ακόλουθες πρωταρχικές παρεμβάσεις:

- **Εμβολιασμός για ιλαρά:** Όταν η μετακίνηση του πληθυσμού έχει ως αποτέλεσμα τον συνωστισμό παιδιών, καίριας σημασίας είναι ο κατάλληλος εμβολιασμός των παιδιών για την ιλαρά, επειδή αποτελεί τη σημαντικότερη θανατηφόρα ασθένεια που προλαμβάνεται με εμβολιασμό.
- **Στοματική ενυδάτωση:** Διασφαλίζεται η πρόσβαση όλων των οικογενειών στη Θεραπεία Στοματικής Ενυδάτωσης, ώστε να αποφευχθούν προβλέψιμοι θάνατοι από διάρροια ή αφυδάτωση. Άλατα Στοματικής Ενυδάτωσης διατίθενται από την UNICEF ή από μη κυβερνητικές οργανώσεις που ασχολούνται με την υγεία.
- **Βιταμίνη Α προφύλαξη:** Διασφαλίζεται ότι όλα τα παιδιά πρόσφυγες ηλικίας έως 15 ετών λαμβάνουν Βιταμίνη Α κάθε 4-6 μήνες ώστε να προλαμβάνονται οι ασθένειες και η θνησιμότητα. Η βιταμίνη Α είναι καίριας σημασίας και η έλλειψή της οδηγεί σε τύφλωση. Η Προφύλαξη είναι μια απλή λύση, μια κάψουλα, που διατίθεται στις περισσότερες χώρες. Εάν η Ύπατη Αρμοστεία δεν έχει αποθέματα, τη χορηγεί από την UNICEF.

- **Σχεδιασμός αντιμετώπισης κρίσιμης κατάστασης:** Απαιτείται για τον έλεγχο και τη διαχείριση κάθε ασθένειας που είναι σημαντική για τη δημόσια υγεία. Το σχέδιο καταρτίζεται από ειδικευμένο προσωπικό. Σε κάθε προσπάθεια ελέγχου επιδημικών ασθενειών ενθαρρύνεται η συμμετοχή των προσφύγων.

Στοιχειώδης Ιατρική Περίθαλψη

Διασφαλίζονται στα παιδιά τα οφέλη ουσιαστικού προγράμματος στοιχειώδους ιατρικής περίθαλψης στο οποίο συμμετέχουν όλα τα μέλη της κοινότητας. Τα προγράμματα αυτά περιλαμβάνουν συνήθως τις ακόλουθες υπηρεσίες:

- **Οικογενειακές υπηρεσίες υγείας:** Σ' αυτές συμπεριλαμβάνεται η παρακολούθηση της υγείας των παιδιών. Αποδίδεται ιδιαίτερη σημασία στην ανάθεση του έργου αυτού σε γυναίκες επαγγελματίες.
- **Στοιχειώδεις Υπηρεσίες Θεραπείας:** Για τις σημαντικότερες θανατηφόρες ασθένειες, ειδικά τον έλεγχο της ασθένειας της διάρροιας, των αναπνευστικών λοιμώξεων, της μαλάρια (ανάλογα με τα χαρακτηριστικά της προσφυγικής κατάστασης).
- **Εμβολιασμοί:** Εκτός από τον εμβολιασμό για την ιλαρά, που πρέπει να πραγματοποιείται αμέσως με την άφιξη, εφαρμόζεται το συντομότερο δυνατό Εκτεταμένο Πρόγραμμα Εμβολιασμού για τις άλλες πέντε ασθένειες που προλαμβάνονται με εμβολιασμό (πολιομυελίτιδα, διφθέρια, τέτανο, κοκίτη και φυματίωση).
- **Εκπαίδευση του προσωπικού υγείας** της κοινότητας και των παραδοσιακών μαιών.
- **Υγεία και Υγιεινή:** Σ' αυτές συμπεριλαμβάνεται η παρακολούθηση και η υποστήριξη της παροχής καθαρού νερού, καθαρών εγκαταστάσεων υγιεινής, ελέγχου των αποχετευτικών συστημάτων και συλλογής απορριμμάτων.
- **Χώρος για το παιδί:** Ως μέρος των υπηρεσιών υγείας που παρέχονται στη μητέρα και στο παιδί.
- **Εκπαίδευση σε θέματα υγείας:** Για τις οικογένειες συμπεριλαμβανομένων των κινδύνων και των μέσων πρόληψης των ασθενειών με ιδιαίτερη σημασία για τη δημόσια υγεία, καθώς και των όσων μεταδίδονται με

σεξουαλική επαφή. Ιδιαίτερη προσοχή αποδίδεται στην ενημέρωση των εφήβων. Προτεραιότητα αποδίδεται στην εκπαίδευση σε θέματα υγείας σχετικά με επίπονες παραδοσιακές πρακτικές, όπως η κλειτοριδεκτομή και οι συνέπειες του γάμου και της εγκυμοσύνης για την υγεία των κοριτσιών μικρής ηλικίας. Ειδική έμφαση αποδίδεται στις υπηρεσίες που ικανοποιούν τις ανάγκες των εφήβων κοριτσιών.

- **Από παιδί σε παιδί:** Τα παιδιά συμμετέχουν ενεργητικά στην πρόληψη των ασθενειών. Αποτελούν καλούς αγωγούς μετάδοσης μηνυμάτων στα άλλα παιδιά και στις οικογένειές τους. «Από παιδί σε παιδί και Παιδιά που ζουν σε Καταυλισμούς»: πρόκειται για έντυπο που δίνει ιδέες για τον τρόπο ενεργού συμμετοχής των παιδιών σε δραστηριότητες που αφορούν την υγεία. Βλ. Βιβλιογραφία.

Παραδοσιακοί Γιατροί και Τρόποι Θεραπείας

Το προσωπικό σέβεται και υποστηρίζει τους παραδοσιακούς γιατρούς, που συμβάλλουν στον εντοπισμό των παραδοσιακών κοινοτικών τρόπων θεραπείας και υιοθετούν συλλογική εργασιακή σχέση μεταξύ τους. Σύμφωνα με Ψήφισμα (A46/VR/12. 12.5.1993) του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας καταβάλλεται κάθε δυνατή προσπάθεια για την εξάλειψη των επίπονων παραδοσιακών πρακτικών που πλήττουν την υγεία των γυναικών, των παιδιών και των εφήβων, όπως είναι οι γάμοι των παιδιών, οι διαιτολογικοί περιορισμοί κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης και της γυναικείας κλειτοριδεκτομής, με την αμοιβαία διαδικασία εκπαίδευσης μεταξύ των παραδοσιακών και των επαγγελματιών γιατρών.

Εκθέσεις

Διασφαλίζουν την παρακολούθηση και την καταγραφή της κατάστασης της υγείας και της διατροφής των παιδιών προσφύγων: θνησιμότητα, ασθένειες, δημογραφικά χαρακτηριστικά.

Απομάκρυνση για Λόγους Υγείας

Σε εξαιρετικές περιπτώσεις και εάν στην χώρα ασύλου οι μηχανισμοί ιατρικής περίθαλψης είναι περιορισμένοι, εφαρμόζεται η διαδικασία μεταφοράς των παιδιών προσφύγων σε εξειδικευμένα ιατρικά κέντρα στο εξωτερικό. Έχει ήδη καταρτισθεί σχέδιο για Διεθνείς Μεταφορές των Προσφύγων για Ιατρικούς Λόγους: στοχεύει στη διατήρηση της ζωής και στη βελτίω-

ση της υγείας των ασθενών με τον αποτελεσματικότερο και οικονομικότερο τρόπο. Προτεραιότητα αποδίδεται στα παιδιά και στα νεαρά άτομα όπου η πρόγνωση για την πορεία της ασθένειας είναι ευνοϊκή. Αναλυτικές κατευθυντήριες αρχές περιλαμβάνονται στο IOM/15/86-FOM/18/86 και στο PTSS στην έδρα του Οργανισμού. Βλ. επίσης Εκκένωση, στη σελίδα 88.

Ανακεφαλαίωση

Νερό, Υγιεινή, Στέγη και Ρουχισμός

Νερό

- Έχουν τα παιδιά πρόσφυγες πρόσβαση σε κατάλληλο πόσιμο νερό;
- Συλλέγεται το νερό από προστατευμένη πηγή; Υπάρχουν εποχιακές διαφοροποιήσεις; Πώς αποθηκεύεται;
- Παρέχεται κατάλληλο νερό για μπάνιο και πλύσιμο;
- Ποιος είναι ο ρόλος των παιδιών στη συλλογή του νερού;
- Απαιτούνται συμπληρωματικά μέτρα για τη βελτίωση της διάθεσης του πόσιμου νερού, ειδικά για τα νεαρά παιδιά;

Υγιεινή του Περιβάλλοντος

- Συνοδεύεται το πρόγραμμα υγιεινής από εκπαιδευτικό πρόγραμμα για την υγεία;
- Είναι η τοποθεσία ασφαλής από πιθανότητα υπερχείλισης;
- Έχουν οι κλινικές και τα σχολεία εγκαταστάσεις υγιεινής;
- Είναι ικανοποιητική η γενική καθαριότητα του καταυλισμού;
- Υπάρχει κατάλληλη αποχέτευση γύρω από τα σημεία συλλογής του νερού (ειδικά στους χώρους εγκαταστάσεων υγιεινής.)
- Είναι οργανωμένη η σε τακτά διαστήματα διανομή του σαπουνιού; Αν όχι γιατί;
- Έχουν ληφθεί τα κατάλληλα μέτρα για τη συλλογή, τη μεταφορά και την αποθήκευση των απορριμμάτων;

- Ακούσθηκαν οι γυναίκες και έτυχαν σεβασμού οι πολιτισμικές πρακτικές κατά το σχεδιασμό και την τοποθέτηση των εγκαταστάσεων υγιεινής;
- Η κατασκευή, η διαρρύθμιση και ο φωτισμός των εγκαταστάσεων υγιεινής εγγυώνται την ασφάλεια και τη χρησιμότητά τους από τα παιδιά και τις μητέρες τους;
- Είναι τα παιδιά ευαισθητοποιημένα και ασχολούνται με τον καθαρισμό και τη συντήρηση των εγκαταστάσεων υγιεινής;
- Έχουν τα παιδιά εκπαιδευθεί στα ελάχιστα κριτήρια ατομικής υγιεινής, π.χ. πλύσιμο των χεριών μετά τη χρήση των εγκαταστάσεων υγιεινής;

Στέγη

- Η διαθέσιμη στέγη εξασφαλίζει την κατάλληλη προστασία για τα παιδιά πρόσφυγες και τις μητέρες τους;
- Τα κριτήρια χώρου, ιδιωτικής ζωής και ελευθερίας κυκλοφορίας διευκολύνουν τους γονείς στην ικανοποίηση των αναγκών ανάπτυξης των παιδιών τους και στην αξιοπρεπή ανατροφή τους;

Ανακεφαλαίωση

Τροφή και Διατροφή

- Η τροφή των παιδιών έχει την κατάλληλη ποιότητα και ποσότητα;
- Η τροφή που παρέχεται είναι πολιτισμικά και κοινωνικά αποδεκτή, επαρκής και εύπεπτη;
- Διατίθενται στους πρόσφυγες σκεύη μαγειρικής και καύσιμα για το μαγείρεμα;
- Εφαρμόζονται συστήματα παρακολούθησης και επιτήρησης των ειδών διατροφής;
- Υπάρχει απόδειξη οποιασδήποτε λοιμώδους ασθένειας στα παιδιά, ειδικά στα κορίτσια ή στις έγκυες γυναίκες ή στις λεχώνες;

- Ενθαρρύνεται ο θηλασμός και αποθαρρύνεται η χρήση μπιμπερό;
- Είναι η χρήση γαλακτοκομικών προϊόντων συντονισμένη και σύμφωνη με την πολιτική της Ύπατης Αρμοστείας;
- Έχουν υιοθετηθεί τα κατάλληλα μέτρα για την πρόληψη και τη μείωση των βλαβερών διατροφικών συνεπειών;
- Είναι αναγκαία η εκπαίδευση του προσωπικού διατροφής κατά τη διενέργεια των απαραίτητων παρεμβάσεων;

Ανακεφαλαίωση

Υγειονομικές Υπηρεσίες

Παρακολούθηση

- Υπάρχει σύστημα επιδημιολογικής επίβλεψης;

Παρεμβάσεις σε κρίσιμες καταστάσεις

- Γίνονται εμβολιασμοί για ιλαρά σε όλα τα παιδιά έξι μηνών (επαναληπτικό σε βρέφη εννέα μηνών) έως πέντε ετών. Υπάρχει απόδειξη έλλειψης εμβολιασμού σε μεγαλύτερα παιδιά, για όσα είναι ηλικίας έως 12 ετών;
- Υπάρχει ικανοποιητικό Στοματικό Ενυδατικό Διάλυμα και προάγεται Στοματική Ενυδατική Θεραπεία, με τη δημιουργία, εάν είναι αναγκαίο, κέντρων Στοματικής Ενυδατικής Θεραπείας για την έγκαιρη θεραπεία περιπτώσεων αφυδάτωσης;
- Παρέχεται η κατάλληλη Βιταμίνη Α για την προστασία των παιδιών από την έλλειψη της Βιταμίνης Α και υπάρχει διαθέσιμο σύστημα για τον εντοπισμό και την αντιμετώπιση της έλλειψης της Βιταμίνης Α;

Υγειονομικές Υπηρεσίες

- Έχουν οι πρόσφυγες που ζουν στην πόλη ή στην εξοχή πρόσβαση στις στοιχειώδεις υγειονομικές υπηρεσίες που παρέχονται για την παρακολούθηση της υγείας των εγκύων και των λε-

χώνων, σε εμβολιασμό κατά του τετάνου για τις έγκυες γυναίκες, σε υπηρεσίες υγείας για τους γονείς και τα παιδιά τους, σε στοιχειώδη θεραπεία παιδικών ασθενειών; Σε εμβολιασμό, σε εκπαίδευση του προσωπικού υγείας της κοινότητας και των παραδοσιακών μαιών, σε ενεργό πρόγραμμα υγιεινής και καθαριότητας; Σε χωροταξικές υπηρεσίες προς όφελος του παιδιού και σε εκπαίδευση σε θέματα υγείας;

- Οι υπηρεσίες υγείας ικανοποιούν τις ανάγκες των παιδιών και των εφήβων;
- Χρειάζονται συμπληρωματικά γυναίκες επαγγελματίες σε θέματα υγείας ή κοινοτικό προσωπικό για την υγειονομική περίθαλψη;

Εκπαίδευση σε θέματα Υγείας

- Παρέχεται εκπαίδευση και άλλα μέτρα για την πρόληψη και τον έλεγχο ασθενειών σημαντικών για τη δημόσια υγεία;
- Έχουν υιοθετηθεί μέτρα για την αντιμετώπιση επίπονων παραδοσιακών πρακτικών υγείας που επιδρούν στα παιδιά και στους εφήβους;
- Είναι αναγκαία η εκπαίδευση του προσωπικού της οργάνωσης που εφαρμόζει το πρόγραμμα ή των αξιωματούχων της υγειονομικής περίθαλψης;

Βιβλιογραφία

Νερό, Υγιεινή, Στέγη και Ρουχισμός

- UNHCR. 1992. Water Manual for Refugee Situations. Geneva: UNHCR
- UNHCR. 1982. Handbook for Emergencies: Field Operations. Geneva: UNHCR
- WHO. 1971. Guide to Sanitation in Natural Disasters. Geneva:WHO.

Τροφή και Διατροφή

- UNHCR. 1989. Policy for Acceptance, Distribution and use of Milk Products in Refugee Feeding Programmes. Geneva: UNHCR (ION/88/89; FOM/76/89).

- UNHCR. 1991. Provisional Guidelines for Calculating Food Rations for Refugees. Geneva: UNHCR (IOM/66/91/FOM/68/89)
- UNHCR. 1982. Handbook for Emergencies. Geneva: UNHCR
- UNHCR. 1993. Food Aid and Nutrition «Briefing Kit». Geneva. UNHCR - PCBS
- UNICEF. 1986. Assisting in Emergencies. A Resource Handbook for UNICEF Field Staff. New York. UNICEF
- Appleton, Judith. 1987. Drought Relief in Ethiopia - Planning and Management of Feeding Programmes. A Practical Guide. London: Save the Children.
- Ville de Goyet, Claude (de), J. Seaman & U. Geijer. 1978. The Management of Nutritional Emergencies in Large Populations. Geneva: WHO.
- OXFAM. 1984. Oxfam's Practical Guide to Selective Feeding Programmes (Revised Edition).

Υγειονομικές Υπηρεσίες

- Mental Health Manual for Refugees (UNHCR/WHO), 1993 (final draft has been circulated for field testing).
  - UNHCR Essential Drugs Manual. Guidelines for Use of Drugs in Refugee Settings and UNHCR List of Essential Drugs, Geneva, 1989.
  - Simmonds, Stephanie, Patrick Vaughan and S. William Gunn. 1983. Refugee Community Health Care. Oxford: Oxford Medical Publications
  - UNICEF. 1989. Facts for Life: What every family and community has a right to know about child health. New York. UNICEF.
  - WHO. 1992. The Use of Essential Drugs: Model List of Essential Drugs (7th list): (5th Report of the WHO Expert Committee). WHO Technical Report Series 825. Geneva: WHO.
  - Clare Hanbury. 1993. Child - to - Child and Children Living in Camps. London. Child - to - Child Trust. Children for Health. 1993. London: Child - to - Child Trust and UNICEF.
1. *Εγχειρίδιο της Ύπατης Αρμοστείας για Προσφυγικές Καταστάσεις που επικεντρώνεται στο Ζήτημα της Ύδρευσης.*
  2. *Εγχειρίδιο της Ύπατης Αρμοστείας για τις Κρίσιμες Προσφυγικές Καταστάσεις.*
  3. *Κατευθυντήριες Αρχές για τον Υπολογισμό των Μερίδων Τροφής για τους Πρόσφυγες.*
  4. *Πρόκειται για ασθένεια που οφείλεται στη χαμηλή σε πρωτεΐνες διατροφή.*

Κεφάλαιο 6

Πρόληψη & Θεραπεία των Αναπηριών

Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού

Κάθε ανάπηρο παιδί δικαιούται ειδικής φροντίδας, εκπαίδευσης και επιμόρφωσης ώστε να διάγει τη ζωή του με αξιοπρέπεια και να επιτυγχάνεται όσο το δυνατόν πληρέστερη κοινωνική ένταξη και προσωπική ανάπτυξη (άρθρο 23)

Το παιδί «θύμα ... βασανιστηρίων ή οποιασδήποτε μορφής σκληρής, απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας ή ένοπλης σύρραξης» δικαιούται «σωματική και ψυχολογική ανάρρωση και κοινωνική επανένταξη» (άρθρο 39).

I. Οι Περισσότερες Αναπηρίες Προλαμβάνονται

Στον προσφυγικό πληθυσμό το πλέον συνηθισμένο ερώτημα είναι όχι αν υπάρχουν άτομα με αναπηρίες, αλλά ποια είναι η φύση των αναπηριών τους, ποια μέτρα μπορούν να υιοθετηθούν για τη συνδρομή των αναπήρων ώστε να ζουν φυσιολογικά και ποια μέτρα πρέπει να ληφθούν για την πρόληψη και άλλων αναπηριών.

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας εκτιμά ότι περίπου το 70% των αναπηριών που παρατηρούνται στις υπό ανάπτυξη χώρες οφείλονται στην κακή διατροφή, στις μεταδιδόμενες ασθένειες, στη χαμηλή ποιότητα της προγεννητικής και μεταγεννητικής φροντίδας και στα ατυχήματα, καθώς και στη βία. Μια προφανής παρατήρηση είναι ότι οι περισσότερες απ' αυτές τις αναπηρίες μπορούν να προληφθούν. Μια άλλη αφορά στο γεγονός ότι πολλές απ' αυτές τις αναπηρίες εμφανίζονται από την παιδική ηλικία.

Οι αναπηρίες διακρίνονται σε σωματικές και πνευματικές. Οι πλέον συνηθισμένες αιτίες των αναπηριών στις προσφυγικές καταστάσεις είναι η κακή διατροφή, η έλλειψη βιταμινών, η πολιομυελίτιδα, η παραλυσία της σπονδυλικής στήλης, η λέπρα, η επιληψία, τα εγκαύματα και άλλα ατυχήματα, τα τραύματα που οφείλονται σε ένοπλες συγκρούσεις, τα βασανιστήρια και άλλα σοβαρά τραύματα, η πνευματική καθυστέρηση και σοβαρές μολύνσεις των αυτιών και των ματιών.

Συνήθως, στα ανάπηρα παιδιά δεν παρέχονται οι απαιτούμενες υπηρεσίες και η υποστήριξη που χρειάζεται. Η σωματική ανάρρωση, η εξειδικευμένη εκπαίδευση και η κοινωνική επανένταξη παραμελούνται. Συχνά οι οικογένειες, το ιατρικό προσωπικό και οι δάσκαλοι δεν αντιλαμβάνονται τη σημασία της παρουσίας των ανάπηρων παιδιών στα φυσιολογικά πρότυπα δραστηριοτήτων. Σε μερικές προσφυγικές καταστάσεις δεν παρέχονται υπηρεσίες αποκατάστασης, γιατί οι πολίτες της χώρας ασύλου δεν έχουν πρόσβαση σ' αυτές.

Επειδή μερικές αναπηρίες οφείλονται άμεσα στις συνθήκες που οδήγησαν τους ανθρώπους στην εξορία, αυτές οι υπηρεσίες πρέπει να παρέχονται ως αναπόσπαστο μέρος του προγράμματος προστασίας και φροντίδας. Επιβάλλεται να καταβάλλονται όλες οι προσπάθειες για την ικανοποίηση των αναγκών των ανάπηρων παιδιών προσφύγων.

Ναρκοπέδια

Είναι «τυφλά» όπλα που, μετά το τέλος των εχθροπραξιών, σκοτώνουν αδιάκριτα και ακρωτηριάζουν αθώους πολίτες, μεταξύ των οποίων και παιδιά. Σημαντικός αριθμός των θυμάτων των ναρκών και άλλων αντικειμένων που δεν έχουν εγκραγεί είναι παιδιά. Εκτίθενται σε αυτά τα επικίνδυνα όπλα στις καθημερινές τους απασχολήσεις, π.χ. όταν συλλέγουν καυσόξυλα, όταν αναζητούν και μεταφέρουν νερό, όταν παίζουν.

Επειδή τα παιδιά είναι ευάλωτα και ανίκανα να προστατεύσουν τους εαυτούς τους από τον κίνδυνο, δίδεται προτεραιότητα στην προληπτική βοήθεια και στην υποστήριξη της αποκατάστασής τους. Οι έρευνες για τα ναρκοπέδια, η οριοθέτηση καθώς και η εξουδετέρωσή τους είναι αναμφισβήτητα σημαντικές ενέργειες.

Άλλα μέτρα που δικαιούνται να απολαμβάνουν τα παιδιά είναι:

- ❑ **Ενημέρωση για τις Νάρκες:** Προετοιμασία των εκπαιδευτικών προγραμμάτων που αφορούν την ενημέρωση των παιδιών για τις νάρκες με εισαγωγή σχετικού μαθήματος στα σχολεία ή με άτυπη ενημέρωση π.χ. με εκστρατείες ευαισθητοποίησης με την μορφή θεατρικών ρόλων και με θέατρο.
- ❑ **Διδακτικό Προσωπικό:** Ενημερώνεται με επιμόρφωση και σεμινάρια για τις νάρκες και διανομή του σχετικού εκπαιδευτικού και ενημερωτικού υλικού για παιδιά.
- ❑ **Αποκατάσταση:** Πρόσβαση σε φυσική και ψυχοκοινωνική ανάρρωση και αποκατάσταση.

II. Σχέδιο Δράσης

Το πρώτο βήμα αφορά την τοπική κατάσταση: ποιες είναι οι κύριες αιτίες των αναπηριών του πληθυσμού; Πώς αντιμετωπίζονται από τον προσφυγικό πολιτισμό οι διάφορες μορφές των αναπηριών;

- ❑ **Πρόληψη:** Επειδή οι περισσότερες αναπηρίες μπορούν να προληφθούν, επιβάλλεται η ανάληψη δράσης. Τα δύο αποτελεσματικότερα προληπτικά μέτρα είναι ο εμβολιασμός και η διατροφή (Βλ. επίσης Κεφάλαιο 5: Υγεία και Διατροφή). Η επιμόρφωση των παραδοσιακών μαιών και η φροντίδα των εγκύων αποτελούν επίσης βασικά μέτρα. Στους πολιτισμούς που για την αποτελεσματική φροντίδα των γυναικών απαιτείται γυναικείο ιατρικό προσωπικό, υποστηρίζεται η εκπαίδευση των γυναικών τους και η πρόσληψή τους.
- ❑ **Αξιολόγηση:** Ο έγκαιρος εντοπισμός και καταγραφή των παιδιών με αναπηρίες είναι πολύ σημαντικά βήματα. Η καταγραφή πρέπει να περιλαμβάνει αναφορά στις οικογένειες που έχουν ανάπηρο παιδί. Αυτό επιτρέπει μια πρώτη εκτίμηση του αριθμού των παιδιών που χρειάζονται

ζονται περαιτέρω εξέταση. Εφαρμόζεται διαδικασία καταγραφής του σχεδιασμού, της οριοθέτησης των προτεραιοτήτων και των εφαρμοζόμενων υπηρεσιών. Το ιατρικό προσωπικό πρέπει π.χ. να δίδει σαφείς οδηγίες ώστε να συμβάλλει στον εντοπισμό των ανάπηρων παιδιών. Οδηγίες μπορεί να αναζητηθούν από μη κυβερνητικές οργανώσεις που ασχολούνται με την υγεία και στο «UNHCR Guidelines on Assistance to Disabled Refugees»¹.

- **Προτεραιότητες:** Καθορίζονται οι προτεραιότητες με βάση τις τοπικές ανάγκες. Π.χ. σε πληθυσμούς που πλήττονται από τον πόλεμο η φυσική αποκατάσταση μπορεί να αποτελεί πρωταρχική αναγκαιότητα. Ενδέχεται να απαιτηθεί η δημιουργία κέντρου παροχής πρώτων βοηθειών και τεχνητών άκρων. Σε πληθυσμό που υποφέρει από παρατεταμένο λιμό εμποδίζεται η ανάπτυξη των βρεφών. Η εφαρμογή προγράμματος υποστήριξης βρεφών μπορεί να αποδειχθεί σημαντική.

Έννοιες παρέμβασης

Συνιστώνται δύο αλληλοσυμπληρωνόμενες παρεμβάσεις: αποκατάσταση με τη συμβολή της κοινότητας και ενσωμάτωση.

- **Αποκατάσταση με τη Συμβολή της Κοινότητας:** Οι ενήλικες - υπεύθυνοι παροχής φροντίδας και το περιβάλλον των παιδιών είναι οι κύριοι συμμετέχοντες. Π.χ. το προσωπικό δείχνει στις οικογένειες πώς να βοηθούν στην αποκατάσταση των ανάπηρων παιδιών, πώς να ενθαρρύνουν την κινητικότητα των παιδιών με σωματικές αναπηρίες και πώς να αναπτύσσουν τις ικανότητες και την κοινωνική συμπεριφορά των πνευματικά ανάπηρων παιδιών. Αυτή η επιμόρφωση μπορεί να πραγματοποιείται και στο σπίτι του παιδιού, όπου είναι αναγκαία η συμμετοχή της οικογένειας. Οι οικογένειες ενθαρρύνονται να περικλείουν τα ανάπηρα παιδιά σε όσο το δυνατόν περισσότερες οικογενειακές δραστηριότητες. Οι οικογένειες με ανάπηρα παιδιά μπορεί να χρειάζονται εξαιρετικές υπηρεσίες υποστήριξης. Η τοπική δομή των υπηρεσιών που παρέχονται στα ανάπηρα παιδιά είναι μέρος της αποκατάστασης που βασίζεται στη συμβολή της κοινότητας.
- **Ενσωμάτωση:** Στο μέτρο του δυνατού, τα πρόσωπα με αναπηρίες απολαμβάνουν στην κοινωνία ισότιμη μεταχείριση και δικαιούνται πρόσβασης στις ίδιες υπηρεσίες. Δεν πρέπει να περιθωριοποιούνται

ή να απολαμβάνουν ξεχωριστή μεταχείριση. Π.χ. τα ανάπηρα παιδιά πρέπει να ενσωματώνονται στα υπάρχοντα σχολεία και να μην παρακολουθούν ειδικά σχολεία. Επιβάλλεται να μην υποστηρίζεται η άποψη ότι η χωριστή ή η εξειδικευμένη εκπαίδευση είναι η μόνη κατάλληλη. Πρέπει να αποφεύγεται η ιδρυματοποίηση των ανάπηρων παιδιών: έχουν ανάγκη το σχολείο όχι μόνον για την εκπαίδευση, αλλά και για την ανάπτυξη της κοινωνικότητάς τους.

- **Σχολείο:** Οι εκπαιδευτικοί ενθαρρύνονται να δέχονται, εφόσον είναι εφικτό, στις τάξεις τους τα ανάπηρα παιδιά. Επιβάλλεται να δίδονται οδηγίες για τις σωματικές ανάγκες των παιδιών που παρουσιάζουν αναπηρίες διαφόρων μορφών. Ενθαρρύνεται η θετική αντιμετώπιση των ανάπηρων παιδιών. Π.χ. το πρόγραμμα «από παιδί σε παιδί» υπογραμμίζει δραστηριότητες που διευκολύνουν την αλληλεπίδραση μεταξύ των υγιών παιδιών και των παιδιών με σωματικές αναπηρίες, τονίζοντας ότι υπάρχουν πράγματα που ένα ανάπηρο παιδί μπορεί να κάνει καλύτερα ή τουλάχιστον τόσο καλά όσο τα υπόλοιπα παιδιά. Και όλα τα παιδιά μαθαίνουν και αναπτύσσονται με το παιχνίδι.
- **Κοινές υπηρεσίες:** Οι πρόσφυγες πρέπει να απολαμβάνουν των ίδιων υπηρεσιών που δικαιούνται οι πολίτες της χώρας ασύλου. Όταν στη χώρα ασύλου παρέχονται υπηρεσίες στους ανάπηρους πολίτες της, ενθαρρύνεται η επέκταση των ωφελειών τους και στους πρόσφυγες. Αντίθετα, σε συνεργασία με τις τοπικές Αρχές, οι υπηρεσίες που απολαμβάνουν οι πρόσφυγες πρέπει να περιλαμβάνουν και τους πολίτες της χώρας ασύλου.

Διαρρύθμιση του χώρου

Κατά το σχεδιασμό της διαρρύθμισης του χώρου και κατά την ανοικοδόμηση συνεκτιμώνται οι ανάγκες των σωματικά ανάπηρων προσφύγων. Επιβάλλεται να ελαχιστοποιούνται οι κίνδυνοι ατυχημάτων.

Επαναπατριsmός

Απαιτείται έγκαιρος προγραμματισμός προκειμένου να εξασφαλισθεί στη γενική διαδικασία σχεδιασμού του επαναπατριsmού η συνεκτίμηση της επανένταξης των ανάπηρων παιδιών και των οικογενειών τους.

Ειδικές περιπτώσεις

Για περιορισμένο αριθμό ατομικών περιπτώσεων και κατ' εφαρμογή του προγράμματος αντιμετώπισης, επιμόρφωσης και αποκατάστασης των ανάπηρων προσφύγων τα κεντρικά γραφεία της Ύπατης Αρμοστείας επιτρέπουν την παροχή ειδικών υπηρεσιών σε τοπικό επίπεδο ή σε άλλη χώρα (Βλ. IOM/15/86-FOM/18/86/13.3.1986).

Μετεγκατάσταση

Όταν απαιτείται μετεγκατάσταση, οι ανάπηροι πρόσφυγες, οι πρόσφυγες που διατρέχουν ιατρικό κίνδυνο ή οι επιβιώσαντες των βασανιστηρίων δικαιούνται να υποβάλουν αίτηση για μετεγκατάσταση μέσω των ειδικών προγραμμάτων ποσοτώσεων. Βλ. επίσης και το Κεφάλαιο 11: Διαρκείς Λύσεις.

Ανακεφαλαίωση

Πρόληψη και Αντιμετώπιση των Αναπηριών

Γεγονότα

- Έχουν καταγραφεί και εντοπισθεί τα ανάπηρα παιδιά;
- Ποιο το φύλο και η ηλικία τους;
- Ποια η φύση και η έκταση των αναπηριών τους;
- Ποια είναι η πολιτισμική αντιμετώπιση των διαφόρων αναπηριών;
- Παρέχεται στις οικογένειες με ανάπηρα παιδιά βοήθεια για την αντιμετώπιση των ειδικών αναγκών των παιδιών;

Παρέμβαση

- Υιοθετήθηκαν τα απαραίτητα μέτρα ώστε κάθε ανάπηρο παιδί να αξιοποιεί τις ικανότητές του;
- Παρέχονται υπηρεσίες αποκατάστασης βασισμένες στην κοινότητα και επικεντρωμένες στην οικογένεια;

- Είναι τα ανάπηρα παιδιά ενσωματωμένα στις συνήθεις υπηρεσίες και στη ζωή της κοινότητας, όπως το σχολείο;
- Ποια συμπληρωματικά μέτρα εφαρμόζονται ως εγγύηση για την αποκατάσταση και την ευημερία των ανάπηρων παιδιών προσφύγων;

Βιβλιογραφία

- UNHCR. 1992. UNHCR Guidelines on Assistance to Disabled Refugees. Geneva: UNHCR PTSS
- UNHCR. 1992. Resettlement Guidelines. Geneva: Resettlement Section.
- WHO. 1981. Disability Prevention and Rehabilitation.
- WHO. 1989. Training in the Community for People with Disabilities.
- Werner, David. 1987. Disables Village Center: A guide to Community Health Workers, Rehabilitation Workers, and Families. Palo Alto, California: Hesperian Foundation.
- Hanbury, Claire. 1993. Child-to-Child and Children Living in Camps. London: Child-to-Child.

1. Πρόκειται για τις «Κατευθυντήριες Οδηγίες της Ύπατης Αρμοστείας για την Ανθρωπιστική Βοήθεια στους Ανάπηρους Πρόσφυγες» που εκδόθηκαν το 1992 από την Διεύθυνση Προγραμματισμού και Τεχνική Υποστήριξης του Οργανισμού.

Κεφάλαιο 7

Προσωπική Ελευθερία και Ασφάλεια

Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού

«Κανένα παιδί δεν υποβάλλεται σε βασανιστήρια ή σε άλλες σκληρές, απάνθρωπες ή εξευτελιστικές τιμωρίες ή μεταχείριση» (άρθρο 37).

Τα παιδιά προστατεύονται από την οικονομική, σεξουαλική, στρατιωτική και από κάθε μορφής εκμετάλλευση (άρθρα 32, 33, 34 36 & 38).

Η κράτηση πρέπει «να αποτελεί το έσχατο μέτρο και να είναι της μικρότερης δυνατής διάρκειας» (άρθρο 37).

Η ασφάλεια των παιδιών συχνά απειλείται ή παραβιάζεται στις ειρηνικές κοινωνίες, πολύ δε περισσότερο σε προσφυγικές καταστάσεις. Τα παιδιά πρόσφυγες είναι μερικές φορές θύματα στρατιωτικών και ένοπλων επιθέσεων, στρατολογούνται στις ένοπλες δυνάμεις ή σε ένοπλες ομάδες, υπόκεινται στην αναγκαστική εργασία, απάγονται, υιοθετούνται με τρόπους μη νόμιμους, κακοποιούνται σωματικά και / ή σεξουαλικά, συμπεριλαμβανομένων των βασανιστηρίων, της διάκρισης, της εγκατάλειψης, της παραμέλησης, της αυθαίρετης και απάνθρωπης κράτησης.

Αρκετά πεθαίνουν, άλλα υφίστανται σοβαρούς σωματικούς και ψυχολογικούς τραυματισμούς.

Οι απειλές της σωματικής ακεραιότητας των παιδιών προσφύγων επιδεινώνονται συχνά λόγω της απουσίας προστασίας της κυβέρνησής τους, της έλλειψης προσωπικών εγγράφων ταυτότητας και της διαταραχής των παραδοσιακών οικογενειακών, φυλετικών και κοινοτικών δομών. Απειλή κατά της σωματικής ακεραιότητας μπορεί να συνιστούν διάφοροι παράγοντες, εντός και εκτός της χώρας ασύλου: οι ομάδες κακοποιών, ο τακτικός ή άτακτος στρατός, οι πολιτικές ομάδες, η αστυνομία, οι συνοριακοί φρουροί, στοιχεία του ντόπιου πληθυσμού και άλλοι πρόσφυγες. Μερικά παιδιά βιώνουν την εμπειρία της κακοποίησης και άλλες παραβιάσεις των δικαιωμάτων τους στο οικογενειακό τους περιβάλλον.

Η προσωπική ασφάλεια των προσφύγων, ιδιαίτερα των γυναικών και των παιδιών αποτελεί θεμελιώδες στοιχείο της διεθνούς προστασίας. Ο όρος «πρόσφυγας» που χρησιμοποιείται στη συνέχεια περιλαμβάνει κάθε πρόσωπο που χρειάζεται τη διεθνή προστασία, ανεξάρτητα από το νομικό καθεστώς του στη χώρα ασύλου και την επίσημη αναγνώριση του καθεστώτος του πρόσφυγα. Έτσι, περιλαμβάνει αιτούντες άσυλο για τα αιτήματα των οποίων δεν έχει εκδοθεί οριστική απόφαση και άλλα πρόσωπα που υπάγονται στην προστασία της Ύπατης Αρμοστείας.

Η εγγύηση της προστασίας της προσωπικής ασφάλειας είναι συχνά εξαιρετικά δύσκολο έργο. Μερικές φορές οι προσφυγικοί πληθυσμοί καθίστανται θύματα των κακοποιών, επειδή ζουν σε απομακρυσμένες περιοχές, ή υποφέρουν από επιθέσεις όταν οι κακοποιοί κρύβονται στους καταυλισμούς τους. Η Ύπατη Αρμοστεία αντιμετώπισε τα τελευταία χρόνια εξαιρετικά δύσκολες καταστάσεις, στις οποίες κλήθηκε να συνδράμει πληθυσμούς που ζούσαν «εν μέσω» συρράξεων. Σαφώς απαιτείται ένα ορισμένο επίπεδο ασφάλειας που πρέπει να παρέχεται για την ανθρωπιστική δράση. Αλλά υπάρχουν φορές που το Γραφείο οφείλει να ενεργήσει χωρίς αυτό. Σύμφωνα με τις διαπιστώσεις της Ύπατης Αρμοστείας και άλλων οργάνων, οι βασικές ανάγκες των παιδιών μπορούν να ικανοποιηθούν με εξαιρετικές και δημιουργικές προσπάθειες ακόμα και κατά τη διάρκεια των συρράξεων.

Συχνά οι προσφυγικοί πληθυσμοί υποφέρουν από τη βία, αποτέλεσμα της κατάχρησης της εξουσίας από στρατιωτικούς, αστυνομικούς, φρουρούς και άλλους κυβερνητικούς αξιωματούχους της χώρας ασύλου. Σε μερικές πε-

ριπτώσεις, η απαρέγκλιτη εφαρμογή της πολιτικής των «κλειστών καταυλισμών» οδήγησε σε βίαιες κακοποιήσεις του πληθυσμού που ζούσε σε αυτούς, σε απάνθρωπες συνθήκες διαβίωσης και σε καταστάσεις βίας. Σε διασυνοριακές επιδρομές παρατηρήθηκε απαγωγή παιδιών προσφύγων, για να γίνουν μέλη στρατιωτικών δυνάμεων. Σε μερικές περιοχές οι πρόσφυγες αποτελούν στόχο επιθέσεων ξενοφοβίας και εκδηλώσεων μνησικακίας του γηγενούς πληθυσμού. Οι πρόσφυγες που διαμένουν σε αστικές περιοχές, ειδικά όταν δεν είναι εφοδιασμένοι με τα κατάλληλα έγγραφα τεκμηρίωσης ή όταν η παρουσία τους δεν είναι επίσημα επιτρεπτή, κινδυνεύουν να συλληφθούν, να κρατηθούν, να υποστούν κακομεταχείριση ή να αποτελέσουν στόχο εκβιασμών από τις αστυνομικές ή άλλες αρχές.

I. Προσωπική Ασφάλεια

Αναγνωρίζοντας ότι η κυβέρνηση της χώρας ασύλου ευθύνεται πρωταρχικά για την εγγύηση των παιδιών προσφύγων που διαμένουν στην επικράτειά της, η Ύπατη Αρμοστεία υποχρεούται να παρεμβαίνει με τις κυβερνήσεις για την προστασία της ασφάλειας και της προσωπικής ελευθερίας των παιδιών προσφύγων. Σε πολλές περιπτώσεις το έργο προστασίας ανατίθεται απευθείας στην Ύπατη Αρμοστεία. Το Γραφείο οφείλει να ενεργεί άμεσα ή έμμεσα όταν η ασφάλεια και η ελευθερία των παιδιών προσφύγων κινδυνεύει.

- **Συντονισμός και έρευνα:** Η ανησυχία αποτελεί τη βάση για την προληπτική ή τη θεραπευτική δράση. Η παρακολούθηση, η έρευνα και η τεκμηρίωση των κακοποιήσεων και των παραβιάσεων των δικαιωμάτων των παιδιών αποτελούν συστατικά στοιχεία της δράσης. Αποδίδεται προτεραιότητα στην έρευνα και στην επιτήρηση της ασφάλειας των παιδιών προσφύγων, ειδικά στις περιπτώσεις θανάτου και κακοποίησης τους, κράτησής τους ή στρατολόγησής τους και σε άλλες σοβαρές παραβιάσεις των δικαιωμάτων τους.
- **Παρουσία:** Σε περιοχές όπου κινδυνεύει η προσωπική ασφάλεια και η ελευθερία των παιδιών προσφύγων ενισχύεται η παρουσία της Ύπατης Αρμοστείας. Η παρουσία βοηθά τις Αρχές να ειδοποιούνται άμεσα για τα προβλήματα, διευκολύνει τις προληπτικές δραστηριότητες των προσφύγων και συμβάλλει στην αποτροπή των επιθέσεων. Η ενδυνάμωση της φυσικής παρουσίας εξασφαλίζει την παρουσία σε διαδρομές απόδρασης, σε κέντρα υποδοχής, σε καταυλισμούς ή σε προ-

σφυγικές εγκαταστάσεις. Ενδέχεται να είναι αναγκαία η ολονύκτια παρουσία. Επιπλέον, η αυξανόμενη παρουσία άλλων, τρίτων μερών, όπως των μη κυβερνητικών οργανώσεων και αντιπροσώπων των ΜΜΕ, ενισχύει την προστασία των παιδιών.

- **Συμβουλευτική:** Τα κατά τόπους Γραφεία του Οργανισμού ενεργούν ως συνήγοροι της προστασίας των παιδιών προσφύγων από κάθε μορφή κακοποίησης και βάνανσης μεταχείρισης. Η συνεργασία, η ενθάρρυνση και η διευκόλυνση της κυβερνητικής δράσης, όπως επίσης και της δράσης άλλων οργανώσεων των Ηνωμένων Εθνών, των μη κυβερνητικών οργανώσεων και των προσφυγικών ομάδων για την ενημέρωση της κοινής γνώμης σχετικά με την αναγκαιότητα προστασίας των παιδιών προσφύγων και την παροχή βοήθειας σε όσα παιδιά έχουν τραυματιστεί είναι κεφαλαιώδους σημασίας.
- **Εκπαίδευση:** Όταν κινδυνεύει η ασφάλεια των παιδιών προσφύγων, επιβάλλεται η επιμόρφωση των αρχηγών των προσφύγων, άλλων οργανώσεων των Ηνωμένων Εθνών και του προσωπικού των μη κυβερνητικών οργανώσεων, των κυβερνητικών αξιωματούχων και του προσωπικού ασφαλείας σε θέματα που αφορούν τη διεθνή προστασία. Όταν οι απειλές προέρχονται από κακοποιά στοιχεία ή από άλλες εγκληματικές δραστηριότητες, ενδέχεται να απαιτείται η αυστηρή εφαρμογή του νόμου από τις εθνικές Αρχές. Η συμβουλευτική και η επιμόρφωση αποτελούν δραστηριότητες με στόχο την πλήρη προστασία των παιδιών προσφύγων και των οικογενειών τους, όπως ορίζεται στα συστήματα εφαρμογής της νομοθεσίας.
- **Θεραπεία:** Αποδίδεται προτεραιότητα στην άμεση θεραπεία για την ψυχολογική, κοινωνική και / ή άλλη σωματική αποκατάσταση και ανάρρωση των παιδιών που υποφέρουν από τραύματα που προέρχονται από βασανιστήρια, κακοποίηση ή άλλης μορφής βία. Λόγω της εξειδίκευσης και του εμπιστευτικού χαρακτήρα αυτών τα παρεμβάσεων, τα κατά τόπους Γραφεία οφείλουν κατά το σχεδιασμό προγραμμάτων αποκατάστασης να αναζητούν την καθοδήγηση εξειδικευμένων επαγγελματιών. Περισσότερες οδηγίες για το ζήτημα αυτό στο Κεφάλαιο 4: Ψυχοκοινωνική ευημερία.
- **Οι εκθέσεις:** Περιστατικών κακοποίησης, επιθέσεων, απαγωγών, κράτησης, στρατολόγησης των παιδιών με αποδέκτες τις εθνικές Αρχές

καθώς και την έδρα της Έπατης Αρμοστείας παρέχουν τη δυνατότητα στήριξης της παρέμβασης των κατά τόπους Γραφείων. Επειδή δεν επιτυγχάνεται εύκολα η εφαρμογή μέτρων τιμωρίας για την προστασία των παιδιών προσφύγων από παρόμοιες ενέργειες και μπορεί να απαιτείται δημόσια καταγγελία, τα κατά τόπους Γραφεία οφείλουν να συντάσσουν λεπτομερειακές εκθέσεις, βασισμένες σε όσο το δυνατόν περισσότερα αποδεικτικά στοιχεία.

- **Χαρακτήρας των Καταυλισμών / Εγκαταστάσεων των Προσφύγων:** Η διατήρηση του κοινωνικού και ανθρωπιστικού χαρακτήρα των προσφυγικών καταυλισμών ή εγκαταστάσεων είναι καίριας σημασίας. Η παρουσία ένοπλων αντιστασιακών αγωνιστών εντός ή πλησίον των προσφυγικών καταυλισμών ή εγκαταστάσεων εντείνει τα προβλήματα ασφάλειας και άλλα.
- **Τοποθεσία:** Οι προσφυγικοί καταυλισμοί ή η στέγη των προσφύγων πρέπει να βρίσκεται σε ασφαλή απόφαση από τα σύνορα της χώρας καταγωγής τους ή των περιοχών όπου διεξάγονται ένοπλες συγκρούσεις, ώστε να ελαχιστοποιείται ο κίνδυνος των ένοπλων επιθέσεων, των βάναντων καταστάσεων ή της στρατολόγησης.
- **Ασφαλές περιβάλλον διαβίωσης:** Οι ασφαλείς συνθήκες διαβίωσης αποτελούν αναγκαία προϋπόθεση για τα παιδιά πρόσφυγες και τους γονείς τους. Επιβάλλεται η παροχή διευκολύνσεων ώστε οι οικογένειες και οι κοινότητες να έχουν πολλές δυνατότητες προστασίας των παιδιών. Συνεκτιμώνται οι ανάγκες για ιδιωτική ζωή, για κατάλληλο χώρο, για την εδαφική διαρρύθμιση των καταυλισμών, για νυκτερινό φωτισμό και οι ειδικές ρυθμίσεις ασφάλειας. Βλ. περισσότερα για τα θέματα αυτά στο Κεφάλαιο 5: για τις ασφαλείς συνθήκες διαβίωσης και στο Κεφάλαιο 6: για τους τραυματισμούς που οφείλονται στα ναρκωπέδια.
- **Ειδική στέγη:** Εφόσον κρίνεται αναγκαίο, επιβάλλεται ειδική διαρρύθμιση για τη στέγαση προσώπων που διατρέχουν σημαντικό κίνδυνο, όπως οι ασυνόδευτες νεαρές γυναίκες, οι μονογονεϊκές οικογένειες με αρχηγό γυναίκα, ή τα κακοποιημένα παιδιά. Οι δημιουργικές λύσεις προς αυτήν την κατεύθυνση περιλαμβάνουν προστατευμένη στέγαση, χρήση ηχητικών σινιάλων, φρούρηση του καταυλισμού και δωμάτια αντιμετώπισης των κρίσεων.

II. Κακοποίηση και Εκμετάλλευση

Καταβάλλονται προσπάθειες για την προστασία των παιδιών προσφύγων από τις κακοποιήσεις και για την εξασφάλιση θεραπευτικής βοήθειας με στόχο την αποκατάσταση των θυμάτων κακοποίησης. Οι αποδείξεις βασανιστηρίων, σωματικής και σεξουαλικής εκμετάλλευσης, απαγωγής και οι παρόμοιες παραβιάσεις της ασφάλειας και της ελευθερίας των παιδιών προσφύγων απαιτούν την υιοθέτηση εξαιρετικών μέτρων. Εντείνονται οι προσπάθειες για τη συλλογή όλων των σχετικών στοιχείων, μεταξύ δε αυτών των αποδεικτικών στοιχείων και του εντοπισμού των ενόχων ώστε να συλληφθούν. Η παρουσία των δικηγόρων και η διασφάλιση καταδίκης των ενόχων αποτελούν σημαντικούς παράγοντες. Αναγκαία κρίνεται η υιοθέτηση μέτρων για την πρόληψη περιστατικών παρόμοιας κακοποίησης.

Η συλλογή αξιόπιστων πληροφοριών για τις συνθήκες ζωής των οικογενειών και των κοινοτήτων ενδέχεται να είναι εξαιρετικά δύσκολη με μερικούς προσφυγικούς πληθυσμούς. Συχνά, οι πληροφορίες αυτές γνωστοποιούνται στο προσωπικό ως αποτέλεσμα άλλων δραστηριοτήτων - παραδείγματος χάρη όταν αναλαμβάνεται δράση για την αξιολόγηση προγραμμάτων προσπορισμού εισοδημάτων ή για τη διαδικασία οικογενειακής συνένωσης. Η στενή συνεργασία του προσωπικού των υπηρεσιών προστασίας και της κοινότητας κρίνεται αναγκαία τόσο για να εντοπιστεί η κακοποίηση όσο και για να αποφασιστεί ποια είναι η πλέον ενδεδειγμένη παρέμβαση.

Σεξουαλική Εκμετάλλευση

Η έκθεση «Note on Certain Aspects of Sexual Violence Against Refugee Women»¹ που παρουσιάστηκε στην Εκτελεστική Επιτροπή το 1993 αντιμετωπίζει ζητήματα βιασμού και άλλων μορφών σεξουαλικής βίας στις προσφυγικές καταστάσεις. Οι γυναίκες και τα κορίτσια είναι συχνά θύματα της σεξουαλικής βίας, αλλά δεν παραγνωρίζεται η σεξουαλική κακοποίηση αγοριών προσφύγων. Η έκθεση περιλαμβάνει νομικά και πρακτικά μέτρα για την πρόληψη της σεξουαλικής βίας και αποτελεί χρήσιμο βοήθημα για την προστασία των παιδιών από την σεξουαλική εκμετάλλευση και κακοποίηση (άρθρο 34 της ΣΔΠ).

Παιδική Εργασία

Επιβάλλεται η προστασία των παιδιών προσφύγων από απασχόληση που

μπορεί να είναι επικίνδυνη για την υγεία τους ή που επηρεάζει αρνητικά την εκπαίδευση και την ανάπτυξή τους (άρθρο 32 ΣΔΠ).

III. Στράτευση

Αποτελεί παραβίαση του διεθνούς δικαίου η στράτευση παιδιών ηλικίας κάτω των 15 ετών. Τα Κράτη υποχρεούνται να διασφαλίζουν ότι δεν «συμμετέχουν άμεσα σε εχθροπραξίες» παιδιά ηλικίας μικρότερης των 15 ετών. Αντίθετη μεταχείριση αποτελεί παραβίαση του διεθνούς δικαίου ανεξάρτητα από τον τρόπο στράτευσης του παιδιού, από τη μορφή του πολέμου (διεθνής σύρραξη ή εμφύλιος πόλεμος), από το αν το παιδί συμμετέχει σε κυβερνητικό στρατό ή σε αντιστασιακή ομάδα. (Άρθρο 38 ΣΔΠ, άρθρο 77 του Πρωτοκόλλου Ι του 1977² και άρθρο 4 του Πρωτοκόλλου ΙΙ στις Συμβάσεις της Γενεύης του 1949).

Η στράτευση αποτελεί σοβαρό πρόβλημα για πολλά αγόρια πρόσφυγες και νεαρούς άντρες. Μερικές φορές στρατεύονται ή εξαναγκάζονται να συμμετέχουν σε κυβερνητικούς ή αντιστασιακούς στρατούς. Άλλοτε πάλι στρατεύονται εθελοντικά για διάφορους λόγους: φυσική προστασία, τροφή και άλλες φροντίδες, πίστη στην αιτία της σύρραξης, κοινωνική πίεση, εκδίκηση και περιπέτεια. Σε μερικές συγκρούσεις τα κορίτσια πρόσφυγες και οι νεαρές γυναίκες στρατεύονται αναγκαστικά ή εκούσια.

Το διεθνές δίκαιο επιτρέπει στα Κράτη να αποφασίσουν αν οι έφηβοι μεγαλύτεροι των 15 ετών μπορούν να στρατεύονται, και όταν αποφασίζουν θετικά πρέπει πρώτα να στρατεύονται οι μεγαλύτεροι και μετά οι νεότεροι.

Η Ύπατη Αρμοστεία συνιστά να μη στρατεύεται κανένας πρόσφυγας, ενήλικας ή έφηβος ή παιδί. Σύμφωνα με το καταστατικό της, η Ύπατη Αρμοστεία των Η.Ε. για τους Πρόσφυγες επιτελεί έργο «αποκλειστικά μη πολιτικό», «ανθρωπιστικό και κοινωνικό». Ο εξαναγκασμός των προσφύγων σε στράτευση παραβιάζει την αρχή σύμφωνα με την οποία όλοι οι πρόσφυγες αποτελούν ουδέτερο πληθυσμό στη χώρα ασύλου.

- **Ασυμβίβαστο:** Οι στρατιωτικές δραστηριότητες δεν συμβιβάζονται με το καθεστώς του πρόσφυγα. Εφόσον ο πρόσφυγας εκούσια ή με οποιονδήποτε άλλον τρόπο συμμετέχει σε εχθροπραξίες, δεν δικαιούται να απολαμβάνει της προστασίας της Ύπατης Αρμοστείας. Όμως τα παιδιά που μπορεί να αναγκάζονται σε στράτευση, ακόμα και αν το

κάνουν με τη θέλησή τους, ως ανήλικες δεν θεωρούνται υπεύθυνα για τις πράξεις τους.

- **Πρώην Αγωνιστές:** Οι πρώην αγωνιστές οιασδήποτε ηλικίας που παραιτούνται από τις ένοπλες δυνάμεις και πληρούν τις προϋποθέσεις του όρου του πρόσφυγα σύμφωνα με το άρθρο 1 της Σύμβασης του 1951 δικαιούνται προστασίας.
- Τα παιδιά πρόσφυγες πρέπει να προστατεύονται από τη στράτευση. Τα ακόλουθα μέτρα συμβάλλουν στο σκοπό αυτό:
- **Μεταφορά των καταυλισμών** ή των εγκαταστάσεων, αν υπάρχει κίνδυνος να αποτελέσουν στόχο ένοπλων δυνάμεων.
- **Αύξηση του προσωπικού** των καταυλισμών και των εγκαταστάσεων, ώστε να αποφευχθεί και επιτηρηθεί η στράτευση.
- **Κατάλληλη Φρούρηση** για την Ασφάλεια των καταυλισμών και των εγκαταστάσεων.
- **Επιβάλλεται** να πεισθούν οι πολιτικοί και στρατιωτικοί ηγέτες να μη στρατεύουν παιδιά πρόσφυγες και να αποστρατεύουν όσα είναι στρατιώτες.
- **Δημόσια καταγγελία** της στράτευσης των παιδιών προσφύγων.
- **Συνεργασία** για την αποκατάσταση των παιδιών προσφύγων που ήσαν στρατιώτες. Η UNICEF είναι η αρμόδια οργάνωση για το σκοπό αυτό. Βλ. επίσης στο Κεφάλαιο 4: Ψυχοκοινωνική ευημερία.

IV. Κράτηση

Η πολιτική της Ύπατης Αρμοστείας Η.Ε. για τους Πρόσφυγες προβλέπει ότι τα παιδιά δεν πρέπει να κρατούνται. Δυστυχώς, τα παιδιά πρόσφυγες μερικές φορές κρατούνται ή απειλούνται με κράτηση λόγω της παράνομης εισόδου τους στη χώρα ασύλου. Επειδή η κράτηση μπορεί να είναι τραυματική εμπειρία γι' αυτά, πρέπει «να αποτελεί το έσχατο μέτρο και να είναι της μικρότερης δυνατής χρονικής διάρκειας» (άρθρο 37, παράγραφος β ΣΔΠ).

- **Εναλλακτικές μορφές κράτησης:** Εάν τα παιδιά πρόσφυγες κρατούνται σε αεροδρόμια, σε κέντρα κράτησης μεταναστών ή σε φυλακές, δεν

πρέπει να ζουν σε συνθήκες φυλακής. Αναγκαίες κρίνονται οι ειδικές διαρρυθμίσεις για τους χώρους διαβίωσής τους, ώστε να είναι κατάλληλοι για τα παιδιά και τις οικογένειές τους. Εντείνονται οι προσπάθειες ώστε να αφήνονται ελεύθερα και να τοποθετούνται σε άλλη στέγη. Οι οικογένειες δεν πρέπει να διασπώνται: πρόκειται για κανόνα που επιβάλλει την ταυτόχρονη έναρξη της κράτησής τους και της αποφυλάκισής τους.

- **Διεθνείς Προϋποθέσεις:** Σε κάθε περίπτωση κράτησης παιδιού πρέπει να εφαρμόζονται οι διεθνείς προϋποθέσεις που αφορούν την προστασία και τη βοήθεια που του παρέχονται.
- **Νομιμότητα:** Η κράτηση πρέπει να είναι σύμφωνη με τη νομοθεσία του Κράτους (άρθρο 37, παράγραφος β ΣΔΠ). Διακρίνονται οι πρόσφυγες ή αιτούντες άσυλο από τους υπόλοιπους αλλοδαπούς.
- **Νόμιμη Αιτιολογία:** Η κράτηση πρέπει να αποτελεί το έσχατο μέτρο και να είναι αιτιολογημένη. Παραδείγματος χάρη, όταν τα έγγραφα ταυτότητας έχουν καταστραφεί ή είναι πλαστά, το Κράτος μπορεί να διαλέξει μεταξύ της κράτησης του αιτούντος άσυλο ενόσω αποδεικνύει την ταυτότητά του, αλλά πρέπει να είναι της μικρότερης δυνατής χρονικής διάρκειας. (Άρθρο 37, παράγραφος β ΣΔΠ). Το Πόρισμα Νο. 44 της Εκτελεστικής Επιτροπής (1986)³ αναφέρει περιοριστικά τις περιπτώσεις κράτησης των αιτούντων άσυλο και ορίζει τα βασικά κριτήρια μεταχείρισής τους. Η κράτηση δεν επιβάλλεται ως τιμωρία για τους αιτούντες άσυλο, ούτε με σκοπό τον εκφοβισμό ή την αποθάρρυνση όσων ενδεχομένως προτίθενται να υποβάλλουν αίτημα ασύλου.
- **Ανθρώπινες συνθήκες:** Οι συνθήκες πρέπει να είναι ανθρώπινες. Δηλαδή επιβάλλεται να ικανοποιούνται οι ανάγκες των παιδιών προσφύγων (άρθρο 37, παράγραφος γ ΣΔΠ): Αυτές καθορίζονται στο βιβλίο αυτό και περιλαμβάνουν προστασία από την σωματική κακοποίηση, τη διατήρηση της ενότητας της οικογένειας, την πρόσβαση στην εκπαίδευση και το παιχνίδι. Οι αιτούντες άσυλο και οι πρόσφυγες δεν πρέπει να κρατούνται μαζί με εγκληματίες του κοινού ποινικού δικαίου.
- **Συνθήκες Κράτησης:** Η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών υιοθέτησε τις προϋποθέσεις και τους όρους, που διέπουν τις καταστάσεις

στις οποίες οι ανήλικοι στερούνται της προσωπικής τους ελευθερίας. Βλ. Τους Κανόνες των Ηνωμένων Εθνών για την Προστασία των Ανηλίκων που Στερούνται της Προσωπικής τους Ελευθερίας (1990)⁴.

- **Εγκληματικότητα των Ανηλίκων:** Τα παιδιά πρόσφυγες υποχρεούνται να συμμορφώνονται με την νομοθεσία της χώρας ασύλου, όπως ακριβώς και οι ενήλικες. Όταν στερούνται της προσωπικής τους ελευθερίας, επειδή παραβιάζουν τους νόμους του ποινικού δικαίου, εφαρμόζονται οι διατάξεις των άρθρων 37 και 40 ΣΔΠ. Εκτός από τους προαναφερόμενους Κανόνες των Ηνωμένων Εθνών η Γενική Συνέλευση υιοθέτησε αναλυτικά τις προϋποθέσεις που διέπουν τη μεταχείριση των ανηλίκων που παραβιάζουν διατάξεις της νομοθεσίας. Βλ. «UN Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice» (1985)⁵.

V. Απομάκρυνση

Συνιστάται προσοχή

Η ενδεχόμενη ανάγκη για απομάκρυνση των παιδιών από το πεδίο κινδύνου αποτελεί σοβαρό ζήτημα της προστασίας. Όταν την πρωτοβουλία αναλαμβάνει η οικογένεια, συχνά το αποτέλεσμα είναι τα παιδιά να βρίσκονται εγκαταλελειμμένα, ασυνόδευτα ή να ζουν σε μη ικανοποιητικές συνθήκες. Τα άτομα και οι ομάδες, με διάφορα κίνητρα, συχνά επιχειρούν μη επιτρεπτές, άτυπα οργανωμένες απομακρύνσεις. Άλλοτε πάλι προτείνονται οι μαζικές απομακρύνσεις των παιδιών με την υποστήριξη της κυβέρνησης. Ενδεχόμενη είναι και η κινητοποίηση των πολιτών γενικότερα για την προστασία των μετακινήσεων αυτών. Δυστυχώς, οι περισσότερες προσπάθειες απομάκρυνσης στοχεύουν στη μετακίνηση μόνον των παιδιών, όχι των υπεύθυνων για τη φροντίδα τους. Η απομάκρυνση των παιδιών μπορεί να αποτελεί προληπτική ενέργεια για την επίτευξη της ασφάλειας, μια κίνηση διάσωσης εν μέσω απειλής ή μετακίνηση στα πλαίσια των προσπαθειών αποκατάστασης. Η προστασία και τα ζητήματα της φροντίδας περιλαμβάνουν την εκτίμηση των αναγκών των παιδιών που απομακρύνονται, τις πιθανές συνέπειες της μετακίνησής τους και τη δράση που πρέπει να αναληφθεί για την προστασία των δικαιωμάτων και της ευημερίας τους.

Συνεκτιμώνται οι επιθυμίες των γονέων και των παιδιών, οι ενδεχόμε-

νες απειλές, αν τελικά δεν απομακρυνθούν, και η πιθανότητα τραυματικών βιωμάτων, εάν τα παιδιά αποχωρισθούν τις οικογένειές τους γενικά και τους κύριους υπεύθυνους για τη φροντίδα τους ειδικότερα. Η εμπειρία δείχνει ότι πολλές απομακρύνσεις δεν είναι σωστά προγραμματισμένες, εφαρμόζονται με περιορισμένο δυναμικό και αποτελούν πεδίο σοβαρής παραβίασης των δικαιωμάτων των παιδιών. Η απομάκρυνση των παιδιών που δεν είναι εφοδιασμένα με τα έγγραφα τεκμηρίωσης του κοινωνικού ιστορικού τους μπορεί παραδείγματος χάρη να οδηγήσει σε απώλεια της ιθαγένειάς τους. Δεν είναι εύκολη η αναζήτηση εναλλακτικών τόπων εγκατάστασης των παιδιών και αυτά δεν είναι ευτυχημένα. Ο αποχωρισμός της οικογένειας μπορεί να είναι μεγαλύτερης διάρκειας από ό,τι προβλεπόταν αρχικά από τους οργανωτές. Σε μερικές κρίσιμες καταστάσεις του παρελθόντος ένα σημαντικό ποσοστό των παιδιών που αποχωρίστηκαν από τις οικογένειές τους δεν κατάφεραν στη συνέχεια να συνενωθούν με αυτές.

Επειδή η απομάκρυνση μπορεί να βιωθεί ως τραυματική εμπειρία από μερικά παιδιά, η Ύπατη Αρμοστεία συνιστά ιδιαίτερη προσοχή λόγω της πιθανότητας σοβαρής παραβίασης των δικαιωμάτων τους.

Οι «Τρεις Κανόνες» της Απομάκρυνσης

Πρώτον, η προστασία και βοήθεια του παιδιού και της οικογένειάς του στον τόπο που βρίσκονται. *Δεύτερον*, εάν δεν μπορεί να αποφευχθεί η απομάκρυνση, το παιδί πρέπει να συνοδεύεται από τον κύριο υπεύθυνο για τη φροντίδα του. *Τρίτον*, η απομάκρυνση πρέπει να εφαρμόζεται βάσει σχεδιασμένου προγράμματος που προβλέπει την προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού και την ευημερία του.

- **Επιτόπου Προστασία και Βοήθεια:** Εντοπίζονται οι λόγοι για τους οποίους οι γονείς επιθυμούν να απομακρυνθούν τα παιδιά τους. Αναλαμβάνεται δράση ώστε να ελαχιστοποιηθεί η ανάγκη αποχωρισμού του παιδιού από την οικογένειά του.
- **Διατήρηση της Οικογενειακής Ενότητας:** Εάν η απομάκρυνση κριθεί αναγκαία η οικογένεια θα πρέπει να μετακινηθεί ως ομάδα. Το παιδί απομακρύνεται σε κάθε περίπτωση συνοδευόμενο από τον κύριο υπεύθυνο για τη φροντίδα του. Εξαιρέση από τον κανόνα αυτό επιτρέπεται μόνον όταν πρόκειται για ζήτημα ζωής και θανάτου.
- **Προσεκτικός Σχεδιασμός της Απομάκρυνσης:** Σε εξαιρετικές καταστά-

σεις ενδέχεται να κριθεί αναγκαία η απομάκρυνση του παιδιού, χωρίς να συνοδεύεται από μέλος της οικογένειας. Παραδείγματος χάρη οι γονείς μπορεί να νοιώθουν τόσο απελπισμένοι ώστε πιστεύουν ώστε το παιδί τους θα πεθάνει αν δεν απομακρυνθεί. Σ' αυτές τις περιπτώσεις επιβάλλεται ο προσεκτικός σχεδιασμός της απομάκρυνσης που περιλαμβάνει το κοινωνικό ιστορικό και τα έγγραφα ταυτότητας του παιδιού, τον προορισμό, τις ρυθμίσεις υποδοχής και φροντίδας, τη διατήρηση επαφής με την οικογένεια και την έγκαιρη οικογενειακή συνένωση.

Απομακρύνσεις

Στην περίπτωση άτυπων ή οργανωμένων απομακρύνσεων παρέχεται κάθε συνδρομή στις εθνικές αρχές για την ανάπτυξη γενικών σχεδίων. Οι παρακάτω διαδικαστικές εγγυήσεις υιοθετήθηκαν με τη συνεργασία της Ύπατης Αρμοστείας και της UNICEF και υποστηρίζονται από τη ΔΕΕΣ και τη ΔΣΕΣΕΗ.

- Η βάση της απόφασης για την απομάκρυνση των παιδιών πρέπει να είναι λογική, δίκαιη και σύμφωνη με τις οριζόμενες προϋποθέσεις. Εξετάζονται ατομικά οι ανάγκες του κάθε παιδιού. Η ευθύνη των παιδιών ανατίθεται σε οργάνωση ή πρόσωπο, αφού πρώτα αποδείξουν την ικανότητα και τα προσόντα τους για την παροχή φροντίδας στα παιδιά. Η απόφαση των γονέων για την απομάκρυνση των παιδιών τους στηρίζεται σε πλήρη ενημέρωση, είναι ελεύθερη και λαμβάνεται χωρίς πίεση. Τους παρέχονται οι πληροφορίες για την οργάνωση που αναλαμβάνει την απομάκρυνση στην οποία εμπιστεύονται τα παιδιά τους, για τις ρυθμίσεις φροντίδας που έχουν προγραμματισθεί για τα παιδιά τους, για τους κινδύνους καθώς και για τις πιθανές συνέπειες της απομάκρυνσης. Εντείνονται οι προσπάθειες για την εκπλήρωση των επιθυμιών των γονέων, συμπεριλαμβανομένων των οδηγιών τους για τη φροντίδα των παιδιών τους, την πολιτισμική και θρησκευτική τους παιδεία. Στα παιδιά παρέχεται η ευκαιρία να εκφράζουν τις απόψεις τους, που συνεκτιμώνται. Τα παιδιά ή οι επίτροποι (νόμιμοι ή εθιμικοί) συναινούν γραπτώς για την απομάκρυνση. Για κάθε παιδί δημιουργείται ξεχωριστός φάκελος που περιλαμβάνει τα προσωπικά και οικογενειακά χαρακτηριστικά του καθώς και φωτογραφίες. Αυτός ο φάκελος περιέχει επίσης όλα τα στοιχεία της οργάνωσης στην οποία ανατίθεται

η ευθύνη του παιδιού καθώς και αντίγραφα της έγγραφης συναίνεσης των γονέων. Κρίνεται απαραίτητη η ύπαρξη πέντε αντιγράφων του φακέλου: το ένα παραδίδεται στους γονείς, το δεύτερο συνοδεύει το παιδί, το τρίτο παραμένει στις εθνικές Αρχές, το τέταρτο στην οργάνωση που είναι υπεύθυνη για το παιδί και το πέμπτο σε ουδέτερη οργάνωση με συντονιστικό ρόλο (όπως η Κεντρική Υπηρεσία Αναζητήσεων της ΔΕΕΣ).

Τα παιδιά μεταφέρονται σε ασφαλείς περιοχές όσο πλησιέστερα γίνεται στα σπίτια τους και τις οικογένειές τους. Ο προσορισμός τους καθορίζεται με βάση την αρχή του «συμφέροντος του παιδιού» και όχι μόνο με βάση τη διαθεσιμότητα ή τα συμφέροντα των οργανώσεων - δωρητών ή των οικογενειών. Η απομάκρυνση, η υποδοχή και οι ρυθμίσεις για τη φροντίδα επαληθεύονται πριν την έναρξη της μετακίνησης των παιδιών. Αναλαμβάνεται κάθε δυνατή δράση για την έρευνα των συνθηκών του ταξιδιού και την εγγύηση της ασφάλειας και της φροντίδας κατά τη διάρκεια της διαδρομής. Εάν πρόκειται για είσοδο σε άλλη χώρα, διεκπεραιώνεται κάθε απαραίτητη έγκριση, συμπεριλαμβανομένης και της άδειας εισόδου, πριν το παιδί αποχωρισθεί τους γονείς του. Ο διορισμός Επιτρόπου, δηλαδή ο καθορισμός του προσώπου που είναι δικαιωματικά υπεύθυνος να ενεργεί αντί των γονέων και ο καθορισμός των ορίων της εξουσίας του πραγματοποιείται πριν από οποιαδήποτε μετακίνηση του παιδιού. Οι ενήλικες με τους οποίους τα παιδιά έχουν κάποια οικειότητα συνοδεύουν τα παιδιά που απομακρύνονται χωρίς τις οικογένειές τους. Τα αδέρφια μετακινούνται μαζί.

Υποδοχή και Φροντίδα

Η υποδοχή των παιδιών επιβάλλεται να είναι καλά σχεδιασμένη, θετική και ανθρώπινη ώστε να ικανοποιεί τις ανάγκες του κάθε παιδιού.

- Στα ασυνόδευτα παιδιά παρέχονται όλες οι κοινωνικές υπηρεσίες και η νομική προστασία που απολαμβάνουν τα παιδιά πολίτες της χώρας ασύλου που στερούνται προσωρινά ή οριστικά του οικογενειακού τους περιβάλλοντος. Η φροντίδα και η τοποθέτηση των ασυνόδευτων παιδιών επιβλέπεται από εθνικές ή τοπικές υπηρεσίες παιδικής πρόνοιας, ώστε να διασφαλίζεται ότι απολαμβάνουν τη φροντίδα που ανταποκρίνεται τουλάχιστον στα ελάχιστα κριτήρια που απολαμβάνουν τα παιδιά

πολίτες της χώρας ασύλου. Τα αδέρφια δεν χωρίζονται. Επιβάλλεται επίσης να μη χωρίζονται τα παιδιά που έχουν αναπτύξει στενό σύνδεσμο. Καθορίζεται για κάθε ασυνόδευτο παιδί η καλύτερη μορφή τοποθέτησης. Συνεκτιμώνται η ηλικία, η προσωπικότητα, οι ανάγκες και οι προτιμήσεις του παιδιού. Για μερικά παιδιά η οικογενειακή φροντίδα είναι η καταλληλότερη τοποθέτηση. Σημαντικό είναι οι υπεύθυνοι φροντίδας των παιδιών να παρέχουν φροντίδα ανάλογα με την ηλικία τους, αγάπη και διατροφή. Η αλλαγή των υπευθύνων δεν συνιστάται. Καταβάλλεται κάθε προσπάθεια ώστε τα παιδιά να τοποθετούνται σε ανάδοχες οικογένειες ή ομάδες όμοιου εθνικού, πολιτισμικού, γλωσσικού και θρησκευτικού υπόβαθρου (άρθρο 20, παράγραφος 3, ΣΔΠ). Ζωτικής σημασίας είναι η επικοινωνία του παιδιού με την οικογένεια. Καταβάλλονται ιδιαίτερες προσπάθειες για τη διευκόλυνση αυτής της επικοινωνίας.

Οικογενειακή συνένωση

Όλες οι ενέργειες σχεδιάζονται με στόχο την οικογενειακή συνένωση. Οι επίτροποι και οι ανάδοχοι γονείς οφείλουν να κατανοούν αυτόν το στόχο.

- Στα προσωπικά αρχεία των παιδιών πρέπει να περιέχονται τα ταξιδιωτικά έγγραφα που απαιτούνται για την επιστροφή του παιδιού στην πατρίδα του.
- Εντοπίζονται τα παιδιά που έχουν απομακρυνθεί άτυπα και εφοδιάζονται με τα κατάλληλα έγγραφα ταυτότητας. Έχουν τις ίδιες ανάγκες και δικαιώματα με τα επίσημως απομακρυνόμενα παιδιά, συμπεριλαμβανομένης της επικοινωνίας με την οικογένεια κατά το διάστημα του χωρισμού και της οικογενειακής συνένωσης.

Απομάκρυνση για λόγους υγείας

Βλ. Κεφάλαιο 5, σελίδα 65. Η αρχή σύμφωνα με την οποία τα παιδιά μετακινούνται συνοδευόμενα από τον κυρίως υπεύθυνο για την φροντίδα τους εφαρμόζεται και στις περιπτώσεις απομάκρυνσης για λόγους υγείας σε κάποια άλλη χώρα.

Ανακεφαλαίωση

Απειλές κατά της ασφάλειας

- Ποιες είναι οι απειλές που στρέφονται κατά της ασφάλειας των παιδιών προσφύγων;
- Έχουν πεθάνει παιδιά πρόσφυγες; Εάν ναι, ποια τα αίτια; Ποια δράση θα προλάμβανε αυτούς τους θανάτους;
- Υπάρχουν παιδιά πρόσφυγες θύματα σωματικής ή σεξουαλικής κακοποίησης, βασανιστηρίων, απαγωγής, στρατεύσης ή οιασδήποτε άλλης μορφής κακοποίησης ή εκμετάλλευσης; Υπάρχει σημαντικός ενδεχόμενος κίνδυνος για παρόμοιες απειλές της ασφάλειάς τους;
- Υπάρχουν παιδιά πρόσφυγες στις φυλακές, σε κρατητήρια, σε κλειστές φυλακές ή που στερούνται με οποιοδήποτε τρόπο την προσωπική τους ελευθερία;

Παρέμβαση

- Έχει αναληφθεί δράση για την πρόληψη περαιτέρω κακοποίησης των παιδιών;
- Παρέχονται αποτελεσματικές θεραπευτικές υπηρεσίες για τα θύματα κακοποιήσεων;
- Γνωρίζουν οι εθνικές Αρχές το ενδεχόμενο των απειλών σε βάρος της προσωπικής ακεραιότητας των παιδιών προσφύγων;
- Η εθνική νομοθεσία και το σύστημα εφαρμογής της παρέχουν την απαιτούμενη προστασία;
- Ποια συμπληρωματικά μέτρα μπορεί να υιοθετηθούν για την ενδυνάμωση του συστήματος προστασίας;
- Είναι αποτελεσματική η παρουσία της Ύπατης Αρμοστείας σε καταστάσεις όπου υπάρχουν απειλές κατά της ασφάλειας των παιδιών προσφύγων;
- Ποιες προσπάθειες θα ενισχύσουν την ασφάλεια και την ε-

λευθερία των παιδιών προσφύγων;

- Παρέχεται επιμόρφωση στους αρχηγούς των προσφύγων, στους κυβερνητικούς αξιωματούχους, στο προσωπικό ασφάλειας, σε άλλες οργανώσεις των Ηνωμένων Εθνών καθώς και στις μη κυβερνητικές οργανώσεις για τα ειδικά ζητήματα προστασίας των παιδιών προσφύγων;
- Παρακολουθούνται και αναφέρονται τα περιστατικά κακοποίησης, στράτευσης και κράτησης των παιδιών προσφύγων;
- Είναι αναγκαίο να μεταφερθεί ο καταυλισμός ή να αλλάξει ο τύπος διαμονής των προσφυγικών οικογενειών για την προστασία των παιδιών από την κακοποίηση, την εκμετάλλευση ή τη στράτευση;
- Οι βελτιώσεις στη διαρρύθμιση των χώρων ή οι ρυθμίσεις ασφάλειας μπορούν να ενισχύσουν την ικανότητα των οικογενειών να παρέχουν ασφαλή περιβάλλον στα παιδιά τους;
- Χρειάζονται ειδικοί χώροι ή ρυθμίσεις για την ασφάλεια των ιδιαίτερα ευάλωτων ομάδων των παιδιών ή των νέων;

Απομάκρυνση

- Έχουν ερευνηθεί οι απειλές κατά της οικογενειακής ενότητας και παρέχεται βοήθεια ώστε οι οικογένειες να αποφύγουν τον χωρισμό;
- Λαμβάνει χώρα κάποια απομάκρυνση; Εάν ναι, έχει καταβληθεί κάθε δυνατή προσπάθεια ώστε να διασφαλισθεί ότι τα παιδιά μετακινούνται συνοδευόμενα από τον έχοντα την ευθύνη της επιμέλειάς τους;
- Υπάρχουν αποτελεσματικά εθνικά συστήματα που να εγγυώνται την προστασία των παιδιών από τις λανθασμένες απομακρύνσεις ή τις απομακρύνσεις που αποτελούν τραυματική εμπειρία για τα παιδιά που τις βιώνουν;
- Υπάρχουν αποτελεσματικά συστήματα που να εγγυώνται ότι τα παιδιά που μετακινούνται εκτός των συστημάτων προστασίας

εντοπίζονται και εφοδιάζονται με τα κατάλληλα έγγραφα, ότι διασφαλίζονται η φροντίδα και η ευημερία τους και ότι επωφελούνται της αναζήτησης της οικογένειάς τους, της επικοινωνίας με την οικογένειά τους και, εφόσον πρόκειται για το συμφέρον τους, της δυνατότητας οικογενειακής συνένωσης;

- Εφόσον κρίνεται αναγκαία η απομάκρυνση του παιδιού, εξετάζονται οι συνθήκες μετακίνησής τους ώστε να διασφαλίζεται η προστασία και η ευημερία τους;

Βιβλιογραφία

- UNHCR. 1993. Note on Certain Aspects of Sexual Violence against Refugee Women (A/AC.96/822).
- UNHCR. Guidelines on the Protection of Refugee Women.
- Cohn, Ilene and Guy S. Goodwin-Gill. 1993 « Child Soldier: A Study for Institute Henry Dunant». Geneva.
- Ressler, Everett. 1993. «Evacuation of Children from Conflict Areas: Considerations and Guidelines», Geneva. 1992: UNHCR and UNICEF.
- Ressler, Everett, Joanne Marie Tortorici and Alex Marcelino. 1993 «Children in War: A Guide to the Provision of Services». New York: UNICEF.
- Κανόνες των Ηνωμένων Εθνών για την Προστασία των Ανηλίκων που Στερούνται της Προσωπικής τους Ελευθερίας, που υιοθετήθηκαν με το από 20.11.1989 Νο. 45/113 ψήφισμα της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών και άρχισαν να ισχύουν την 2α Σεπτεμβρίου 1990. Για την ελληνική μετάφραση του κειμένου βλ. υποσ. υπ' αριθμ. 4 στη σελίδα 96.

1. Σημείωμα για Μερικές Μορφές της Σεξουαλικής Βίας σε Βάρος των Γυναικών.
2. Βλ. Ν. 1786/1988, ΦΕΚ Α' 125.
3. Βλ. Πορίσματα για τη Διεθνή Προστασία των Προσφύγων, Ύπατη Αρμοστεία Η.Ε. για τους Πρόσφυγες, Αθήνα 1995, σελ. 76.
4. Συλλογή Συμβάσεων και Κειμένων Διεθνούς Δικαίου αναφορικά με τους Πρόσφυγες και τους Εκτοπισμένους Πληθυσμούς, Ύπατη Αρμοστεία Η.Ε. για τους Πρόσφυγες, Αθήνα 1996, Τόμος Ι, σελ. 361.
5. Πρόκειται για τους Κανόνες των Ηνωμένων Εθνών για τις Ελάχιστες Εγγυήσεις στη Διοίκηση της Δικαιοσύνης των Ανηλίκων, γνωστοί ως «Κανόνες του Πεκίνου» που περιλαμβάνονται στην από 29.11.1985 υπ' αριθμ. 40/33 απόφαση της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών.

Κεφάλαιο 8

Νομικό Καθεστώς

Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού

«Σε όλες τις αποφάσεις που αφορούν τα παιδιά... πρέπει να λαμβάνεται πρωταρχικά υπόψη το συμφέρον του παιδιού» (άρθρο 3).

Κάθε παιδί «εγγράφεται στο ληξιαρχείο αμέσως μετά τη γέννησή του» και έχει «το δικαίωμα να αποκτήσει ιθαγένεια» (άρθρο 7).

Κάθε παιδί το οποίο επιζητεί να αποκτήσει το νομικό καθεστώς του πρόσφυγα δικαιούται «να χαιρεί της κατάλληλης προστασίας και ανθρωπιστικής βοήθειας» και να απολαμβάνει όλα τα δικαιώματα που του αναγνωρίζουν τα διεθνή όργανα και οι διακηρύξεις που αφορούν τους πρόσφυγες (άρθρο 22, παράγραφος 1).

I. Καθορισμός του καθεστώτος του πρόσφυγα¹

Η Σύμβαση του 1951 και το Πρωτόκολλο του 1967 για το Καθεστώς των Προσφύγων ορίζει ποιος είναι πρόσφυγας ανεξάρτητα από την ηλικία και δεν περιέχει ειδικότερη διάταξη για τα παιδιά πρόσφυγες. Η εφαρμογή του κριτηρίου του «βάσιμου και δικαιολογημένου» φόβου δίωξης στα παιδιά δεν δημιουργεί προβλήματα, όταν, όπως συμβαίνει στις πε-

ρισσότερες περιπτώσεις, συνοδεύονται από τον έναν ή και από τους δύο γονείς τους. Ο καθορισμός του καθεστώτος του πρόσφυγα στα ασυνόδευτα παιδιά είναι δύσκολο έργο και απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή.

Ανάλογα με τη νομοθεσία της χώρας ασύλου στο παιδί που αιτεί άσυλο μπορεί να αναγνωρισθεί:

- Το καθεστώς του πρόσφυγα λόγω «βάσιμου και δικαιολογημένου φόβου δίωξης», όπως ορίζεται στη Σύμβαση του 1951 και στο Πρωτόκολλο του 1967.
- Το καθεστώς του πρόσφυγα, όπως ορίζεται στην Σύμβαση του 1969 του ΟΑΕ ή στη Διακήρυξη του 1984 της Καρταγκένα.
- Εάν το αίτημα ασύλου απορριφθεί, μπορεί να επιτραπεί στο παιδί να παραμείνει στην χώρα ασύλου ως μετανάστης για λόγους ανθρωπιστικούς ή να του επιδοθεί η αρνητική απάντηση ή διαταγή απέλασης.

Ανεξάρτητα από τη νομοθεσία που διέπει την υποβολή αιτήματος ασύλου, εφαρμόζεται διαδικασία για την εξέταση των ισχυρισμών του. Οι τρεις βασικοί μέθοδοι είναι: 1) ομαδική αναγνώριση του καθεστώτος του πρόσφυγα, 2) αναγνώριση βασισμένη στο αίτημα ασύλου κάποιου ενήλικα και 3) αναγνώριση βασισμένη στους ισχυρισμούς του παιδιού.

- **Ομαδική Αναγνώριση:** Εάν τα μέλη του προσφυγικού ρεύματος είναι τόσο πολλά ώστε η εξέταση των αιτημάτων ασύλου είναι πρακτικά αδύνατη σε μεμονωμένη βάση, το Κράτος αναγνωρίζει το καθεστώς του πρόσφυγα σε όλα τα μέλη της ομάδας. Σε κάθε παιδί της ομάδας αναγνωρίζεται αυτόματα το καθεστώς του πρόσφυγα.
- **Αναγνώριση βασισμένη στο αίτημα ασύλου κάποιου ενήλικα:** Όταν αναγνωρίζεται στον αρχηγό της οικογένειας το καθεστώς του πρόσφυγα, κατά πάγια τακτική των Κρατών χορηγείται άσυλο και στα εξαρτώμενα μέλη. Η αρχή αυτή δεν ορίζεται ρητά στα διεθνή κείμενα που αφορούν τους πρόσφυγες, αλλά τα Κράτη ακολουθούν την πολιτική αυτή για να στηρίξουν την οικογενειακή ενότητα². Όταν το παιδί συνοδεύεται από τον έναν ή και τους δύο γονείς, εφαρμόζεται σαφώς η αρχή της οικογενειακής ενότητας και στις περισσότερες περιπτώσεις αναγνωρίζεται και στο παιδί το καθεστώς που αναγνωρίζεται στους γονείς του. Όμως, όταν το παιδί συνοδεύεται από κάποιο θείο, ξάδερφο

ή άλλο συγγενή το Κράτος μπορεί να θεωρήσει ότι δεν πρόκειται για «οικογένεια» και κατά συνέπεια εξετάζει το κάθε αίτημα ασύλου -και αυτό του παιδιού- ξεχωριστά. Αυτή η διαδικασία ενδέχεται να οδηγήσει στην αναγνώριση του καθεστώτος του πρόσφυγα στο συγγενή του παιδιού λόγω βάσιμου και δικαιολογημένου φόβου δίωξης και στην απόρριψη του αιτήματος ασύλου του παιδιού. Στην περίπτωση αυτή το παιδί διαχωρίζεται από το συγγενή και καθίσταται ασυνόδευτος ανήλικος. «Στην πράξη και άλλα εξαρτώμενα μέλη της οικογένειας, όπως οι ηλικιωμένοι γονείς των προσφύγων, αν διαβιούν υπό την ίδια στέγη, κανονικά εξετάζονται»³.

- **Αίτηση για «οικογενειακή συνένωση»:** Μπορεί να υποβληθεί από το παιδί του οποίου την επιμέλεια ασκεί μη συγγενής, όταν η ποιότητα της σχέσης τους είναι όμοια με αυτή της οικογενειακής. Σε μερικές περιπτώσεις η σχέση μπορεί να θεωρηθεί άτυπη, παραδοσιακή ή «εν τοις πράγμασι» υιοθεσία.
- **Αναγνώριση βασιμμένη στους ισχυρισμούς του παιδιού:** Εάν το παιδί που βρίσκεται υπό την επιμέλεια του γονέα, συγγενών ή άλλου ενήλικα, υποβάλει αίτημα ασύλου, ο ενήλικας μπορεί να συνδράμει ιδιαίτερα στην διαδικασία εξέτασής του, παρέχοντας όλες τις πληροφορίες με τις οποίες τεκμηριώνονται τα πραγματικά περιστατικά που επικαλείται το παιδί, αντιπροσωπεύοντας το παιδί, βοηθώντας το να κατανοήσει τις διαδικασίες, υποστηρίζοντάς το συναισθηματικά, συμβουλεύοντάς το ή αποφασίζοντας γι' αυτό.

Ασυνόδευτα παιδιά

Αν και πολλές χώρες έχουν υιοθετήσει διαδικασίες για τον καθορισμό του καθεστώτος του πρόσφυγα, δεν κάνουν ειδική πρόβλεψη για την ιδιαίτερη κατάσταση των ασυνόδευτων παιδιών. Όλα τα κατά τόπους Γραφεία της Ύπατης Αρμοστείας είναι ενημερωμένα για το ζήτημα αυτό και υποχρεούνται να ευαισθητοποιήσουν τις Κυβερνήσεις.

Εκτιμώντας τις συνέπειες στη σωματική και ψυχολογική ανάπτυξη του παιδιού λόγω της παρατεταμένης παραμονής του σε καταυλισμό ή σε συνθήκες καταυλισμού, η αναγνώριση του καθεστώτος του πρόσφυγα ή η απόφαση λαμβάνεται προς το συμφέρον του παιδιού το συντομότερο, προσεκτικά και κατ' εφαρμογή των κατάλληλων διαδικασιών. Η αβεβαιότητα σχετικά με το νο-

μικό καθεστώς των παιδιών, την ασφάλεια και το μέλλον τους αποτελεί τραυματική εμπειρία.

Ο καθορισμός του καθεστώτος του πρόσφυγα στην περίπτωση των ασυνόδευτων παιδιών διέπεται από τις παρακάτω αρχές:

- ❑ Ο τρόπος καθορισμού του καθεστώτος του πρόσφυγα στο ασυνόδευτο παιδί εξαρτάται από το επίπεδο πνευματικής ανάπτυξης και ωριμότητας του παιδιού. Ο εξειδικευμένος επαγγελματίας με ικανοποιητική γνώση για την ψυχολογική, συναισθηματική και σωματική ανάπτυξη και συμπεριφορά των παιδιών καλείται να αποφασίσει λαμβάνοντας υπόψη ότι τα παιδιά εκδηλώνουν τους φόβους τους διαφορετικά από τους ενήλικες. Εφόσον είναι δυνατόν, αυτός ο επαγγελματίας πρέπει να έχει το ίδιο πολιτισμικό υπόβαθρο με το παιδί και να μιλά τη μητρική του γλώσσα. Οι μη κυβερνητικές οργανώσεις συνεργάζονται συχνά με προσωπικό αυτών των προσόντων. Περισσότερες οδηγίες για το θέμα αυτό περιλαμβάνεται στο εγχειρίδιο «Guidelines for Interviewing Unaccompanied Minors & Preparing Social Histories»⁴, που διατίθεται στην έδρα την έδρα της Ύπατης Αρμοστείας.
- ❑ Εφόσον κριθεί ότι το παιδί είναι αρκετά ώριμο και ικανό να εκφράζει το βασίμο και δικαιολογημένο φόβο δίωξης, η περίπτωσή του αντιμετωπίζεται όπως οι περιπτώσεις των ενηλίκων.
- ❑ Όταν το παιδί δεν είναι αρκετά ώριμο να εκφράσει το βασίμο και δικαιολογημένο φόβο δίωξης όπως και ο ενήλικας, απαιτείται να εξετασθούν λεπτομερειακά όλα τα αντικειμενικά στοιχεία του αιτήματος ασύλου, όπως τα χαρακτηριστικά της ομάδας με την οποία το παιδί εγκατέλειψε τη χώρα καταγωγής και τις συνθήκες ζωής των μελών της οικογένειάς εντός και εκτός της χώρας ασύλου.
- ❑ Καθώς τα παιδιά δεν είναι νομικά αυτεξούσια, πρέπει να αντιπροσωπεύονται από κάποιον ενήλικα που υποχρεούται να στηρίζει την απόφαση που είναι προς το συμφέρον του παιδιού. Σε μερικές περιπτώσεις αυτό το έργο μπορεί να ανατεθεί σε πρόσωπα προσεκτικά επιλεγμένα μεταξύ του προσφυγικού πληθυσμού.
- ❑ Το πρόβλημα της «απόδειξης» είναι σημαντικό για τον καθορισμό του καθεστώτος του πρόσφυγα. Είναι περίπλοκο στην περίπτωση των παιδιών. Γι' αυτόν το λόγο η απόφαση για το καθεστώς του πρόσφυγα του

παιδιού διέπεται από φιλελεύθερη εφαρμογή της αρχής «του ευεργετήματος της αμφιβολίας». Αυτό σημαίνει ότι δεν πρέπει να δημιουργούνται διαταγμοί για την αξιοπιστία της προσωπικής ιστορίας του παιδιού, το βάρος της απόδειξης δεν ανήκει στο παιδί, αλλά του αναγνωρίζεται το «ευεργέτημα της αμφιβολίας».

- Εκτιμώντας ότι τα παιδιά αποτελούν ευάλωτη ομάδα, η επιλογή των κατάλληλων διαρκών λύσεων προς το συμφέρον τους πρέπει να ακολουθεί άμεσα τον καθορισμό του καθεστώτος του πρόσφυγα.

Νομική Εκπροσώπηση

Για την πλήρη διασφάλιση των συμφερόντων του ανήλικα - αιτούντα άσυλο επιβάλλεται ο άμεσος διορισμός νομικού συμβούλου ή Επιτρόπου. Σε πολλές χώρες ο διορισμός επιτρόπου δεν αποτελεί ικανοποιητική μέθοδο. Αναφέρονται προβλήματα, όπως για παράδειγμα όταν ο διορισμός του νομικού συμβούλου είναι χρονοβόρος, -μπορεί να διαρκέσει και μήνες- ή όταν ο αντιπρόσωπος δεν έχει το χρόνο ούτε διαθέτει τις απαιτούμενες ικανότητες για την προστασία των συμφερόντων του παιδιού. Ενδέχεται να κριθεί αναγκαία η υποστήριξη ή η επιμόρφωση του Επιτρόπου.

Η Συνέντευξη με τα Παιδιά

Η συνέντευξη για τον καθορισμό του καθεστώτος του πρόσφυγα μπορεί να είναι τραυματική εμπειρία για το παιδί. Στη συνέντευξη είναι αναγκαίο το παιδί να συνοδεύεται από ενήλικα, πρόσωπο της εμπιστοσύνης του, είτε από μέλος της οικογένειάς του, από φίλο ή από διορισμένο ανεξάρτητο πρόσωπο. Όταν ο υπεύθυνος της συνέντευξης δεν γνωρίζει τη γλώσσα του παιδιού εκπαιδευμένοι διερμηνείς παρέχουν τις γνώσεις τους, ακόμα και όταν το παιδί φαίνεται να μιλά ικανοποιητικά τη γλώσσα του υπεύθυνου της συνέντευξης⁵.

Ενημέρωση των Παιδιών

Οι ανήλικοι που έχουν την ικανότητα να κατανοήσουν τι σημαίνει ο καθορισμός του καθεστώτος τους πρέπει να ενημερώνονται για τη διαδικασία, τα στάδιά της, τις αποφάσεις που λαμβάνονται και τις ενδεχόμενες συνέπειές τους. Η αβεβαιότητα και η έλλειψη ενημέρωσης προκαλεί στον ανήλικο περιττή αγωνία: εκτίθεται σε φήμες και ανάρμοστες συμβουλές, αποκτά μη ρεαλιστικές προσδοκίες και κινδυνεύει να παραποιεί τις πληροφορίες που λαμβάνει.

Καθορίζοντας την ηλικία

Είναι συχνά αναγκαίο για τη χώρα ασύλου να καθορίσει την ηλικία του νεαρού ατόμου που έχει υποβάλει ή υποβάλλει αίτημα ασύλου. Υπάρχουν διάφορες διαδικασίες ή προγράμματα για πρόσφυγες ηλικίας μικρότερης αυτής που ορίζεται νομοθετικά, π.χ. 16 ή 18 ετών. Μπορεί η νομοθεσία που διέπει τους πολίτες της χώρας ασύλου να ορίζει κάποια όρια ηλικίας, όπως η ποινική νομοθεσία για τους ανήλικους. Επιπλέον η ΣΔΠ εφαρμόζεται σε πρόσωπα μικρότερα των 18 ετών.

Τα Κράτη αντιμετωπίζουν πρακτικά προβλήματα για τον καθορισμό της ηλικίας. Μπορεί η γέννηση του παιδιού να μην έχει καταγραφεί ή να μην έχουν εκδοθεί ποτέ έγγραφα ταυτότητας για το παιδί. Συχνά τα έγγραφα ταυτότητας έχουν χαθεί ή είναι πλαστά ή έχουν καταστραφεί. Όμως και όταν αυτά τα έγγραφα είναι σωστά, οι αρχές οφείλουν να εξετάσουν την ισχύ τους.

Όταν τα έγγραφα ταυτότητας δεν συμβάλλουν στον καθορισμό της ηλικίας, οι Αρχές εκτιμούν συνήθως τη σωματική διάπλαση του παιδιού. Μερικές φορές χρησιμοποιούνται «επιστημονικές μέθοδοι», όπως η ακτινοβολία των δοντιών ή των οστών των καρπών με ακτίνες X. Όμως απαιτείται προσοχή κατά την εφαρμογή αυτών των διαδικασιών. Πρώτον, συμβάλλουν στον κατ'εκτίμηση υπολογισμό της ηλικίας. Γι' αυτό οι Αρχές πρέπει να βεβαιώνονται ότι οι μέθοδοι είναι σύγχρονοι και ότι επιτρέπουν περιθώριο λάθους. Δεύτερον, η χρήση της τεχνολογίας πρέπει να είναι ασφαλής και συμφυής με την ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Τρίτο, οι ειδικές διαδικασίες ή τα προγράμματα συνήθως αποσκοπούν στη βοήθεια των νεαρότερων ατόμων που οι ανάγκες τους είναι μεγαλύτερες. Όταν δεν υπάρχει βεβαιότητα για την ακριβή ηλικία, αναγνωρίζεται στο παιδί το ευεργέτημα της αμφιβολίας.

Οι κάρτες οικογενειακού εμβολιασμού σε μερικές χώρες παρέχουν εκτιμήσεις για την ηλικία και αποτελούν παραδοσιακή μέθοδο της κατά προσέγγιση εκτίμησης της ηλικίας του παιδιού. Η μητέρα που συνοδεύει το παιδί μπορεί να θυμηθεί την ημερομηνία γέννησής του συσχετίζοντάς τη με κάποιο τοπικό γεγονός ή τοπικό ημερολόγιο, όπως τη Χρονιά του Προβάτου, τη χρονιά του πολέμου μεταξύ των χωρών X και Y, τη χρονιά πριν την έναρξη του μεταναστευτικού ρεύματος, τη χρονιά εμφάνισης ακρίδων ή κάποιο διεθνές γεγονός όπως είναι ο Πόλεμος στον Περσικό.

Επειδή τα Κράτη κατά την εφαρμογή της νομοθεσίας που προϋποθέτει

όριο ηλικίας αντιμετωπίζουν πρακτικά προβλήματα, είναι σημαντικό να τηρούνται σε κάθε συζήτηση οι αρχές της ενημέρωσης, της ασφάλειας και της αξιοπρέπειας.

II. Καταγραφή της γέννησης, Ιθαγένεια, Ανιθαγένεια

Όπως προβλέπεται από τη διάταξη του άρθρου 24 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα⁶ και από την διάταξη του άρθρου 7 της ΣΔΠ κάθε παιδί πρέπει να εγγράφεται στο ληξιαρχείο αμέσως μετά τη γέννησή του και έχει δικαίωμα να αποκτήσει ιθαγένεια. Η εγγραφή της γέννησης του παιδιού στο Ληξιαρχείο είναι καίριας σημασίας για την απόδειξη της ημερομηνίας και του τόπου γέννησης, ενεργοποιεί μερικά δικαιώματα, όπως αυτά που εξαρτώνται από την ιθαγένεια και από την προσωπική κατάσταση. Αυτά τα θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου ενδεχομένως να παραβιάζονται σε προσφυγικές καταστάσεις, εκτός εάν αποδοθεί ιδιαίτερη σημασία στην εξασφάλιση της κατάλληλης τεκμηρίωσης των παιδιών.

Το ανιθαγενές παιδί δεν έχει την εγγυημένη προστασία κάποιου Κράτους. Τα θεμελιώδη δικαιώματά του, το νομικό καθεστώς, η ασφάλεια στη χώρα διαμονής και το ταξίδι εκτός της χώρας αυτής εξαρτώνται από τη διακριτική ευχέρεια του Κράτους. Η ανιθαγένεια συχνά οφείλεται σε αυθαίρετη κρατική πολιτική περί μη χορήγησης ιθαγένειας σε παιδιά προσφύγων. Μπορεί να οφείλεται στην ύπαρξη συγκρουόμενων νόμων που διέπουν την ιθαγένεια. Μερικές χώρες χορηγούν την ιθαγένεια στα παιδιά που γεννιούνται στην επικράτειά τους (δίκαιο εδάφους), ενώ άλλα χορηγούν την ιθαγένεια αποκλειστικά στα παιδιά που γεννιούνται από γονείς που έχουν την ιθαγένειά τους (δίκαιο του αίματος). Έτσι, π.χ. το παιδί πρόσφυγας που γεννιέται στη χώρα που εφαρμόζει το δίκαιο του αίματος στους αλλοδαπούς των οποίων η ιθαγένεια διέπεται από την αρχή του δικαίου της εδάφους δεν θα αποκτήσει καμία ιθαγένεια. Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 1 Α 2 της Σύμβασης της Γενεύης για το Καθεστώς των Προσφύγων και / ή τη διάταξη του άρθρου 6 Αι του Καταστατικού της⁷, το έργο της Ύπατης Αρμοστείας καλύπτει όλα τα ανιθαγενή πρόσωπα (και τους πρόσφυγες). Στις χώρες μέρη της Σύμβασης του 1951 ή της Σύμβασης του ΟΑΕ του 1969 που ρυθμίζει τα Ειδικά Θέματα των Προβλημάτων των Προσφύγων στην Αφρική⁸ το καθεστώς των ανιθαγενών διέπεται από τις διατάξεις αυτών των διεθνών κειμένων. Υπογραμμίζεται ότι η Ύπατη Αρμοστεία Η.Ε. για τους Πρόσφυγες σύμφωνα με τη διάτα-

ξη του άρθρου 11 της Σύμβασης για την Εξάλειψη της Ανιθαγένειας του 1961⁹ είναι το αρμόδιο όργανο στο οποίο προσφεύγουν οι ανιθαγενείς.

Εγγραφή των Γεννήσεων στο Ληξιαρχείο

Διασφαλίζεται η εγγραφή στο Ληξιαρχείο όλων των γεννήσεων των παιδιών προσφύγων.

- **Εθνική Καταγραφή:** Απαιτείται στενή συνεργασία με τις Αρχές της χώρας ασύλου ώστε να διασφαλισθεί, εφόσον είναι δυνατόν, ότι οι γεννήσεις όλων των παιδιών προσφύγων καταχωρούνται όπως ακριβώς και των παιδιών πολιτών της χώρας ασύλου. Η διαδικασία αυτή διευκολύνει την δημιουργία αρχείων και την αναζήτηση¹⁰.
- **Παράλληλοι Μηχανισμοί:** Όταν τα Κράτη λόγω ανυπέρβλητων εμποδίων δεν εφαρμόζουν για την εγγραφή των γεννήσεων των προσφύγων τη διαδικασία που ισχύει για τα παιδιά πολίτες τους, οι εθνικές Αρχές ενθαρρύνονται να υιοθετήσουν για την καταγραφή των γεννήσεων των παιδιών προσφύγων ένα σύστημα παράλληλο και όμοιο με το εθνικό σύστημα.
- **Εγγραφή της γέννησης στο Προξενείο:** Όταν η ενέργεια αυτή δεν κρίνεται επικίνδυνη για την ασφάλεια του νεογέννητου και της οικογένειάς του, συμπεριλαμβανομένων των μελών που διαμένουν στην χώρα καταγωγής, διευκολύνεται η εγγραφή της γέννησης στις Προξενικές Αρχές της χώρας καταγωγής που εδρεύουν στη χώρα ασύλου.
- **Τοπική Καταγραφή των Γεννήσεων:** Όταν τα Κράτη δεν καταγράφουν τις γεννήσεις των παιδιών προσφύγων, εφαρμόζεται τοπικό σύστημα καταγραφής ώστε να διασφαλισθεί τουλάχιστον η αρχειοθέτηση, με τρόπο ευκρινή, της ημερομηνίας, του τόπου γέννησης, των ονομάτων καθώς και της ιθαγένειας και των δύο γονέων. Ελέγχεται η καταχώρηση της γέννησης στο Οικογενειακό Βιβλιάριο της προσφυγικής οικογένειας ή σε οιοδήποτε άλλο έγγραφο τηρείται από αυτήν.
- **Πιστοποιητικά γέννησης:** Ανεξάρτητα από το σύστημα καταγραφής των γεννήσεων οι γονείς δικαιούνται την έκδοση ισχυρών πιστοποιητικών γέννησης για κάθε παιδί τους που γεννιέται στην χώρα ασύλου. Αρμόδιες για την έκδοση των πιστοποιητικών αυτών πρέπει να είναι οι Εθνικές Αρχές της χώρας ασύλου ώστε να παρέχονται όλες οι εγγυή-

σεις για τη νομική ισχύ τους. Για το σκοπό αυτό ενθαρρύνονται και οι εθνικοί αξιωματούχοι. Όταν οι εθνικές Αρχές δεν εκδίδουν πιστοποιητικά γέννησης, τα κατά τόπους Γραφεία της Ύπατης Αρμοστείας υποχρεούνται να εκδίδουν έγγραφη βεβαίωση των περιστατικών που αφορούν τη γέννηση. Π.χ. στην περίπτωση των προσφύγων από την Ινδοκίνα, οι μαίες και οι ιατροί που βοηθούσαν στον τοκετό των βρεφών εξέδιδαν πιστοποιητικά γέννησης στους γονείς τους. Στο θέμα αυτά συνέδραμαν ο Ερυθρός Σταυρός και η Ερυθρά Ημισέληνος.

- **Επίσημα Αντίγραφα:** Υποχρεούται να τηρεί το Γραφείο της Ύπατης Αρμοστείας. Στην περίπτωση του εθελοντικού επαναπατρισμού παραδίδεται στις αρμόδιες αρχές της χώρας καταγωγής μια σειρά επίσημων αντιγράφων.

Ιθαγένεια και Ανιθαγένεια

Όλα τα παιδιά πρόσφυγες θεωρείται ότι έχουν ή ότι δικαιούνται να αποκτήσουν στη χώρα ασύλου, και με τη διαδικασία της πολιτογράφησης, μια πραγματική ιθαγένεια.

- **Ανιθαγένεια:** Ενθαρρύνονται όλα τα εφικτά μέτρα που συμβάλλουν στην εξάλειψη της ανιθαγένειας και ταυτόχρονα συνδράμονται οι ανιθαγενείς, καθώς και τα παιδιά, να απολαμβάνουν τα δικαιώματά τους. Αυτά τα μέτρα περιλαμβάνουν:
  - α) Τα κατά τόπους Γραφεία υποχρεούνται να γνωρίζουν τη νομοθεσία και την πολιτική που εφαρμόζουν οι χώρες ασύλου για την απόκτηση της ιθαγένειας και για την πολιτογράφηση. Το προσωπικό οφείλει να γνωρίζει τις διατάξεις των Συμβάσεων του 1954¹¹ και του 1961 που διέπουν την ανιθαγένεια.
  - β) Στα πλαίσια της γενικότερης στρατηγικής προάγονται οι δραστηριότητες που αποσκοπούν στη μείωση της ανιθαγένειας και στην ελαχιστοποίηση των συνεπειών της. Αυτές περιλαμβάνουν και την προαγωγή της προσχώρησης των Κρατών στις δύο Συμβάσεις που ρυθμίζουν την Ανιθαγένεια.
  - γ) Τα κατά τόπους Γραφεία συνδράμουν και στηρίζουν τα αιτήματα για την απόκτηση ιθαγένειας και διατηρούν κατάλογο Δικηγόρων που εκπροσωπούν τους ανιθαγενείς στις διοικητικές και/ή στις δικαστικές αρχές.

Ανακεφαλαίωση

Καθορισμός του Καθεστώτος του Πρόσφυγα

- Η Διαδικασία καθορισμού του καθεστώτος του πρόσφυγα για τα παιδιά διέπεται από τη διεθνή νομοθεσία και πρακτική;
- Εξετάζεται με το χαρακτήρα του κατεπείγοντος το αίτημα καθορισμού του καθεστώτος του πρόσφυγα των ασυνόδευτων παιδιών;
- Αυτή η διαδικασία διέπεται από τις αρχές προστασίας των δικαιωμάτων των παιδιών και από την αρχή «προς το συμφέρον του παιδιού»;

Εγγραφή των Γεννήσεων και Ιθαγένεια

- Καταχωρούνται οι γεννήσεις των παιδιών προσφύγων;
- Εκδίδονται στους γονείς πιστοποιητικά γέννησης;
- Έχουν ιθαγένεια όλα τα παιδιά πρόσφυγες;

Βιβλιογραφία

- Ύπατη Αρμοστεία Η.Ε. για τους Πρόσφυγες. 1993. Εγχειρίδιο για τις Διαδικασίες και τα Κριτήρια Καθορισμού του Καθεστώτος του Πρόσφυγα. Αθήνα.
- UNHCR. November 1992. Refugee Status Determination and Special Procedures Under the Comprehensive Plan of Action. Kuala Lumpur: UNHCR.
- UNHCR. 1988. Guidelines for Interviewing Unaccompanied Refugee Children & Adolescents & Preparing Social Histories (σχέδιο). Geneva: UNHCR.
- Unaccompanied Refugee Children in Europe. Experience with Protection, Placement and Education. Edited by Helga Jeckenhoevel-Schiecke. International Social Services, German Branch, Frankfurt/Main, 1990.
- ISS. 1993. Unaccompanied Children and Youth in Flight: Best interest of the Child Between Possibility to Stay or Return to the Home Country. By Helga Jeckenhoevel-Schiecke. International Social Service and Refugees. Edited by ISS, Geneva, p. 26-36.

1. Αναλυτικά για το θέμα αυτό βλ.: *Η Συνέντευξη με τους Αιτούντες την Αναγνώριση του Καθεστώτος των Πρόσφυγα, Ύπατη Αρμοστεία Η.Ε. για τους Πρόσφυγες, Αθήνα 1996, σελ. 41-47 & Καθορισμός του Καθεστώτος των Πρόσφυγα, Ύπατη Αρμοστεία Η.Ε. για τους Πρόσφυγες, Αθήνα 1997, σελ. 34.*
2. *Βλ. Εγχειρίδιο για τις Διαδικασίες και τα Κριτήρια Καθορισμού του Καθεστώτος των Προσφύγων, Ύπατη Αρμοστεία Η.Ε. για τους Πρόσφυγες, Αθήνα 1993, παρ. 181-188, σελ. 52 & 53.*
3. *Βλ. υποσημείωση υπ' αριθμ. 1 στην παράγραφο 185, σελ. 53.*
4. *Πληροφορίες για το θέμα της συνέντευξης με τους ασυνόδευτους ανήλικους και την προετοιμασία του κοινωνικού ιστορικού περιλαμβάνονται στο εγχειρίδιο: «Working with Unaccompanied Minors in the Community - a family based approach», που θα εκδοθεί σύντομα από το Γραφείο της Ύπατης Αρμοστείας Η.Ε. για τους Πρόσφυγες στην Αθήνα με τον τίτλο: «Δουλεύοντας με τους Ασυνόδευτους Ανήλικους στην Κοινότητα - Προσέγγιση βασισμένη στο θεσμό της Οικογένειας».*
5. *Για περισσότερες πληροφορίες στο ζήτημα αυτό: Guidelines for Interviewing Unaccompanied Refugee Children and Adolescents and Preparing Social Histories, UNHCR.*
6. *Έχει κυρωθεί από την Ελλάδα με το Ν. 2462/1997, ΦΕΚ Α' 25.*
7. *Βλ. Συλλογή Συμβάσεων & Κειμένων Διεθνούς Δικαίου αναφορικά με τους Πρόσφυγες και τους Εκτοπισμένους Πληθυσμούς, Ύπατη Αρμοστεία Η.Ε. για τους Πρόσφυγες, Αθήνα 1996, τόμος Ι, σελ. 6 ή Εγχειρίδιο για τις Διαδικασίες και τα Κριτήρια Καθορισμού του Καθεστώτος των Προσφύγων, Ύπατη Αρμοστεία Η.Ε. για τους Πρόσφυγες, Αθήνα 1993, σελ. 107.*
8. *Βλ. Εγχειρίδιο για τις Διαδικασίες και τα Κριτήρια Καθορισμού του Καθεστώτος των Προσφύγων, Ύπατη Αρμοστεία των Η.Ε. για τους Πρόσφυγες, Αθήνα 1993, σελ. 109.*
9. *Βλ. Συλλογή Συμβάσεων και Κειμένων Διεθνούς Δικαίου αναφορικά με τους Πρόσφυγες και του Εκτοπισμένους Πληθυσμούς, Ύπατη Αρμοστεία Η.Ε. για τους Πρόσφυγες, Αθήνα 1996, Τόμος Ι, σελ. 94 κ. ε.*
10. *Σύμφωνα με το Ν. 344/1976 «Περί Ληξιαρχικών Πράξεων» (ΦΕΚ Α' 143), το Π.Δ. 323/1989 (Δημοτικός και Κοινοτικός Κώδικας) και Ν. 2119/1993 (Κώδικας Εγγραφής στο Μητρώο Αρρένων) στην Ελλάδα οι γεννήσεις των παιδιών των προσφύγων καταχωρούνται στο Ειδικό Ληξιαρχείο, που εκδίδει και τα σχετικά πιστοποιητικά.*
11. *Η Ελλάδα έχει κυρώσει την Σύμβαση του 1954 για το Καθεστώς των Ανιθαγενών με τον Ν. 139/1975, ΦΕΚ Α' 176.*

Κεφάλαιο 9

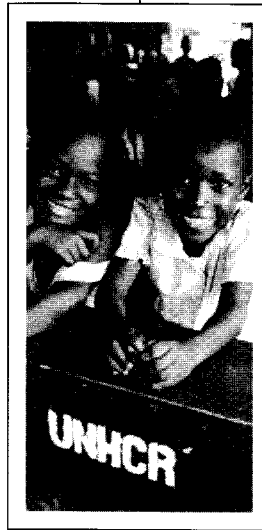
Εκπαίδευση

Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού

Κάθε παιδί έχει δικαίωμα στην εκπαίδευση. Στόχος είναι η δωρεάν και υποχρεωτική στοιχειώδης εκπαίδευση, η πρόσβαση όλων στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (γενική ή επαγγελματική) και η πρόσβαση στην ανώτατη εκπαίδευση «σε συνάρτηση με τις ικανότητες του καθενός» (άρθρο 28).

Η εκπαίδευση αναγνωρίζεται ως διεθνές ανθρώπινο δικαίωμα, επειδή είναι ζωτικής σημασίας για την ανάπτυξη των παιδιών. Η διάταξη του άρθρου 28 της ΣΔΠ δεσμεύει τα συνυπογράφοντα Κράτη να εκπληρώσουν την υποχρέωσή τους να παρέχουν εκπαίδευση. Η εξορία δεν είναι απαγορευτική για το δικαίωμα του παιδιού στην εκπαίδευση ούτε δικαιολογεί την άρνηση του Κράτους να την παρέχει. Η Σύμβαση του 1951 για το Καθεστώς των Προσφύγων επιβεβαιώνει στη διάταξη του άρθρου 22 την υποχρέωση της χώρας ασύλου να παρέχει εκπαίδευση στους πρόσφυγες.

Γεγονός παραμένει όμως ότι στην πλειοψηφία των παιδιών προσφύγων δεν παρέχεται η στοιχειώδης εκπαίδευση. Σύμφωνα με εκτιμήσεις το ποσοστό των παιδιών προσφύγων που έχουν πρόσβαση στην εκπαίδευση δεν ξεπερνά το 30%. Η στέρηση της στοι-

χειώδους εκπαίδευσης παραβιάζει τα δικαιώματά τους και επηρεάζει σημαντικά όλη τους τη ζωή. Η Παγκόσμια Διακήρυξη για Εκπαίδευση Όλων των Ατόμων (Ταϊλάνδη 1990 - Jomtien) αναφέρει ότι «οι πρόσφυγες δεν έχουν πρόσβαση στην εκπαίδευση». Η Εκτελεστική Επιτροπή της Ύπατης Αρμοστείας ζήτησε το 1992 «να ικανοποιούνται αποτελεσματικότερα οι ανάγκες των παιδιών για στοιχειώδη εκπαίδευση και ακόμα και στα πρώτα στάδια των κρίσιμων προσφυγικών καταστάσεων να εντοπίζονται οι εκπαιδευτικές απαιτήσεις ώστε να αποδίδεται η πρέπουσα σημασία σε αυτές τις ανάγκες»¹.

Η παρακολούθηση των μαθημάτων εξασφαλίζει στα παιδιά συνέχεια συμβάλλοντας έτσι σημαντικά στην ευημερία τους. Γι' αυτό στις δραστηριότητες προστασίας και παροχής ανθρωπιστικής βοήθειας η εκπαίδευση αποτελεί προτεραιότητα.

Επιβάλλεται να υπερπηδηθούν όλα τα εμπόδια ώστε να διασφαλισθεί ότι τα παιδιά πρόσφυγες έχουν πρόσβαση στην εκπαίδευση. Μερικές φορές δεν τους παρέχεται η δυνατότητα πρόσβασης στην εκπαίδευση, επειδή οι κυβερνήσεις των χωρών ασύλου δεν παρέχουν ή δεν μπορούν να παρέχουν ό,τι σε όλο τον κόσμο θεωρείται στοιχειώδης εκπαίδευση στα παιδιά - πολίτες τους. Πολύ περιορισμένες εγκαταστάσεις κοινής ωφέλειας, ακατάλληλο δυναμικό και έλλειψη εκπαιδευμένου διδακτικού προσωπικού αποτελούν τις κυριότερες αιτίες. Κατά συνέπεια η ποιότητα της εκπαίδευσης μπορεί να είναι χαμηλού επιπέδου, οι ώρες περιορισμένες και να λείπει το σχολικό υλικό. Επίσης ενδέχεται η εκπαίδευση που παρέχεται στα παιδιά πρόσφυγες να μην εξασφαλίζει τη δυνατότητα χρήσης της μητρικής τους γλώσσας. Σε μερικές περιπτώσεις τα παιδιά πρόσφυγες δεν έχουν καθόλου ή έχουν πολύ περιορισμένη πρόσβαση στις επόμενες εκπαιδευτικές βαθμίδες ή σε άλλες μορφές εκπαίδευσης: η έλλειψη αυτών των προϋποθέσεων πλήττει σοβαρά την προοπτική επίτευξης οικονομικής ανάπτυξης. Για να διασφαλισθεί η πρόσβαση των παιδιών προσφύγων στη εκπαίδευση, τα κατά τόπους Γραφεία σε συνεργασία με τις κυβερνήσεις των χωρών ασύλου και τους επιχειρησιακούς συνεργάτες υποχρεούνται να προσπαθούν να αντιμετωπίζουν αυτά τα εμπόδια.

Εκπαιδευτικοί Στόχοι

Εξασφαλίζεται με κάθε τρόπο η πρόσβαση των παιδιών προσφύγων στο σχολείο. Η Διάσκεψη Κορυφής του 1990 για τα Παιδιά αναφέρεται στη Διακήρυξη της Jomtien στο Σχέδιο Δράσης της για τη δεκαετία του 1990, στο οποίο ορίζονται οι στόχοι που επιβάλλεται να επιτευχθούν για τα παιδιά πρό-

σφυγες: «Παγκόσμια πρόσβαση στη στοιχειώδη εκπαίδευση και ολοκλήρωσή της από ποσοστό όχι μικρότερο του 80% των παιδιών αυτής της ηλικίας, με έμφαση στην άμβλυνση της διαφορετικής αντιμετώπισης αγοριών και κοριτσιών». Απευθύνεται έκκληση για την υιοθέτηση ειδικών μέτρων «για την επαγγελματική εκπαίδευση και την προετοιμασία για την απασχόληση». Όσον αφορά τα παιδιά πρόσφυγες, το τραύμα της μετακίνησης δεν πρέπει να επιδεινώνεται από το τραύμα της απώλειας εκπαιδευτικών ευκαιριών.

- **Στοιχειώδης Εκπαίδευση:** Διασφαλίζεται η πρόσβαση όλων των παιδιών προσφύγων στη στοιχειώδη εκπαίδευση, που περιλαμβάνει τουλάχιστον γνώσεις ανάγνωσης, γραφής και αριθμητικής.
- **Δευτεροβάθμια & Τριτοβάθμια Εκπαίδευση:** Τα κατά τόπους Γραφεία υποχρεούνται να προάγουν τη δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση και να ενημερώνουν τους ενδιαφερόμενους για τις ευκαιρίες που τους δίδονται. Το περιεχόμενο αυτών των εκπαιδευτικών βαθμίδων σχετίζεται άμεσα με την αναζήτηση διαρκών λύσεων για τα ενδιαφερόμενα πρόσωπα.
- **Άτυπη Εκπαίδευση:** Βλ. σελίδα 114.
- **Κατάλληλος Χρόνος:** Με την έναρξη της προσφυγικής κατάστασης διασφαλίζεται η πρόσβαση στις κατάλληλες εκπαιδευτικές ευκαιρίες. Αυτό σημαίνει ότι η προσφυγική κοινότητα οφείλει να φροντίσει έγκαιρα για τον εντοπισμό των δασκάλων και για την οργάνωση των εκπαιδευτικών υπηρεσιών. Υπογραμμίζεται ότι η εκπαίδευση πρέπει να παρέχεται στα παιδιά κατά το χρόνο εξέτασης του αιτήματος ασύλου ή στα κέντρα υποδοχής.

Προϋποθέσεις

Στα παιδιά πρόσφυγες διασφαλίζονται οι κατάλληλες προϋποθέσεις των εκπαιδευτικών ευκαιριών. Αποδίδεται σημασία στο φύλο, στην πρόσβαση, στην ποιότητα, στις εμπειρίες της ζωής τους και στη γλώσσα.

- **Φύλο:** Ισότιμη συμμετοχή προσφύγων, αγοριών και κοριτσιών σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης. Ο σχεδιασμός και η εφαρμογή των εκπαιδευτικών υπηρεσιών επιβάλλεται να διευκολύνουν τη συμμετοχή των κοριτσιών προσφύγων. Δασκάλες και ξεχωριστές εγκαταστάσεις μπορεί να συμβάλουν στην αύξηση της συμμετοχής των κοριτσιών.

- **Πρόσβαση:** Τα παιδιά πρόσφυγες και τα παιδιά πολίτες της χώρας ασύλου πρέπει να έχουν την ίδια πρόσβαση στη στοιχειώδη καθώς και στη δευτεροβάθμια, ακαδημαϊκή και επαγγελματική εκπαίδευση. Όταν η πρόσβαση των πολιτών της χώρας ασύλου στη στοιχειώδη εκπαίδευση δεν πληροί τις διεθνείς προϋποθέσεις, τα κατά τόπους Γραφεία μετά από συνεργασία με αντιπροσώπους του προσφυγικού πληθυσμού οφείλουν να καταβάλλουν συλλογική προσπάθεια με την κυβέρνηση της χώρας ασύλου, τους διεθνείς οργανισμούς και τις μη κυβερνητικές οργανώσεις ώστε να επεκταθεί η πρόσβαση στη στοιχειώδη εκπαίδευση τόσο για τα παιδιά πρόσφυγες όσο και για τα παιδιά πολίτες της χώρας ασύλου. Σε πολλές προσφυγικές καταστάσεις, συχνά σε αστικές περιοχές, η πρόσβαση των παιδιών προσφύγων στα υπάρχοντα σχολεία προτιμάται από την ίδρυση ξεχωριστών προσφυγικών σχολείων. Σε περιπτώσεις μαζικής εισόδου η ενσωμάτωση στα τοπικά σχολεία μπορεί να μην είναι εφικτή, αλλά το Υπουργείο Παιδείας μπορεί με εξωτερική στήριξη να είναι σε θέση να αναλάβει αυτήν την ευθύνη. Άλλοτε πάλι σε παρόμοιες καταστάσεις τα σχολεία που διευθύνονται από τους πρόσφυγες παρέχουν εκπαιδευτικές ευκαιρίες σε πολλά παιδιά των οποίων η πρόσβαση στα κανονικά σχολεία δεν είναι άμεσα εφικτή. Ακόμα και όταν λειτουργούν παρόμοια σχολεία με τις ελάχιστες εγκαταστάσεις και υλικό, επιβάλλεται να κατανοηθεί και να υποστηριχθεί η σημασία τους για τη φυσιολογική ζωή των παιδιών. Καταβάλλεται κάθε προσπάθεια ώστε να διασφαλισθεί ότι όλα τα παιδιά πρόσφυγες της ηλικίας της στοιχειώδους εκπαίδευσης έχουν πρόσβαση σε κάποια μορφή επίσημου ή άτυπου εκπαιδευτικού προγράμματος.
- **Ποιότητα:** Η ποιότητα της εκπαίδευσης για τα παιδιά πρόσφυγες πρέπει να είναι του ίδιου επιπέδου με την παρεχόμενη στα συνομήλικα τους παιδιά, πολίτες της χώρας ασύλου. Όταν η εκπαίδευση είναι ανώτερης ποιότητας στη χώρα ασύλου και υπάρχει η δυνατότητα εθελοντικού επαναπατρισμού, υιοθετείται η λύση που ανταποκρίνεται στο συμφέρον του παιδιού. Για να αποφευχθεί η αρνητική αντίδραση του γηγενούς πληθυσμού για το φαινομενικά προτιμησιακό καθεστώς των προσφύγων, διασφαλίζεται ότι επωφελούνται όλοι του ανώτερου εκπαιδευτικού επιπέδου. Στη δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση οι πρόσφυγες απολαμβάνουν την ευνοϊκότερη δυνατή μεταχεί-

ριση, και πάντως όχι λιγότερο ευνοϊκή από αυτήν που απολαμβάνουν οι υπόλοιποι αλλοδαποί.

- ❑ **Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα:** Εάν υπάρχουν βάσιμοι λόγοι να πιστευτεί ότι είναι εφικτός ο εθελοντικός επαναπατρισμός, το προσφυγικό σχολείο πρέπει να ακολουθεί για τη διευκόλυνση της ενσωμάτωσης το εκπαιδευτικό πρόγραμμα της χώρας καταγωγής. Η Ύπατη Αρμοστεία οφείλει να παρέχει τα σχολικά βιβλία της χώρας καταγωγής ή να τα επανекιδίδει ή να τα τροποποιεί κατάλληλα, εάν οι πρόσφυγες έχουν βάσιμες αντιρρήσεις για κάποιο ειδικό μέρος του εκπαιδευτικού προγράμματος.
- ❑ **Καταλληλότητα:** Η εκπαίδευση που παρέχεται πρέπει να σχετίζεται με τις ειδικές ανάγκες και την κατάσταση των παιδιών προσφύγων. Αποδίδεται σημασία στην ενίσχυση της προσωπικής και πολιτισμικής ταυτότητας και στην προαγωγή της ψυχοκοινωνικής σταθερότητας και ανάπτυξης των παιδιών, των οικογενειών τους και των κοινοτήτων. Η διδασκαλία πρέπει να γίνεται στη γλώσσα των παιδιών - τουλάχιστον στο αρχικό στάδιο, να αντανακλά τον πολιτισμό τους, να διευκολύνει την κατανόηση της νοοτροπίας της χώρας ασύλου και να ενισχύει την ικανότητα των προσφύγων να ενσωματώνονται σ' αυτήν τη χώρα. Επιβάλλεται να παρέχονται πρακτικές γνώσεις και να καλλιεργούνται ικανότητες σχετικές με την οικονομική ζωή της κοινότητας των παιδιών.
- ❑ **Εκπαίδευση & Ειρήνη:** Εκτός από τη διδασκαλία διαφόρων μεθόδων επίλυσης των διαφορών, είναι απαραίτητη για τα παιδιά που είναι θύματα συρράξεων. Η UNICEF προάγει αυτή τη μορφή της εκπαίδευσης και αποτελεί πηγή για τα κατά τόπους Γραφεία.
- ❑ **Γλώσσα:** Αποδίδεται ιδιαίτερη σημασία στη γλώσσα διδασκαλίας. Δεδομένου ότι τα παιδιά μαθαίνουν καλύτερα και γρηγορότερα στη μητρική τους γλώσσα, η Ύπατη Αρμοστεία συστήνει επίμονα να χρησιμοποιείται ως πρωταρχικό μέσο διδασκαλίας ειδικά στις πρώτες τάξεις της εκπαίδευσης. Όταν η προοπτική της ενσωμάτωσης ή της μετεγκατάστασης δικαιολογούν την εκμάθηση δεύτερης γλώσσας, αυτή εισάγεται ως μάθημα αρχικά και στη συνέχεια αποτελεί μέσο διδασκαλίας. Ενθαρρύνεται η χρήση της γλώσσας των προσφύγων στις ψυχαγωγικές και ατομικές τους δραστηριότητες.

Άτυπη Εκπαίδευση

Περιλαμβάνει μαθήματα και άλλες δραστηριότητες μέσω των οποίων οι συμμετέχοντες αποκτούν γνώσεις και καλλιεργούν ικανότητες, αλλά που δεν οδηγούν στην απόκτηση αναγνωρισμένων διπλωμάτων και πιστοποιητικών. Η προσφυγική κοινότητα ενθαρρύνεται στο σχεδιασμό και στην παροχή άτυπων εκπαιδευτικών υπηρεσιών καθώς και στην αξιοποίηση προσφυγικού ανθρώπινου δυναμικού, που αποτελεί το καταλληλότερο διδακτικό προσωπικό πρακτικών δεξιοτήτων και του παραδοσιακού πολιτισμού.

- **Γλώσσα και Πολιτισμός:** Η εκπαίδευση των προσφύγων στη δική τους γλώσσα και πολιτισμό είναι σημαντική, τόσο ως μέρος της επίσημης όσο και ως μέρος της άτυπης εκπαίδευσης. Τα παιδιά πρόσφυγες και οι έφηβοι θα χρειαστούν επιμόρφωση ώστε να κατανοήσουν και να αντιμετωπίσουν τις κοινωνικές και πολιτισμικές αξίες και κανόνες της χώρας ασύλου. Η προοπτική του επαναπατριsmού, της εγκατάστασης στη χώρα ασύλου ή η μετεγκατάσταση σε τρίτη χώρα (Βλ. Κεφάλαιο 11) αποτελούν καθοριστικούς παράγοντες στην επιλογή αυτής της εκπαίδευσης.
- **Επαγγελματική Εκπαίδευση:** Είναι εξαιρετικά σημαντική ειδικά στις προσφυγικές καταστάσεις όπου η δυνατότητα εκμάθησης παραδοσιακών ικανοτήτων από τη συμμετοχή στις καθημερινές υποχρεώσεις των γονέων είναι περιορισμένη. Π.χ. εφόσον είναι εφικτό και όπου η γεωργία αποτελεί τη βασική πηγή εισοδήματος, καταβάλλονται προσπάθειες για την ενσωμάτωση της γεωργίας ως μαθήματος, ώστε να ενθαρρυνθούν οι πρόσφυγες στην αυτάρκεια.
- **Σχήματα Εκμάθησης:** Αποτελούν την αποτελεσματικότερη εκπαίδευση σε πρακτικά επαγγέλματα. Εξετάζεται η περίπτωση παροχής απλών εργαλείων για όσους συμμετέχουν με επιτυχία. Αυτά τα εργαλεία μπορεί να χρησιμοποιηθούν κατ' αρχήν για την εκπαίδευση και στη συνέχεια να δοθούν στους εκπαιδευόμενους που ολοκλήρωσαν με επιτυχία την εκπαίδευσή τους. Η επαγγελματική εκπαίδευση σχετίζεται άμεσα με το μέλλον της απασχόλησης ή τουλάχιστον συνεισφέρει στην οικογενειακή ζωή. Λόγω της περιορισμένης πρόσβασης στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και λόγω του υψηλού επιπέδου της στοιχειώδους εκπαίδευσης, η επαγγελματική εκπαίδευση αποτελεί για μερικούς πρόσφυγες τη μόνη υπηρεσία που παρέχεται στους εφήβους. Αποσκοπεί να βοηθήσει το νεαρό αγόρι ή κορίτσι να κερδίζει στο μέλλον τη ζωή του.

Είναι εξίσου σημαντική όμως επειδή παρέχει στον έφηβο ουσιαστική καθημερινότητα και σκοπό. Εάν οι έφηβοι δεν έχουν φοιτήσει στο σχολείο, ξεετάζεται η αναγκαιότητα παροχής μαθημάτων αλφαριθμητισμού.

- **Προσχολική / Καθημερινή Μέριμνα:** Αυτές οι δραστηριότητες παρέχονται με πρωτοβουλίες και προσπάθειες των ίδιων των προσφύγων. Μπορεί να είναι ιδιαίτερα σημαντική για παιδιά ευάλωτων οικογενειών των οποίων οι γονείς χρειάζονται στήριξη.
- **Άλλες εκπαιδευτικές δραστηριότητες:** Οι ψυχαγωγικές δραστηριότητες, όπως η διδασκαλία παραδοσιακής μουσικής, χορού και άλλων τεχνών (Βλ. Κεφάλαιο 3 για τη σημασία του πολιτισμού) καθώς και οι αθλητικές δραστηριότητες, οργανώνονται από ή με στενή συνεργασία με ανθρώπινο δυναμικό της προσφυγικής κοινότητας.
- **Εκπαίδευση & Υγεία:** Προάγεται η διδασκαλία της εκπαίδευσης της βασικής υγιεινής και της υγείας, κατά προτίμηση με τη συμμετοχή παιδιών προσφύγων που μεταφέρουν τις ιατρικές τους ικανότητες σε άλλα παιδιά και στις οικογένειές τους (Βλ. Κεφάλαιο 5).

Σχεδιασμός

Η εκπαίδευση για τα παιδιά πρόσφυγες σχεδιάζεται από εξειδικευμένους επαγγελματίες σε συνεργασία με το διδακτικό προσωπικό, τους γονείς και τους αντιπροσώπους των κυβερνήσεων των χωρών ασύλου. Ο σχεδιασμός της εκπαίδευσης πρέπει να ξεκινήσει κατά το αρχικό στάδιο της μαζικής εισόδου των προσφύγων και να είναι εξελικτική διαδικασία.

- **Συμμετοχή της Κοινότητας:** Σημαίνει την ενεργή συμμετοχή των γονέων των παιδιών προσφύγων και των αρχηγών της προσφυγικής κοινότητας στο σχεδιασμό και στην εφαρμογή των εκπαιδευτικών υπηρεσιών που απολαμβάνουν τα παιδιά τους.
- **Σχέδιο Δράσης:** Στοιχεία κλειδιά στην ανάπτυξη του σχεδίου εκπαιδευτικής βοήθειας είναι οι εκπαιδευτικές ανάγκες, η προαγωγή των ήδη αναγνωρισμένων δικαιωμάτων στην εκπαίδευση σύμφωνα με το εθνικό και διεθνές δίκαιο, ο εντοπισμός του ανθρώπινου και υλικού δυναμικού στον προσφυγικό πληθυσμό, η υιοθέτηση σαφών στόχων και ειδικών προτεραιοτήτων και η ανάπτυξη γενικού σχεδίου για την εφαρμογή και την παρακολούθηση του εκπαιδευτικού προγράμματος.

- **Εξειδίκευση:** Αναζητείται η κατάλληλη τεχνική υποστήριξη από τις κρατικές εκπαιδευτικές υπηρεσίες των χωρών ασύλου, τον Τομέα Προγραμματισμού και Τεχνικής Υποστήριξης της Ύπατης Αρμοστείας, τα περιφερειακά γραφεία της UNESCO και της UNICEF καθώς και από πιθανούς επιχειρησιακούς συνεργάτες που διαθέτουν δυναμικό και εμπειρία. Στον επαναπατρισμό που συνδέεται και ενθαρρύνει ή ενισχύει πιο μόνιμες δομές και υπηρεσίες είναι ιδιαίτερα σημαντικό το μακροπρόθεσμο έργο στη χώρα καταγωγής. Η αλληλοπληροφόρηση μεταξύ συναδέλφων και αρχών στη χώρα καταγωγής διασφαλίζει τη συνέχεια των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων στην περίοδο που ακολουθεί αμέσως μετά την επιστροφή. Βλ. επίσης για τον επαναπατρισμό το Κεφάλαιο 11.
- **Διδακτικό Προσωπικό:** Προάγεται η πρόσληψη εξειδικευμένων δασκάλων ως βοηθών τάξης, εάν τα προσόντα τους δεν αναγνωρίζονται στα τοπικά σχολεία που παρακολουθούν τα παιδιά πρόσφυγες. Απαιτείται η ενεργός συμμετοχή τους στο σχεδιασμό των εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Ενθαρρύνονται οι ενήλικες πρόσφυγες να σχεδιάζουν και να οργανώνουν ψυχαγωγικές ή εκπαιδευτικές δραστηριότητες για τη διατήρηση της πολιτισμικής ταυτότητας και της γλώσσας. Όπου υπάρχουν ξεχωριστές εκπαιδευτικές υπηρεσίες για τα παιδιά πρόσφυγες, οι διοικητικές, εκπαιδευτικές και τεχνικές θέσεις καλύπτονται από πρόσφυγες, εκτός εάν δεν υπάρχει ικανοποιητικός αριθμός δασκάλων. Η εκπαίδευση των δασκάλων αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του εκπαιδευτικού προγράμματος. Διασφαλίζεται η ενθάρρυνση της συμμετοχής των γυναικών προσφύγων σε αυτήν την εκπαίδευση.
- **Επιτροπές Γονέων:** Ενθαρρύνονται εξαρχής να συνεργάζονται με τους δασκάλους των παιδιών τους, να οργανώνουν σχολεία αυτοβοήθειας καθώς και να συμμετέχουν στη διαχείριση των σχολείων μετά την ίδρυσή τους.

Παρακολούθηση

Παρακολουθούνται: η πρόσβαση των παιδιών στην εκπαίδευση, η επίτευξη των στόχων και η λειτουργία των εκπαιδευτικών υπηρεσιών.

- **Παρακολούθηση των παραγόντων:** Αξιολογείται η εφαρμογή των εξής μεθόδων παρακολούθησης: εγγραφή, ποσοστό παρακολούθησης και ο-

λοκλήρωσης των εκπαιδευτικών βαθμίδων ανάλογα με την ηλικία και το φύλο, διαθεσιμότητα των εκπαιδευτικών εγκαταστάσεων, σχέση δασκάλου / μαθητή, διαθεσιμότητα των σχολικών βιβλίων και του εκπαιδευτικού υλικού, αριθμός των εκπαιδευμένων και μη εκπαιδευμένων δασκάλων, προσφύγων δασκάλων και προσφύγων που παρακολουθούν εκπαιδευτικά διδακτικά σεμινάρια, το επίπεδο επιτυχίας, τα ποσοστά ανά φύλο, τάξη και είδος εκπαίδευσης, τα ποσοστά επανάληψης καθώς και οι αριθμοί και τα ποσοστά των παιδιών προσφύγων στην τελευταία τάξη κάθε βαθμού εκπαίδευσης που λαμβάνουν τα πιστοποιητικά, συνεχίζουν τις σπουδές τους και αποκαθίστανται επαγγελματικά.

Πιστοποιητικά

Στην επίσημη ακαδημαϊκή ή επαγγελματική εκπαίδευση του εθνικού συστήματος διασφαλίζεται στα παιδιά πρόσφυγες που ολοκληρώνουν τις βαθμίδες των σπουδών η χορήγηση αναγνωρισμένων πιστοποιητικών. Όταν υπάρχουν ξεχωριστές εκπαιδευτικές υπηρεσίες για τους πρόσφυγες απαιτείται η τήρηση αρχείου των αποτελεσμάτων/ βαθμών των μαθητών και η χορήγηση πιστοποιητικών που αποδεικνύουν την επιτυχή ολοκλήρωση των σπουδών και περιγράφουν το αντικείμενό τους.

- **Επαναπατριsmός των Προσφύγων:** Η στενή συνεργασία με τους αξιωματούχους της χώρας καταγωγής εξασφαλίζει την αναγνώριση των ακαδημαϊκών επιτεύξεων που τα παιδιά πραγματοποίησαν στη χώρα ασύλου. Βλ. επίσης Κεφάλαιο 11, στην σελ. 142.

Εκπαιδευτική Υποστήριξη από την Ύψατη Αρμοστεία

Περιλαμβάνει στοιχεία όπως η ανοικοδόμηση και η συντήρηση σχολείων, ο εξοπλισμός, η υλική βοήθεια και τα σχολικά είδη, η εκπαίδευση των δασκάλων, τα εκπαιδευτικά προγράμματα και η ανάπτυξη του εκπαιδευτικού υλικού, η καταβολή διδάκτρων, η μεταφορά, οι στολές (είναι σημαντικές αν το παιδί δεν έχει άλλο ρουχισμό) και οι μισθοί των δασκάλων καθώς και η υποστήριξη για χειρωνακτικές και σωματικές εκπαιδευτικές δραστηριότητες. Τα κριτήρια για τη χορήγηση υποτροφιών περιλαμβάνονται στο εγχειρίδιο: « Guidelines for Educational Assistance to Refugees»², που διατίθεται από τα γραφεία της έδρας του Οργανισμού.

Ανακεφαλαίωση

Εκπαιδευτικές Δυνατότητες

- Ποιες είναι οι ευκαιρίες των παιδιών προσφύγων στη στοιχειώδη, δευτεροβάθμια & τριτοβάθμια καθώς και επαγγελματική εκπαίδευση;
- Ποια είναι η ποιότητα των εκπαιδευτικών ευκαιριών που παρέχονται και ποια μέτρα συμβάλλουν στην βελτίωσή της;
- Η παρεχόμενη εκπαίδευση ανταποκρίνεται στην προσφυγική εμπειρία και στις ανάγκες των προσφύγων;
- Η εκπαίδευση, ειδικά στα νεαρότερα παιδιά, παρέχεται στη μητρική γλώσσα τους;

Σχόλια των Παιδιών

- Ποιες είναι οι απόψεις των παιδιών για τις παρεχόμενες και μη εκπαιδευτικές ευκαιρίες;

Εγγραφή στο Σχολείο

- Τι ποσοστό παιδιών προσφύγων παρακολουθεί το σχολείο, κατά ηλικία και φύλο;
- Γιατί υπάρχουν παιδιά που δεν παρακολουθούν το σχολείο, που δεν συμμετέχουν;
- Ποιες ενέργειες πρέπει να αναληφθούν για την αύξηση του αριθμού των παιδιών προσφύγων που παρακολουθεί το σχολείο;

Συμμετοχή της Κοινότητας

- Ασχολούνται ενεργά οι γονείς και η προσφυγική κοινότητα με τα εκπαιδευτικά προγράμματα;

Σχεδιασμός και Αξιολογήσεις

- Υπάρχει εκπαιδευτικό σύστημα για τα παιδιά πρόσφυγες;
- Έχουν αξιολογηθεί οι εκπαιδευτικές ανάγκες και το εκπαιδευτικό δυναμικό από εμπειρογνώμονες εκπαιδευτικούς; Έχει αναπτυχθεί εκπαιδευτικός σχεδιασμός;

- Υπάρχει εκπαιδευτικό σύστημα αξιολόγησης ώστε να παρακολουθείται η λειτουργία της εκπαίδευσης που παρέχεται στα παιδιά πρόσφυγες;

Πιστοποιητικά

- Χορηγούνται πιστοποιητικά για την απόδειξη των ακαδημαϊκών επιτεύξεων των παιδιών προσφύγων;

Βιβλιογραφία

- UNHCR. 1992. Guidelines for Educational Assistance to Refugees. Geneva: UNHCR.
- UNHCR. 1988. Organizing Primary Education for Refugee Children in Emergency Situation. Guidelines for Field Managers. Geneva: UNHCR.
- UNICEF. 1992. Strategies to Promote Girl's Education. New York: UNICEF.

1. *Conclusions & Decisions 31(d) 1992.*
2. *Πρόκειται για Κατευθυντήριες Αρχές για την Εκπαιδευτική Στήριξη των Προσφύγων.*

Κεφάλαιο 10

Ασυνόδευτα Παιδιά

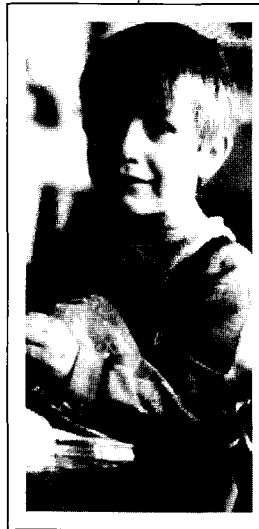
Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού

Κάθε παιδί δικαιούται «να γνωρίζει τους γονείς του και να ανατρέφεται από αυτούς» (άρθρο 7).

... «Κάθε αίτηση από ένα παιδί ή από τους γονείς του για την είσοδο σε ένα Συμβαλλόμενο Κράτος ή την έξοδο απ' αυτό με σκοπό την οικογενειακή επανένωση αντιμετωπίζεται από τα Συμβαλλόμενα Κράτη με θετικό πνεύμα, ανθρωπισμό και ταχύτητα» (άρθρο 10 παράγραφος 1).

Κατά την επιλογή εναλλακτικής επιμέλειας για τον ασυνόδευτο ανήλικο «λαμβάνεται δεόντως υπόψη η ανάγκη συνέχειας στην εκπαίδευση του παιδιού καθώς και η εθνική, θρησκευτική, πολιτιστική και γλωσσολογική καταγωγή του» (άρθρο 20 παρ. 3).

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη συνεργάζονται με τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών για την προστασία και τη βοήθεια του παιδιού πρόσφυγα και «αναζητούν τους γονείς ή άλλα μέλη της οικογένειας κάθε παιδιού πρόσφυγα για να συλλέξουν πληροφορίες αναγκαίες για την επανένωση του παιδιού με την οικογένειά του» (άρθρο 22 παράγραφος 2).

Ορισμός

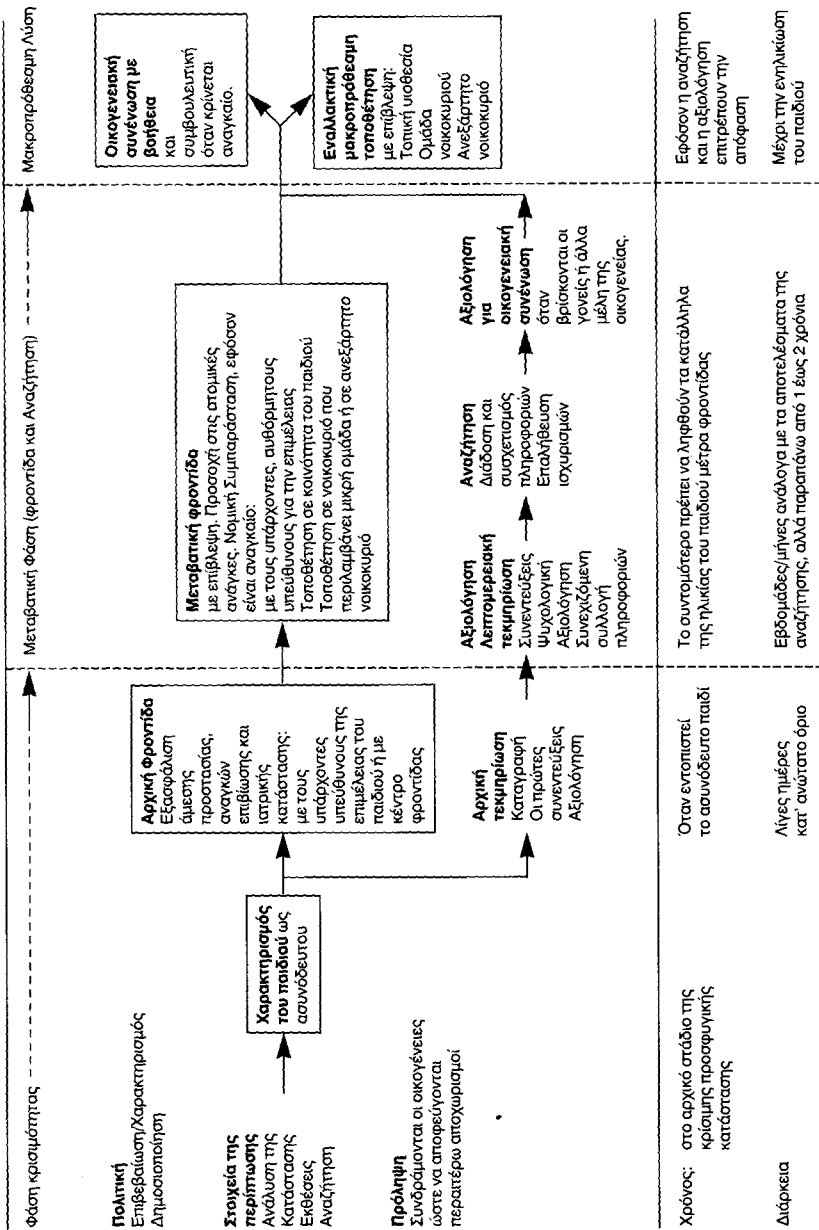
Ασυνόδευτα είναι τα παιδιά που έχουν αποχωριστεί τους γονείς τους και δεν ανατρέφονται από κάποιον ενήλικα που σύμφωνα με τη νομοθεσία ή τα έθιμα αναλαμβάνει αυτήν την ευθύνη. Οι όροι «ασυνόδευτος ανήλικος» ή «ασυνόδευτο παιδί» προτιμώνται του όρου «ορφανό». Το παιδί χαρακτηρίζεται ορφανό μόνον αν έχουν αποβιώσει και οι δύο γονείς του: το συμπέρασμα αυτό απαιτεί προσεκτική επαλήθευση και πρέπει να στηρίζεται σε αποδείξεις. Ο χαρακτηρισμός των παιδιών ως «ορφανών» συμβάλλει στην ενθάρρυνση των υιοθεσιών και δεν επικεντρώνει τη δράση στην αναζήτηση της οικογένειας, στην τοποθέτηση του παιδιού σε ανάδοχη οικογένεια και στην ενίσχυση της κοινοτικής υποστήριξης.

Σημασία του προσωπικού καθεστώτος του παιδιού

Είναι ουσιαστική η γνώση που αφορά στον εντοπισμό των ασυνόδευτων παιδιών, αφού αυτά τα παιδιά δεν ανατρέφονται από τις οικογένειές τους και διατρέχουν τον κίνδυνο να μην τους παρέχεται η κατάλληλη προστασία και φροντίδα. Η εμπειρία δείχνει ότι δεν ικανοποιούνται πάντα οι βιολογικές και οι ανάγκες ανάπτυξης των ασυνόδευτων παιδιών που ανατρέφονται συνήθως από άλλους πρόσφυγες. Επιβάλλεται ο άμεσος εντοπισμός των ασυνόδευτων παιδιών επειδή: α) η ικανοποίηση των αναγκών τους εξαρτάται από την παρακολούθησή της και β) η αναζήτηση των γονέων ή άλλων συγγενών πρέπει να έχει το χαρακτήρα του επείγοντος.

- **Αιτίες:** Διάφορες αιτίες αποχωρισμού έχουν διαφορετικές συνέπειες για τη μέριμνα του παιδιού καθώς και για την ενδεχόμενη οικογενειακή συνένωση και τις μακροπρόθεσμες λύσεις. Τα παιδιά μπορεί να αποχωρίστηκαν την οικογένειά τους τυχαία, να απήχθησαν ή να είναι ορφανά. Μπορεί να διέφυγαν ή να ζούσαν ανεξάρτητα από την οικογένειά τους με τη συγκατάθεση των γονέων τους. Μερικά μπορεί να είναι παιδιά του δρόμου. Άλλα παιδιά μπορεί να στάλθηκαν στη χώρα ασύλου από τους γονείς τους που παραμένουν στη χώρα καταγωγής, ενώ άλλα μπορεί να εγκαταλείφθηκαν στη χώρα ασύλου από τους γονείς τους που επαναπατρίστηκαν ή μετεγκαταστάθηκαν σε άλλη χώρα. Στις συρράξεις τα παιδιά μπορεί να αποχωρίστηκαν την οικογένειά τους λόγω της κατάταξής τους στο στρατό ή λόγω της φυλάκισης των γονέων τους. Παιδιά έχουν επίσης απαχθεί και από προσωπικό ανθρωπιστικών οργανώσεων.

Πρόγραμμα Δράσης για την Φροντίδα και την Προστασία των Ασυνόδευτων Παιδιών σε Κρίσιμες Προσφυγικές Καταστάσεις

I. Σχέδιο Δράσης

Αφετηρία του σχεδίου είναι ο σχεδιασμός για την πρόληψη και τον εντοπισμό των ασυνόδευτων παιδιών.

Πρόληψη

Η πρόληψη του αποχωρισμού των παιδιών από τους γονείς τους πραγματοποιείται με τον εντοπισμό των σύγχρονων και ενδεχόμενων αιτίων αποχωρισμού και με την παρέμβαση. Η παροχή ιδιαίτερης ανθρωπιστικής βοήθειας σε μονογονεϊκές οικογένειες και στις οικογένειες με ανάπηρα παιδιά μπορεί π.χ. να προλάβει την εγκατάλειψη των παιδιών. Ειδική μέριμνα απαιτείται για τον καθορισμό του παιδιού ως ασυνόδευτου. Σε μια οργανωμένη απομάκρυνση από τον τόπο διαμονής πρέπει κάθε παιδί να συνοδεύεται τουλάχιστον από τον ένα γονέα. Λαμβάνεται μέριμνα για την αποφυγή του ηθελημένου αποχωρισμού των οικογενειών από τα παιδιά, όταν αυτός αποσκοπεί να απολαμβάνουν τα τελευταία των ειδικών υπηρεσιών που προβλέπονται γι' αυτά. Η τροφή και η ανθρωπιστική βοήθεια που παρέχεται στα ασυνόδευτα παιδιά πρέπει να είναι όμοια με αυτήν που παρέχεται στην προσφυγική κοινότητα γενικότερα.

- **Προετοιμασία:** Υπάρχουν πάντα ασυνόδευτα παιδιά σε κάθε προσφυγική κατάσταση συχνά σε ποσοστό της τάξης του 2-5% του προσφυγικού πληθυσμού. Συνήθως κρίνεται αναγκαίο να υιοθετηθεί ειδικό πρόγραμμα για τον εντοπισμό και την παρακολούθηση των ασυνόδευτων παιδιών.
- **Η Αρμόδια Υπηρεσία:** Σε μια κρίσιμη προσφυγική κατάσταση πρέπει έγκαιρα να καθορισθεί η οργάνωση που είναι εξειδικευμένη στην παιδική πρόνοια, ώστε να είναι υπεύθυνη για την άμεση και μακροπρόθεσμη μέριμνα των ασυνόδευτων παιδιών. Τα κατά τόπους Γραφεία, καθορίζοντας την αρμόδια υπηρεσία, υποχρεούνται να εξασφαλίζουν την τήρηση αυτών των κατευθυντήριων αρχών. Όταν υπάρχει σημαντικός αριθμός ασυνόδευτων παιδιών, το Εγχειρίδιο Αντιμετώπισης Κρίσιμων Προσφυγικών Καταστάσεων της Ύπατης Αρμοστείας συνιστά όπως η Ύπατη Αρμοστεία ιδρύσει ειδική μονάδα για τους ασυνόδευτους ανήλικους και αναζητήσει την υποστήριξη και την συνδρομή της αρμόδιας Εθνικής Αρχής, της UNICEF και άλλων ειδικευμένων μη κυβερνητικών οργανώσεων.

Χαρακτηρισμός

Τρία είναι τα στάδια της διαδικασίας του χαρακτηρισμού των παιδιών ως ασυνόδευτων. Υπογραμμίζεται η σπουδαιότητα της έγκαιρης ρύθμισης της επιμέλειάς τους.

- **Αναζήτηση:** Τα ασυνόδευτα παιδιά πρέπει να αναζητηθούν. Συνήθως βρίσκονται σε νοσοκομεία και κλινικές, σε κέντρα διατροφής, σε ορφανοτροφεία, σε οικογένειες που έχουν και άλλα παιδιά και στο δρόμο. Μερικές φορές είναι μόνα. Η έρευνα για τον εντοπισμό τους πρέπει να γίνει έτσι ώστε να μη διαταράσσονται οι υπάρχουσες ρυθμίσεις για τη φροντίδα τους. Στην έρευνα αυτή συμβάλλουν σημαντικά τα μέλη της προσφυγικής κοινότητας ειδικά για τον εντοπισμό των παιδιών που έχουν αποχωριστεί τους γονείς τους. Κατά την καταγραφή, οι οικογένειες πρέπει να ερωτηθούν εάν φροντίζουν παιδιά που δεν είναι δικά τους, εάν έχουν παιδιά που έχουν αποχωριστεί, εάν γνωρίζουν οικογένειες των οποίων τα παιδιά χάθηκαν ή εάν γνωρίζουν παιδιά που έχουν αποχωριστεί τους γονείς τους.
- **Καταγραφή:** Τα κατά τόπους Γραφεία υποχρεούνται να διατηρούν Αρχείο για τα εντοπιζόμενα ασυνόδευτα παιδιά. Το αρχείο αυτό πρέπει να περιλαμβάνει τουλάχιστον τα ονόματά τους και τον τόπο διαμονής τους. Στα πλαίσια καταγραφής του προσφυγικού πληθυσμού τα ασυνόδευτα παιδιά πρέπει να καταγράφονται ξεχωριστά, αλλά σε συσχέτιση με την οικογένεια που τα φροντίζει. Τα βρέφη και τα νεαρά παιδιά πρέπει να καταγράφονται πριν διασκορπιστούν οι άνθρωποι που γνωρίζουν την καταγωγή των παιδιών, αφού συχνά τα ίδια δεν γνωρίζουν ικανοποιητικές πληροφορίες για την αναζήτηση της οικογένειάς τους.
- **Τεκμηρίωση:** Εκτός από την καταγραφή απαιτείται λεπτομερειακή τεκμηρίωση κάθε ασυνόδευτου παιδιού, ώστε να δημιουργηθεί φάκελος με την προσωπική ιστορία και τις ατομικές ανάγκες κάθε παιδιού και να ξεκινήσει η αναζήτηση της οικογένειάς του. Το εγχειρίδιο της Ύπατης Αρμοστείας «Guidelines on Interviewing Unaccompanied Children & Adolescents and Preparing Social Histories»¹ αναφέρεται στη συλλογή των σχετικών πληροφοριών από το παιδί και περιλαμβάνει δείγμα εντύπου του κοινωνικού ιστορικού. Τα ασυνόδευτα παιδιά δικαιούνται εγγράφου ταυτότητας. Βλ. επίσης το Κεφάλαιο 8 για τον κίνδυνο της ανιθαγένειας.

- **Επιμέλεια:** Η νομική ευθύνη για τα ασυνόδευτα παιδιά πρόσφυγες ανήκει στην κυβέρνηση της χώρας ασύλου. Το ασυνόδευτο παιδί δικαιούται Επιτρόπου που το αντιπροσωπεύει σε κάθε νομική διαδικασία. Πιθανόν να χρειάζεται και νομικό συμπαραστάτη, που συμβουλεύει για το συμφέρον του παιδιού ή που αποφασίζει για το παιδί σε άλλες περιστάσεις. Βλ. επίσης Κεφάλαιο 8, σελ. 99.

II. Ρυθμίσεις για τη Φροντίδα

Στόχοι

Κατ' αρχήν διασφαλίζεται ότι κάθε ασυνόδευτο παιδί βρίσκεται υπό την επιμέλεια ενήλικα που το αγαπά, φροντίζει για τη διατροφή του και ικανοποιεί τις ανάγκες ανάπτυξής του. Δεύτερον, οποιαδήποτε τοποθέτηση του παιδιού σε οικογένεια άλλη από τη δική του πρέπει να είναι σύμφωνη με τις παραδοσιακές πρακτικές επιμέλειας (άρθρο 20, παρ. 3 της ΣΔΠ).

- **Αδέλφια:** Συνεχίζουν να συμβιώνουν, όπως επίσης και τα παιδιά που έχουν αναπτύξει στενούς δεσμούς.
- **Η γνώμη των παιδιών:** Το παιδί δικαιούται να εκφράσει τις απόψεις του για την τοποθέτησή του και την παρεχόμενη σ' αυτό φροντίδα: οι απόψεις αυτές «αξιολογούνται σοβαρά» (άρθρο 12 της ΣΔΠ).

Παιδιά που ζουν με οικογένειες που δεν είναι οι δικές τους

Δεν διαταράσσεται και είναι σεβαστή η σχέση του ασυνόδευτου παιδιού που ζει με μη συγγενή του, εφόσον ικανοποιούνται οι ανάγκες του. Αυτές οι ρυθμίσεις φροντίδας είναι φυσιολογικές σε πολλούς πολιτισμούς. Πρέπει να εντοπισθούν τα ασυνόδευτα παιδιά που ζουν με οικογένειες που δεν είναι οι δικές τους και να τους χορηγηθούν έγγραφα ταυτότητας. Αξιολογείται και παρακολουθείται η ποιότητα των ρυθμίσεων της φροντίδας τους. Αυτή η διαδικασία εφαρμόζεται προσεκτικά ώστε να μη διαταραχθεί η σχέση φροντίδας ή να μην ενθαρρυνθούν οι οικογένειες που έχουν αναλάβει την επιμέλεια να εγκαταλείψουν ή να αποκρύψουν την παρουσία ασυνόδευτων παιδιών. Εάν είναι άγνωστο πού βρίσκονται οι γονείς τους, καταβάλλονται προσπάθειες για την αναζήτησή τους διευκολύνοντας την οικογενειακή συνένωση.

- ❑ **Παρέμβαση:** Ερευνούνται όλες οι περιπτώσεις όπου υπάρχουν βάσιμες υποψίες ότι τα παιδιά κακοποιούνται, παραμελούνται ή είναι θύματα εκμετάλλευσης. Μπορεί να ρυθμιστεί η εφαρμογή εναλλακτικής επιμέλειας (άρθρα 19 και 20 της ΣΔΠ). Π.χ. όταν ανατίθενται στα παιδιά καθήκοντα οικιακού βοηθού, κινδυνεύουν οι ανάγκες ανάπτυξής τους καθώς και οι συναισθηματικές τους ανάγκες.
- ❑ **Τοποθετήσεις:** Για τα ασυνόδευτα παιδιά στα οποία δεν παρέχεται φροντίδα προτιμάται η τοποθέτηση σε οικογένεια της κοινότητας που ανήκει το παιδί. Καίριας σημασίας είναι η ρύθμιση διατροφής των βρεφών. Οι ρυθμίσεις φροντίδας είναι οι πρώτες που πρέπει να υιοθετούνται ώστε να ικανοποιούνται οι βιολογικές ανάγκες και οι ανάγκες ανάπτυξης των παιδιών, που πλήττονται όταν ζουν στην αβεβαιότητα. Οι ρυθμίσεις φροντίδας αφήνουν περιθώριο στο ενδεχόμενο της οικογενειακής συνένωσης. Αναζητώνται για τα παιδιά οικογένειες που κατάγονται από την ίδια μ' αυτά περιοχή και σκοπεύουν να επιστρέψουν σ' αυτή κατ' εφαρμογή του εθελοντικού επαναπατρισμού: έτσι εξασφαλίζεται η γλωσσολογική και πολιτισμική συνέχεια (άρθρο 20, παρ. 3 της ΣΔΠ).
- ❑ **Ομαδική Φροντίδα:** Όταν δεν είναι εφικτή η τοποθέτηση σε οικογένεια μπορεί να ρυθμισθεί η συλλογική φροντίδα του παιδιού από ομάδα της κοινότητας. Πρόκειται για μεταβατικό μέτρο, ειδικά για τα νεαρότερα παιδιά. Για τα πιο ώριμα παιδιά και τους έφηβους που στηρίζονται, αλλά ζουν ανεξάρτητα και παρακολουθούνται από ενήλικες του δικού τους πολιτισμού μπορεί να είναι επιθυμητό σε μερικές περιπτώσεις να αναλαμβάνουν την ευθύνη φροντίδας των νεαρότερων αδελφών τους. Πρέπει να αποφεύγεται η τοποθέτηση σε ιδρύματα, όπως σε ορφανοτροφεία, επειδή γενικά δεν ικανοποιούν τις ανάγκες των παιδιών για ανάπτυξη ούτε προάγουν την κοινωνική και πολιτισμική ενσωμάτωση τους στην κοινωνία. Αποθαρρύνεται η δημιουργία ορφανοτροφείων.
- ❑ **Ενσωμάτωση:** Τα ασυνόδευτα παιδιά πρέπει να παρακολουθούν τα ίδια σχολεία, να εξυπηρετούνται από τις ίδιες ιατρικές υπηρεσίες και από τις άλλες εγκαταστάσεις που χρησιμοποιούν και οι υπόλοιποι πρόσφυγες της ίδιας ηλικίας και να μην απομονώνονται με την υιοθέτηση ειδικών προγραμμάτων.

- **Παρακολούθηση της Υγείας:** Η ιατρική και η διατροφική εκτίμηση της κατάστασης των παιδιών έχει χαρακτήρα επείγοντος μέτρου και πρέπει να παρακολουθείται τακτικά.

III. Αναζήτηση της Οικογένειας

Η αναζήτηση των γονέων ή άλλων συγγενών είναι σημαντική. Επιβάλλεται να αρχίσει το συντομότερο δυνατό. Εκτός από τη δυνατότητα οικογενειακής συνένωσης μπορεί να είναι σημαντικό για το παιδί να γνωρίζει ότι κάποιος ενδιαφέρεται για τους γονείς του. Η αναζήτηση εξαρτάται από την τεκμηρίωση της ιστορίας του παιδιού και συχνά από τη στενή διασυνοριακή συνεργασία. Οι προσπάθειες αναζήτησης παρακολουθούνται σε συνεργασία με την ΔΕΕΣ, π.χ. με τη διαβίβαση αντιγράφου κάθε καταγραφής / αίτησης αναζήτησης. Η πρακτική αυτή αυξάνει τις πιθανότητες εντοπισμού των συγγενών και αποφεύγεται η αλληλοκάλυψη των ενεργειών.

- **Μέθοδοι Αναζήτησης:** Η αναζήτηση πρέπει να είναι αυστηρή. Αποτελεσματικές μέθοδοι αναζήτησης περιλαμβάνουν: αποστολή φωτογραφιών σε συνοριακά σημεία, κοινοτικές συναντήσεις με συμμετοχή των κοινοτήτων που ζουν κοντά στους καταυλισμούς, χρήση του ραδιοφώνου, της τηλεόρασης και των εφημερίδων, προετοιμασία βιβλίων αναζήτησης ή «εφημερίδων» με τις φωτογραφίες των παιδιών με σκοπό την συστηματική κυκλοφορία τους, συνεντεύξεις με τους ενήλικες που έχασαν τα παιδιά τους, μετάβαση των παιδιών σε μέρη που περιγράφουν. Η αναζήτηση πρέπει να επιχειρείται ακόμα και όταν ένα ασυνόδευτο παιδί ισχυρίζεται ότι οι γονείς του απεβίωσαν. Η εμπειρία δείχνει ότι συχνά ο ένας τουλάχιστον από τους δύο γονείς ζει. Υπάρχει επίσης η πιθανότητα εντοπισμού άλλων μελών της οικογένειας ή φίλων της οικογένειας που μπορούν να αναλάβουν την επιμέλεια του παιδιού.
- **Εμπιστευτικότητα και Προσωπική Ασφάλεια:** Η συλλογή και η διάδοση της πληροφόρησης για τα παιδιά πρόσφυγες δεν πρέπει να θέτει σε κίνδυνο τα ίδια ή τις οικογένειές τους.
- **Ισχυρισμοί:** Συνιστάται η προσεκτική επαλήθευση των ισχυρισμών των ενηλίκων που ζητούν οικογενειακή συνένωση. Παρουσιάζονται εσφαλμένοι ή απατηλοί ισχυρισμοί.
- **Οικογενειακή Συνένωση:** Η υποστήριξη της κοινωνικής υπηρεσίας είναι αναγκαία για την οικογενειακή συνένωση και τη διαδικασία επα-

νένταξης. Ανάλογα με τη διάρκεια και τους λόγους του αποχωρισμού μερικές φορές μπορεί να απαιτείται ατομική φροντίδα και υλική βοήθεια. Σε περιπτώσεις μακρόχρονου αποχωρισμού κατά τη διάρκεια του οποίου το παιδί έχει υπαχθεί σε άλλη οικογένεια ή το παιδί έχει κακοποιηθεί από τους γονείς του, απαιτείται προσεκτική αξιολόγηση από κοινωνικό λειτουργό παιδικής πρόνοιας, ώστε να καθορισθεί εάν η οικογενειακή συνένωση εξυπηρετεί το συμφέρον του.

- **Οικογενειακά Μηνύματα:** Μερικές φορές τα μέλη της οικογένειας βρίσκονται στη χώρα καταγωγής ή αλλού και δεν είναι εφικτή η άμεση οικογενειακή συνένωση. Σε αυτές τις περιπτώσεις, είναι σημαντικό να συνδράμεται το ασυνόδευτο παιδί στη διατήρηση της επικοινωνίας με την οικογένειά του. Η ΔΕΕΣ μπορεί να διευκολύνει αυτήν την ανταλλαγή μηνυμάτων. Στο δίκτυο αναζήτησης του ΔΕΣ και της ΕΗ έχει δημιουργηθεί υπηρεσία «Οικογενειακών Μηνυμάτων».

IV. Μακροπρόθεσμες Λύσεις

Συμφέρον του παιδιού

Ο σχεδιασμός για τη μακροπρόθεσμη λύση στηρίζεται πάντα στο ατομικό συμφέρον του παιδιού. Η οικογενειακή συνένωση αποτελεί προτεραιότητα. Εφόσον δεν είναι προς το συμφέρον του παιδιού ή δεν είναι εφικτή σε ορισμένη προθεσμία, ενδέχεται να εξετασθούν άλλες μεσοπρόθεσμες ή μακροπρόθεσμες λύσεις, όπως η αναδοχή, ο διορισμός Επιτρόπου ή η υιοθεσία κλπ. (Για διαρκείς λύσεις όπως ο επαναπατρισμός, η τοπική ενσωμάτωση ή η μετεγκατάσταση, βλ. Κεφάλαιο 11). Ενδεχόμενη οικογενειακή συνένωση ή επαναπατρισμός παραμένουν λύσεις ανοικτές για το μεγαλύτερο χρονικό διάστημα: οι χωρισμένες οικογένειες δε σταματούν ποτέ να ενδιαφέρονται και να ελπίζουν. Η πληροφόρηση που αφορά τα παιδιά πρέπει να ενημερώνεται σε κάθε στάδιο του σχεδιασμού που τα αφορά. Καθώς το ασυνόδευτο παιδί βρίσκεται μακριά από την οικογένειά του είναι σημαντικό να ενημερώνεται, να του επεξηγούνται οι διαδικασίες, η κατάσταση που βιώνει, οι μελλοντικές ευκαιρίες και να του αναγνωρίζεται η άσκηση του δικαιώματος της ενεργούς συμμετοχής του σε κάθε ενέργεια που το αφορά.

Για τη γνώμη του παιδιού (βλ. Κεφάλαιο 11, σελ. 147).

Η διαμονή με ανάδοχη οικογένεια (βλ. Κεφάλαιο 11, σελ. 147).

Υιοθεσία

Τα περισσότερα ασυνόδευτα παιδιά δεν είναι ορφανά και χρειάζονται τη συνένωση με τους γονείς τους και όχι την υιοθεσία. Όπως σημειώθηκε στο Πόρισμα Νο. 24 (XXXII) της Εκτελεστικής Επιτροπής για την Οικογενειακή Συνένωση, η υιοθεσία προϋποθέτει «την ανυπαρξία δεσμών με την βιολογική οικογένεια». Η πολιτική της Ύπατης Αρμοστείας για τα παιδιά που βιώνουν κρίσιμη προσφυγική κατάσταση είναι να μη διατίθενται για υιοθεσία. Κάθε υιοθεσία ασυνόδευτου παιδιού του τελεί υπό την προστασία της Ύπατης Αρμοστείας πρέπει να πραγματοποιείται με γνώμονα το συμφέρον του παιδιού και να διέπεται από το εθνικό και διεθνές δίκαιο.

Δεν πρέπει να εφαρμόζεται ως λύση εφόσον:

- 1. Υπάρχει βάσιμη ελπίδα για επιτυχή αναζήτηση και οικογενειακή συνένωση προς το συμφέρον του παιδιού.
- 2. Δεν έχει παρέλθει εύλογος χρόνος (κανονικά τουλάχιστον 2 χρόνια) για την εφαρμογή της διαδικασίας αναζήτησης των γονέων ή άλλων μελών της οικογένειας που επιβίωσαν.
- 3. Είναι αντίθετη με τις εκφρασμένες επιθυμίες του παιδιού ή του γονέα, ή
- 4. Είναι εφικτός ο εθελοντικός επαναπατρισμός σε συνθήκες ασφάλειας και αξιοπρέπειας στο άμεσο μέλλον και οι επιλογές του παιδιού στη χώρα καταγωγής του σε σχέση με τις ψυχοκοινωνικές και πολιτισμικές ανάγκες του είναι καλύτερες από αυτές της υιοθεσίας στη χώρα ασύλου ή σε τρίτη χώρα.
- **Ανάδοχη Οικογένεια:** Ενώ διενεργείται η διαδικασία αναζήτησης των γονέων, το παιδί πρέπει να τοποθετηθεί σε οικογένεια που σε ιδανικές συνθήκες προτίθεται να το υιοθετήσει, αν οι γονείς του έχουν αποβιώσει, και να συμβάλει στην οικογενειακή συνένωση, εάν βρεθούν οι γονείς. Ο κανόνας των δύο ετών (που προαναφέρεται υπό το στοιχείο 2) δεν σημαίνει ότι το παιδί δεν μπορεί να τοποθετηθεί σε οικογενειακό περιβάλλον. Δύο χρόνια ζωής του νεαρού παιδιού αποτελούν σημαντικό μέρος της παιδικής του ηλικίας και δικαιούται να απολαμβάνει την κατάλληλη φροντίδα. Υιοθετείται μια ευέλικτη προσέγγιση για την απαιτούμενη διάρκεια των προσπαθειών αναζήτησης, δεδομένου

ότι τα δύο έτη έχουν καθορισθεί ως ο ελάχιστος χρόνος πριν την έναρξη της διαδικασίας της υιοθεσίας. Ο χρόνος αυτός παρεκτείνεται, εάν αυτό επιβάλλεται από την κατάσταση στη χώρα ασύλου και καταγωγής και τις ειδικές περιστάσεις που βιώνει το παιδί. Μπορεί να μειωθεί εφόσον καθίσταται σαφές ότι δεν υπάρχει πιθανότητα επιτυχούς αναζήτησης και εφόσον η έγκαιρη υιοθεσία είναι αναγκαία για τη διασφάλιση του συμφέροντος του παιδιού.

- **Εναλλακτικές Λύσεις:** Προτιμάται η τοποθέτηση του παιδιού σε συγγενή ή σε οικογένεια της προσφυγικής κοινότητας από την υιοθεσία από μη συγγενή ή μη προσφυγική οικογένεια. Αυτές οι επιλογές ερευνώνται λεπτομερειακά, επειδή η διατήρηση της ενότητας της οικογένειας εν ευρεία εννοία και η συνέχεια της ταυτότητας του παιδιού καθορίζουν συνήθως το συμφέρον του (άρθρα 5, 7, παρ. 1 & 20, παρ.3 της ΣΔΠ). Εφόσον είναι εφικτός ο επαναπατρισμός καταβάλλονται προσπάθειες για την τοποθέτηση του παιδιού εντός της χώρας καταγωγής του. Η υιοθεσία των παιδιών από οικογένεια που ζει σε άλλη χώρα, η διακρατική υιοθεσία, εξετάζεται ως ενδεχόμενο μόνον εάν το παιδί, σύμφωνα με την διατύπωση της ΣΔΠ, «δεν μπορεί να ανατραφεί σωστά» στη χώρα όπου διαμένει (άρθρο 21 β της ΣΔΠ). Ο καθοριστικός παράγοντας στην τοποθέτηση και στην υιοθεσία είναι το συμφέρον του παιδιού. Καμία υιοθεσία δεν διενεργείται πριν διαπιστωθεί ότι το παιδί είναι νομικά ελεύθερο γι' αυτό. Αυτό σημαίνει συνήθως είτε ότι δεν ζουν οι γονείς ή ότι συναινούν για την υιοθεσία.
- **Ενημέρωση για τη συναίνεση:** Ενδεχομένως να χρειάζεται ειδική συμβουλευτική καθώς και υλική βοήθεια. Όταν οι γονείς πρόσφυγες, οι επίτροποι ή οι συγγενείς έχουν τραυματικές εμπειρίες, δεν μπορούν να αποφασίσουν όντας αβέβαιοι για το μέλλον και ενδέχεται να συμπεράνουν ότι ο μόνος τρόπος συμβολής τους στην ευημερία του παιδιού είναι η υπαγωγή του σε πρόγραμμα υιοθεσίας. Τόσο η συμβουλευτική όσο και η ανθρωπιστική βοήθεια που προβλέπεται στη διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου 22 της ΣΔΠ είναι αναγκαία μέτρα για να διασφαλίζεται ότι η συναίνεση που παρέχεται από τους γονείς ή από τον Επίτροπο για την υιοθεσία είναι πραγματική και προϊόν ελεύθερης βούλησης. Εάν ο πρόσφυγας γονέας επιλέγει εθελοντικά να παραδώσει το παιδί, είναι εξίσου σημαντικό να διασφαλίζεται ότι κατονοεί πλήρως τις έννομες συνέπειες αυτής της απόφασης. Εάν κρίνε-

ται αναγκαίο, τόσο οι υιοθετούντες γονείς όσο και τα άλλα συμβαλλόμενα μέρη ενημερώνονται εγγράφως και συναινούν στην υιοθεσία.

- **Εγγυήσεις:** Εάν η υιοθεσία αποφασίζεται προς το συμφέρον του παιδιού πρόσφυγα διέπεται από τις εθνικές και διεθνείς διαδικαστικές εγγυήσεις που περιλαμβάνονται στις διατάξεις των άρθρων 20 και 21 της ΣΔΠ. Η διαδικασία πρέπει να είναι σύμφωνη με τα οριζόμενα στη «Διακήρυξη για τις Κοινωνικές και Νομικές Αρχές που διέπουν την Προστασία και την Ευημερία των Παιδιών, με ειδική αναφορά στο Θεσμό της Αναδοχής και της Υιοθεσίας σε Εθνικό και Διεθνές Επίπεδο» που υιοθετήθηκε από την Γενική Συνέλευση με το Ψήφισμα A/RES/41/85². Σχετική με το ζήτημα αυτό, εφόσον έχουν προσχωρήσει τόσο η κυβέρνηση της χώρας ασύλου όσο και αυτή της χώρας της υιοθετούσας οικογένειας (εφόσον είναι διαφορετικές) είναι και η Σύμβαση της Χάγης για την Προστασία των Παιδιών και τη Συνεργασία σε Θέματα Διακρατικής Υιοθεσίας, που υιοθετήθηκε την 29η Μαΐου 1993.

Λοχεία

Κάθε ασυνόδευτο παιδί πρέπει πάντα να συνοδεύεται από αντίγραφο του φακέλου του. Επειδή αργότερα στη ζωή τους οι πρώην πρόσφυγες συχνά αναζητούν πληροφορίες για τις ρίζες τους, τα κατά τόπους Γραφεία της Ύπατης Αρμοστείας μεριμνούν για την ασφάλεια των φακέλων τους.

Επιστροφή των Αιτούντων Άσυλο των οποίων το αίτημα απορρίφθηκε

Εάν ο αιτών άσυλο είναι ασυνόδευτο παιδί και η εξέταση του αιτήματός του καταλήγει σε απορριπτική απόφαση ή εάν δεν του επιτρέπεται να μείνει στην χώρα ασύλου για άλλους επιτακτικούς λόγους, ανακύπτει το ζήτημα του επαναπατρισμού του. Αν και κατ' αρχάς αναγνωρίζεται ότι το ζήτημα αυτό ρυθμίζεται από τα Κράτη σε διμερή βάση, ενδέχεται να υπάρχουν σοβαρά κενά προστασίας και φροντίδας του ασυνόδευτου ανήλικου. Κανένας επαναπατρισμός δεν πραγματοποιείται εάν δεν υιοθετηθούν ρυθμίσεις για την προστασία και τη φροντίδα του ασυνόδευτου ανήλικου. Το συμφέρον του παιδιού απαιτεί να μην επαναπατρισθεί εάν:

- 1. Πριν την επιστροφή δεν έχει εντοπισθεί ένας από τους γονείς του στη χώρα καταγωγής, ικανός να αναλάβει την επιμέλεια του. Ο γονέ-

ας πρέπει να έχει ενημερωθεί για όλες τις λεπτομέρειες της επιστροφής,
ή

2. Δεν συμφωνήσει πριν την επιστροφή να αναλάβει τη φροντίδα και την προστασία αμέσως με την άφιξή του στην χώρα καταγωγής κάποιος συγγενής, άλλος ενήλικας υπεύθυνος για την επιμέλεια του παιδιού, κάποια κυβερνητική οργάνωση ή οργάνωση παιδικής πρόνοιας.

- **Παρακολούθηση μετά τον Επαναπατρισμό:** Ανήκει στην σφαίρα ευθύνης της χώρα καταγωγής του ασυνόδευτου παιδιού, ενδέχεται όμως να ανατεθεί εν μέρει στην Ύπατη Αρμοστεία που παρακολουθεί τις συνθήκες στη χώρα καταγωγής. Επιβάλλεται η συνεργασία με τον Διεθνή Οργανισμό Μετανάστευσης και άλλες μη κυβερνητικές οργανώσεις που δραστηριοποιούνται στη χώρα καταγωγής προκειμένου να αναπτυχθεί η κατάλληλη προστασία και να επιτευχθούν οι κατάλληλες ρυθμίσεις φροντίδας.

Για τις Διαρκείς Λύσεις για τα Ασυνόδευτα Παιδιά

Βλ. το επόμενο Κεφάλαιο.

Ανακεφαλαίωση

Υπηρεσίες

- Ποιος ο αριθμός των ασυνόδευτων παιδιών;
- Υπάρχουν υπηρεσίες για τον εντοπισμό, τεκμηρίωση και παροχή βοήθειας στα ασυνόδευτα παιδιά;
- Εντοπίστηκαν οι αιτίες του οικογενειακού αποχωρισμού και εφαρμόστηκαν τα αναγκαία μέτρα για την προστασία της ενότητας της οικογένειας;

Νομικά Ζητήματα

- Έχουν υιοθετηθεί οι κατάλληλες ρυθμίσεις για την επιμέλεια ή για τον αντίστοιχο θεσμό των ασυνόδευτων παιδιών;
- Εφαρμόζονται ειδικές διαδικασίες για τα ασυνόδευτα παιδιά μετά τον καθορισμό του καθεστώτος του πρόσφυγα;

Υπηρεσίες Παιδικής Πρόνοιας

- Υπάρχουν κατάλληλες υπηρεσίες τοποθέτησης, ώστε να αξιολογηθούν οι ανάγκες φροντίδας και να διευκολυνθούν οι απαραίτητες ρυθμίσεις της τοποθέτησης;
- Οι ρυθμίσεις για τη φροντίδα και την τοποθέτηση των ασυνόδευτων παιδιών ικανοποιούν τις ανάγκες τους;

Αναζήτηση

- Εφαρμόζεται αποτελεσματικό και ουσιαστικό πρόγραμμα αναζήτησης της οικογένειας;

Οικογενειακή Συνένωση

- Έχουν αξιολογηθεί προσεκτικά οι ισχυρισμοί των οικογενειών για τα παιδιά;
- Παρέχονται οι κατάλληλες κοινωνικές υπηρεσίες στήριξης για τη διευκόλυνση της οικογενειακής συνένωσης των παιδιών και για τη διασφάλιση της ευημερίας τους;

Συμμετοχή των Παιδιών

- Παρέχονται στα ασυνόδευτα παιδιά οι ευκαιρίες να συμμετάσχουν στις αποφάσεις και στα προγράμματα που τα αφορούν;

Αρχεία

- Είναι πλήρη, ασφαλή και αποθηκευμένα τα αρχεία των ασυνόδευτων παιδιών;

Βιβλιογραφία

- UNHCR. Guidelines on Interviewing Unaccompanied Refugee Children and Adolescents and Preparing Social Histories. Geneva: UNHCR.
- UNHCR. 1982: Handbook for Emergencies. Geneva: UNHCR
- UNHCR. 1994: Report on the Protection of Children with Respect to Inter Country Adoption. Geneva, Division of International Protection, UNHCR.
- McCallin, Margaret. 1992. Living in Detention: A review of the Psychosocial

- Well Being of Vietnamese Children in the Hong Kong Detention Centres. Geneva: International Catholic Child Bureau
- The Children's Legal Centre. 1992. Europe: Children or Refugees. A Survey of the West European Policies on Unaccompanied Refugee Children. London: The Children's Legal Centre. Ressler, Everett M., Neil Boothby and Daniel J.
  - Steinbock. 1988. Unaccompanied Refugee Children: Care and Protection in Wars, natural Disasters and Refugee Movements. New York: Oxford University Press.
  - UNICEF. Assisting in Emergencies: A Resource Handbook for UNICEF Field Staff. New York: UNICEF.
  - Williamson, Jan and Audrey Moser. 1988. Unaccompanied Children in Emergencies: A Field Guide for Their Care and Protection. Geneva. International Social Service (ISS).
  - Save the Children Fund / UK. 1994: Good Practice to Family Tracing. London: SCF/UK.

1. Πρόκειται για τις «Κατευθυντήριες Αρχές που διέπουν τη Συνέντευξη με τους Ασυνόδευτους Ανήλικους και τους Εφήβους και την Καταγραφή του Κοινωνικού Ιστορικού τους».
2. Βλ. Συλλογή Συμβάσεων & Κειμένων Διεθνούς Δικαίου αναφορικά με τους Πρόσφυγες & τους Εκτοπισμένους Πληθυσμούς, Ύπατη Αρμοστεία Η.Ε. για τους Πρόσφυγες, Αθήνα 1996, Τόμος Ι, σελ. 345

Κεφάλαιο 11

Διαρκείς Λύσεις

Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού

Το παιδί «πρέπει να μεγαλώνει σε οικογενειακό περιβάλλον, σ' ένα κλίμα εντυχίας, αγάπης και κατανόησης» (Προοίμιο).

Πρέπει να διασφαλίζεται το δικαίωμα του παιδιού «στην ταυτότητα, συμπεριλαμβανομένων της ιθαγένειας και των οικογενειακών σχέσεων» (άρθρο 8, παρ. 1).

Επιλέγοντας εναλλακτικές λύσεις επιμέλειας για τον ασυνόδευτο ανήλικο, «λαμβάνεται δεόντως υπόψη η ανάγκη συνέχειας στην εθνική, θρησκευτική, πολιτιστική και γλωσσολογική καταγωγή του» (άρθρο 20, παρ. 3).

Αναζητώντας διαρκείς λύσεις αποδίδεται προσοχή στις αρχές της οικογενειακής ενότητας και του συμφέροντος του παιδιού. Τα παιδιά μπορεί να αντιμετωπίσουν ειδικές δυσκολίες στη διαδικασία μετακίνησης και επανένταξης. Μερικά παιδιά - όσα είναι ασυνόδευτα ή ασθενή - χρειάζονται ειδική προστασία και βοήθεια για την προσαρμογή τους σε περισσότερο μόνιμες καταστάσεις.

Η Ύπατη Αρμοστεία ορίζει διαρκείς λύσεις, όπως τον εθελοντικό επαναπατρισμό, την ενσωμάτωση στην πρώτη χώρα ασύλου και τη μετεγκατάσταση σε τρίτη χώρα. Στο παρόν κεφάλαιο εξετάζεται λεπτομερειακά το ζήτημα του εθελοντικού επαναπατρισμού.

Αναφέρονται μερικοί κανόνες και εγγυήσεις που πρέπει να συνεκτιμώνται κατά τη μετεγκατάσταση των παιδιών προσφύγων.

Η μετεγκατάσταση και η επανένταξη προϋποθέτουν διαταραχή και, εφόσον είναι δυνατό, αποκατάσταση των ευαίσθητων κοινωνικών, κοινοτικών και πολιτισμικών δεσμών που είναι σημαντικοί για το παιδί. Πολλά παιδιά γεννιούνται στην χώρα ασύλου όταν η εξορία παρατείνεται. Ο καταυλισμός, η στέγη ή το σπίτι του πρόσφυγα θα αποτελέσουν το πρώτο σημείο αναφοράς τους. Μπορεί να μην έχουν τις ίδιες μνήμες με τους γονείς τους για το «σπίτι» ή τα ίδια όνειρα να ξαναρχίσουν τη ζωή τους αλλού. Η εμπειρία των παιδιών όσον αφορά την αλλαγή κατοικίας διαφέρει από αυτήν των ενηλίκων. Η ηλικία του παιδιού είναι ο καθοριστικός παράγοντας για τις ανάγκες του και την αντιμετώπιση της διαδικασίας των διαρκών λύσεων.

I. Εθελοντικός Επαναπατρισμός

Είναι η ιδανικότερη διαρκής λύση καθώς επιτρέπει στον πρόσφυγα να διάγει φυσιολογική ζωή στην πατρίδα του και αποκαθιστά τους πολιτισμικούς και εθνικούς δεσμούς σε αυτήν τη χώρα. Επίσης αποτελεί τη λύση που στην πράξη εφαρμόζεται στο μεγαλύτερο αριθμό των παιδιών προσφύγων. Κατά το σχεδιασμό της επιχείρησης του επαναπατρισμού, εκτός από τα διαχειριστικά ζητήματα, λαμβάνονται υπόψη οι παράγοντες που καθιστούν τα παιδιά λιγότερο ευάλωτα καθώς και η αντιμετώπιση των ειδικών αναγκών των παιδιών που είναι ήδη ευάλωτα.

- **Οι οικογένειες συμβιώνουν:** Η οικογενειακή ενότητα αποτελεί τον θεμελιώδες συστατικό του σχεδιασμού. Εξασφαλίζεται ότι η καταγραφή που προηγείται της αναχώρησης συσχετίζει τις οικογένειες και ότι τα Οικογενειακά Βιβλιάρια ή τα άλλα έγγραφα που έχουν δοθεί στον πρόσφυγα αντιπροσωπεύουν οικογενειακές μονάδες καθώς και ομάδες οικογενειών εν ευρεία έννοια. Π.χ. δύο παιδιά που ζουν με τους παππούδες και τις γιαγιάδες πρέπει να καταγραφούν με τρόπο ώστε να διασφαλισθεί ότι όλοι θα επαναπατριθούν με τους γονείς και τα άλλα αδέρφια. Επίσης ο σχεδιασμός πρέπει να είναι ευέλικτος, ώστε στην περίπτωση σφαλμάτων οι αλλαγές της τελευταίας στιγμής να επιτρέπουν το μαζικό επαναπατρισμό των οικογενειών.
- **Αποφεύγεται η διάσπαση των οικογενειών:** Δεν επιτρέπεται στους γονείς

να επαναπατριζονται εγκαταλείποντας μόνο το παιδί τους στη χώρα ασύλου. Όμοια οι αιτήσεις των ανήλικων παιδιών για επαναπατρισμό εγκαταλείποντας τους γονείς τους στην χώρα ασύλου εξετάζονται με τη συνεργασία και τη σύμφωνη γνώμη των γονέων και εφόσον παρέχονται οι εγγυήσεις ότι το παιδί κατά την επιστροφή του στην πατρίδα θα υπαχθεί στη σφαίρα ευθύνης κάποιου ενήλικα.

Προετοιμασία

Η εμπειρία επιβεβαιώνει τη σημασία της ενεργούς συμμετοχής των επαναπατριζόμενων στο σχεδιασμό και στην εφαρμογή του προγράμματος επιστροφής στην πατρίδα τους. Εντοπίζονται οι αυθόρμητες αντιπροσωπευτικές φωνές που εκτιμούν πρωταρχικά το συμφέρον των παιδιών. Η αντίληψη για την πολιτική και την αντίστοιχη πίεση που μπορεί να καταστρέψει την ευημερία των ευάλωτων παιδιών αποτελεί σημαντικό στοιχείο.

- **Γνώση:** Απαιτείται η έγκαιρη έναρξη των προπαρασκευαστικών ενεργειών στην χώρα ασύλου. Οργανώνονται προγράμματα και δραστηριότητες για να βοηθηθούν τα παιδιά στη διαδικασία επαναπροσανατολισμού και να προετοιμαστούν ψυχολογικά. Παρέχονται στα παιδιά σύγχρονες πληροφορίες. Τους δίδονται ευκαιρίες να εκφράσουν τις απορίες τους, τους φόβους τους, τις ανασφάλειές τους και πρέπει να εισακουστούν. Η πληροφόρηση, οι βιντεοσκοπημένες ταινίες και οι φωτογραφίες της πατρικής τους γης βοηθούν. Η σύνταξη μικρών εκθέσεων για τη γνώση που αποκόμισαν τα παιδιά αποδεικνύεται χρήσιμη.
- **Σημείο Αναφοράς:** Διασφαλίζεται κάποιο σημείο αναφοράς για τις ανάγκες των παιδιών, π.χ. κάποιου μη κυβερνητικού οργανισμού με ευρεία εμπειρία σε θέματα παιδικής μέριμνας. Η υιοθέτηση συμβουλευτικού προγράμματος για τα παιδιά και τους έφηβους συνιστάται για τον εντοπισμό, την κατανόηση και την ικανοποίηση των αναγκών τους. Αυτή η συμβουλευτική διαδικασία αποδεικνύεται ιδιαίτερα χρήσιμη όχι μόνο για την βελτίωση της διαδικασίας λήψης της απόφασης, αλλά και για τον εντοπισμό των παιδιών ή των οικογενειών που ενδεχόμενα χρειάζονται βοήθεια αμέσως μετά τον επαναπατρισμό.
- **Ιατρικές Εξετάσεις και Τεκμηρίωση:** Εξετάζεται η υγεία των παιδιών και εντοπίζονται τα ασθενή ή ευάλωτα παιδιά, ετοιμάζονται φάκελοι που παραδίδονται στις περιοχές επαναπατρισμού ή μετεγκατάστασης στις

μη κυβερνητικές οργανώσεις ή σε κυβερνητικούς φορείς, ώστε να διασφαλισθεί η συνέχεια της φροντίδας και της θεραπείας.

Διοικητικά Ζητήματα

Διασφαλίζεται η εφαρμογή του κατάλληλου διοικητικού συστήματος για την αποτελεσματική μεταφορά των παιδιών και τη δραστική μείωση του χρόνου αναμονής σε προσωρινά κέντρα. Σ' αυτά οι παρεχόμενες στα παιδιά υπηρεσίες είναι ανύπαρκτες ή μη ικανοποιητικές.

- **Άδειες ταξιδιού:** Στα προγράμματα εθελοντικού προγραμματισμού ρυθμίζεται η έκδοση αδειών για τη διέλευση των συνόρων για τα πρόσωπα που είναι υπεύθυνα για τη μετακίνηση των παιδιών. Η εμπειρία επιβεβαιώνει τη σημασία αυτών των ρυθμίσεων.
- **Ανάθεση ευθυνών:** Οι αρμοδιότητες και η εξουσία του προσωπικού που ασχολείται με τον επαναπατρισμό των παιδιών πρέπει να έχουν καθοριστεί και κατανοηθεί σαφώς από τα άλλα μέρη του προγράμματος του εθελοντικού επαναπατρισμού.
- **Εκπαίδευση:** Εκπαιδεύεται το προσωπικό καταγραφής, διοικητικής διαχείρισης και μετακίνησης για τις ειδικές ανάγκες των παιδιών και την ανάγκη προσοχής των παιδιών που χρειάζονται ειδική βοήθεια.

Ιδιαίτερα ευάλωτα παιδιά

Αποδίδεται ιδιαίτερη σημασία στην εγγύηση των συμφερόντων κάθε ευάλωτου παιδιού. Ο εντοπισμός των πιθανών προβλημάτων και η ανάπτυξη των κατάλληλων υπηρεσιών καθώς και η παρακολούθηση κάθε ευάλωτου παιδιού είναι ενέργειες χρονοβόρες και απαιτούν έντονη εργασία. Η έγκαιρη έναρξη και ο εντοπισμός των συνεργατών στην άλλη μεριά των συνόρων είναι ενέργειες καθοριστικής σημασίας.

- **Προτεραιότητα:** Τα ευάλωτα παιδιά είναι τα πρώτα που επαναπατριζονται. Αυτό είναι εφικτό μόνον εάν υπάρχει διαθέσιμος χρόνος και δυναμικό ώστε να διασφαλισθούν οι κατάλληλες ρυθμίσεις στη χώρα καταγωγής.
- **Οικογένειες που ζουν με παιδιά που δεν είναι δικά τους:** Με τη βοήθεια εξειδικευμένου προσωπικού πρόνοιας εντοπίζονται τα παιδιά που έχουν αποχωριστεί από τους γονείς τους και επιβεβαιώνονται τα σχέδια της οικογένειας μετά τον επαναπατρισμό και διερευνάται εάν απαιτείται

βοήθεια για την συνένωση με τους γονείς, η ποιότητα του δεσμού του παιδιού με την οικογένεια, το επίπεδο δέσμευσης της οικογένειας να φροντίζει για το παιδί σε συνεχή βάση, οι απόψεις του παιδιού για τη διαρκή λύση σε συσχετισμό με αυτές τις οικογένειες, το επίπεδο πνευματικής ωριμότητας του παιδιού και οι άμεσες ανάγκες καθώς και οι ανάγκες ανάπτυξης του παιδιού. Διασφαλίζεται η υγιής σχέση που ελαχιστοποιεί τον κίνδυνο εγκατάλειψης αυτών των παιδιών μετά τη μετακίνησή τους.

- **Ανάδοξη Φροντίδα:** Διασφαλίζεται η λειτουργία υπηρεσιών για τη φροντίδα των εγκαταλελειμμένων παιδιών πριν ή κατά τη διάρκεια της διαδικασίας επαναπατρισμού.
- **Συνοδεία:** Η συνεργασία με έμπιστες ανθρωπιστικές οργανώσεις γνωστές στα παιδιά για να τα συνοδεύσουν και για να στηρίξουν τα ασυνόδευτα παιδιά στη διαδικασία του εθελοντικού επαναπατρισμού και στην επανένταξή τους είναι αποφασιστικής σημασίας.
- **Βλ. επίσης Διαρκείς Λύσεις για Ασυνόδευτα Παιδιά,** στη σελ. 143.

Οργανωτικές Σχέσεις

Δημιουργούνται διοικητικές και επιχειρησιακές σχέσεις με υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας και ανθρωπιστικές οργανώσεις στη χώρα καταγωγής των προσφύγων. Διασφαλίζεται η ύπαρξη συστήματος κοινωνικής πρόνοιας με αντικείμενο την παρακολούθηση ώστε να επιβλέπεται η ευημερία των παιδιών μετά την επιστροφή στην πατρίδα τους. Εάν η χώρα ασύλου πλήττεται από μεταπολεμικές καταστροφές, πιθανόν να απαιτηθεί η δημιουργία κάποιου φορέα.

- **Διάδοση Πληροφοριών:** Η τεκμηρίωση των παιδιών με ειδικές ανάγκες πρέπει να διατίθεται στο προσωπικό στη χώρα καταγωγής πριν την έναρξη του εθελοντικού επαναπατρισμού. Διασφαλίζεται ότι οι σχετικές πληροφορίες και τεκμηρίωση διανέμονται ή διατίθενται στους επιχειρησιακούς συνεργάτες και στις δύο πλευρές των συνόρων.
- **Σχεδιασμός:** Για την επανένταξη των παιδιών με ειδικές ανάγκες πρέπει να αρχίσει στη χώρα καταγωγής το συντομότερο δυνατό. Στην πρώτη φάση ή τουλάχιστον όχι αργότερα από την έναρξη της μετακίνησης των παιδιών καθορίζεται το αναγκαίο δυναμικό για τον ασφαλή επαναπατρισμό και την επανένταξη των ευάλωτων παιδιών.

- **Εκπαίδευση:** Στις οργανώσεις που θα αναλάβουν νέες αρμοδιότητες, ασχολούμενες με τα παιδιά μετά τον εθελοντικό επαναπατρισμό τους, ειδικότερα στις οργανώσεις που θα ασχοληθούν με παιδιά με ειδικές ανάγκες, παρέχεται εκπαιδευτική υποστήριξη με εργαστήρια, σεμινάρια και επιμορφωτικά ταξίδια.
- **Λειτουργία των Υπηρεσιών:** Παρά την αναπόφευκτη μείωση της λειτουργίας των υπηρεσιών του καταυλισμού κατά τη διάρκεια της διαδικασίας του επαναπατρισμού, διασφαλίζεται η συνέχεια παροχής θεμελιωδών υπηρεσιών καθώς και των υπηρεσιών διάδοσης πληροφοριών και συμβουλευτικής για τα ευάλωτα παιδιά. Το προσωπικό που εργάζεται με παιδιά που κινδυνεύουν πρέπει να συνεχίζει να εργάζεται επειδή μερικά ευάλωτα παιδιά θα εντοπισθούν μόνον κατά τη διάρκεια της διαδικασίας της μετακίνησης.

Μετακίνηση & Επανάταξη

Διασφαλίζεται η λειτουργία των κοινωνικών υπηρεσιών ώστε να αξιολογήσουν, να παρακολουθήσουν και να συνδράμουν τις επαναπατριζόμενες οικογένειες στην επανένταξή τους. Η υποστήριξη μπορεί να απαιτεί δραστηριότητες αναπτυξιακής οργάνωσης.

- **Καταπολέμηση της Περιθωριοποίησης:** Υποστηρίζονται οι δραστηριότητες που ελαχιστοποιούν την περιθωριοποίηση των ευάλωτων επαναπατριζόμενων οικογενειών. Αυτό μπορεί να περιλαμβάνει π.χ. την ενίσχυση της ικανότητας των ομάδων να βοηθούν νοικοκυριά με γυναίκα αρχηγό, την υποστήριξη της οικογενειακής ενότητας και των δραστηριοτήτων προσπορισμού εισοδήματος.

Εκπαίδευση

Υποστηρίζονται οι προσπάθειες για την αναγνώριση στη χώρα καταγωγής των σχολικών επιτυχιών των παιδιών όσο ζούσαν στην εξορία. Ενδυναμώνεται, στο μέτρο που απαιτείται, το υπάρχον εκπαιδευτικό σύστημα ώστε να απορροφήσει τα επαναπατριζόμενα παιδιά. Βλ. επίσης Κεφάλαιο 9.

- **Πιστοποιητικά Σπουδών:** Διασφαλίζεται ότι σε κάθε επαναπατριζόμενο παιδί έχει χορηγηθεί πιστοποιητικό σπουδών ή κάποιο αποδεικτικό έγγραφο της εκπαίδευσης που παρακολούθησε στη χώρα ασύλου. Ακόμα και όταν τα επαναπατριζόμενα παιδιά είναι εφοδιασμένα με τα κατάλ-

ληλα πιστοποιητικά, συχνά αντιμετωπίζουν προβλήματα όταν πρόκειται να ενταχθούν στα σχολεία της χώρας καταγωγής ή όταν αποφασίζεται η τάξη στην οποία πρέπει να εγγραφούν.

- **Ανοικοδόμηση Σχολείων:** Το τοπικό προσωπικό πρέπει να είναι προετοιμασμένο να διαπραγματευθεί με τις τοπικές Αρχές την εγγραφή στα σχολεία. Η οικονομική βοήθεια για την ανοικοδόμηση σχολείων ή για τη συμπλήρωση ήδη υπαρχόντων κτιρίων διευκολύνει την ομαλή ένταξη των επαναπατριζόμενων παιδιών στα σχολεία.
- **Άτυπη Εκπαίδευση:** Όταν τα παιδιά που ζούσαν για πολύ καιρό σε καταυλισμούς επαναπατριζονται μπορεί ξαφνικά να ανακαλύψουν ότι έχουν νέους ρόλους, όπως την καθημερινή βιοπάλη. Απαιτείται κατά συνέπεια η επίβλεψη των επαναπατριζόμενων παιδιών ώστε να παρακολουθούν το σχολείο. Διερευνώνται άτυποι τρόποι για την ικανοποίηση των εκπαιδευτικών αναγκών τους. Μπορεί να απαιτούνται και δημιουργικές προσεγγίσεις.

Ασυνόδευτα Παιδιά

Εξασφαλίζεται η τοποθέτηση των ασυνόδευτων παιδιών σε ανάδοχες οικογένειες ή η τοποθέτησή τους ως ομάδα υπό την παρακολούθηση ορισμένης οργάνωσης ή υπεύθυνων για την επιμέλειά τους ενηλίκων της ίδιας κοινότητας.

- **Υποστήριξη της Συμμετοχής:** Ενθαρρύνεται η συμμετοχή των κοινοτήτων, των ανθρωπιστικών οργανώσεων και άλλων εθνικών οργανισμών στην πρόνοια των επαναπατριζόμενων ορφανών, των εγκαταλελειμμένων ή των ασυνόδευτων εν γένει παιδιών. Διασφαλίζεται ότι η τοποθέτηση και οι ρυθμίσεις φροντίδας εγγυώνται στο παιδί αγάπη, προστασία και ασφάλεια. Ενθαρρύνεται η ενσωμάτωση των ασυνόδευτων παιδιών στα τοπικά σχολεία και στη ζωή του χωριού. Αποθαρρύνεται η περιθωριοποίηση.
- **Αναζήτηση:** Για να εντοπισθούν τα μέλη της οικογένειας εφαρμόζονται προγράμματα αναζήτησης, που περιλαμβάνουν τη διαδικασία επαλήθευσης των οικογενειακών δεσμών και της εκτίμησης των πιθανοτήτων της οικογενειακής συνένωσης.
- **Ειδικές Περιπτώσεις:** Απαιτείται προετοιμασία για τη συνένωση των α-

συνόδευτων παιδιών με τις οικογένειές τους από τις οποίες αποχωρίστηκαν τυχαία ή για λόγους περιπέτειας κατά τη διάρκεια της διαδικασίας επαναπατριsmού. Βλ. επίσης Διαρκείς Λύσεις για Ασυνόδευτους Ανήλικους, στη σελ. 130.

II. Ενσωμάτωση στη Χώρα Ασύλου

Εάν δεν είναι εφικτός ο εθελοντικός επαναπατριsmός, οι πρόσφυγες απολαμβάνουν τη συνδρομή που αποσκοπεί στην αυτάρκειά τους και στην ενσωμάτωση τους στην τοπική κοινότητα, προγραμματισμένα ή αυθόρμητα. Κύριος στόχος τοπικού προσωπικού είναι να διασφαλίσει για τα παιδιά πρόσφυγες πρόσβαση στις ίδιες υπηρεσίες που παρέχονται στα παιδιά πολίτες της χώρας ενσωμάτωσης. Στο στάδιο της ενσωμάτωσης τα ενδιαφέροντα ζητήματα όπου πιθανόν να απαιτείται η παρέμβαση ή η συνδρομή είναι:

- πρόσβαση σε κατάλληλη ισορροπημένη διατροφή και σε υπηρεσίες υγείας,
- πρόσβαση στην εκπαίδευση, συμπεριλαμβανομένης της εκπαίδευσης στη γλώσσα και στον πολιτισμό της χώρας ενσωμάτωσης,
- εκπαιδευτικά επιδόματα ή υποτροφίες,
- επαγγελματική εκπαίδευση σε εφήβους και συνδρομή στην εύρεση απασχόλησης,
- δραστηριότητες ενίσχυσης της προσφυγικής κοινότητας, ώστε οι ενήλικες να είναι ικανοί να προστατεύουν και να βοηθούν τα παιδιά τους.

III. Μετεγκατάσταση

Η μετεγκατάσταση αντιμετωπίζεται ως διαρκής λύση, όταν κρίνεται ανέφικτη σε αποδεκτά χρονικά πλαίσια η λύση του επαναπατριsmού και της ενσωμάτωσης στη χώρα ασύλου. Συχνά δημιουργεί στους ενδιαφερόμενους σημαντική αναστάτωση, επειδή προϋποθέτει για την ενσωμάτωση στη νέα κοινότητα την κοινωνική, πολιτισμική και ψυχολογική προσαρμογή.

Για τα παιδιά, πρωταρχικής σημασίας είναι η μετεγκατάσταση με τους γονείς τους, τον επίτροπο ή συγγενείς. Καταβάλλεται κάθε προσπάθεια για την προαγωγή και τη διευκόλυνση της συνένωσης του παιδιού με τους γονείς του.

Η λύση της μετεγκατάστασης εξετάζεται όταν το παιδί υπάγεται σε μία από τις εξής κατηγορίες:

- ❑ **Οικογενειακή Συνένωση:** Τα παιδιά αναχωρούν από τη χώρα ασύλου για λόγους οικογενειακής συνένωσης, δηλαδή για να συμβιώσουν με μέλη της οικογένειάς τους που έχουν ήδη μετεγκατασταθεί.
- ❑ **Σωματική Ασφάλεια:** Εάν η σωματική ασφάλεια του παιδιού απειλείται σοβαρά και δεν υπάρχουν άλλες εναλλακτικές λύσεις στη χώρα ασύλου, η άμεση μετεγκατάσταση με την οικογένειά του αποτελεί το μόνο πρακτικό μέσο για την εγγύηση της προστασίας του. Τα σωματικά και πνευματικά ανάπηρα ή τα ασθενή παιδιά καθώς και τα τραυματισμένα, τα βασανισμένα ή τα παιδιά θύματα σεξουαλικής βίας μετεγκαθίστανται μαζί με τις οικογένειές τους κατά προτεραιότητα, τόσο σε κατεπείγουσα όσο και σε κανονική μετεγκατάσταση.
- ❑ **Ανάπηρα Παιδιά:** Εφόσον στη χώρα ασύλου δεν μπορεί να παρασχεθεί επαρκής βοήθεια στα ανάπηρα παιδιά ή στα παιδιά με άλλα προβλήματα υγείας λόγω της έλλειψης ιατρικών εγκαταστάσεων, υπάγονται, σε εξαιρετικές περιπτώσεις, στη διαδικασία μετεγκατάστασης μαζί με μέλη της οικογένειάς τους. Προτεραιότητα αποδίδεται σε σοβαρές περιπτώσεις όπου οι συνθήκες ζωής αποτελούν σημαντικό εμπόδιο για την αποκατάσταση της φυσιολογικής ζωής και την επίτευξη της αυτόρκειας. Από την άλλη τα σωματικά ή πνευματικά ανάπηρα / ασθενή παιδιά πρόσφυγες που έχουν προσαρμόσει τη ζωή τους στην αναπηρία τους και λειτουργούν σε ικανοποιητικό επίπεδο, δεν υπάγονται στο πρόγραμμα μετεγκατάστασης μόνο λόγω των αναπηριών τους. (Αυτή η πολιτική εφαρμόζεται σε κωφάλαλα παιδιά ή σε παιδιά τυφλά που έχουν μάθει να διαβάζουν με το σύστημα Μπράϊγ και είναι σε θέση να συνεχίσουν την εκπαίδευσή τους και να αποκτήσουν ικανότητες και προσόντα στην πρώτη χώρα ασύλου. Επίσης, εξαιρούνται των προγραμμάτων μετεγκατάστασης σωματικά ανάπηρα παιδιά στα οποία έχουν τοποθετηθεί προσθετικά μέλη και είναι σε θέση να ζουν «φυσιολογικά» στην πρώτη χώρα ασύλου). Ο αριθμός των θέσεων μετεγκατάστασης είναι πολύ μικρότερος από τις ανάγκες. Έτσι, η έδρα της Ύπατης Αρμοστείας εξετάζει κατά προτεραιότητα τις αιτήσεις που προωθούνται από τα κατά τόπους Γραφεία, ώστε να διασφαλίσει την μετεγκατάσταση των περιπτώσεων που πραγματικά έχουν ανάγκη να υπαχθούν σε αυτό το πρόγραμμα. Οι

«Resettlement Guidelines»¹ που διατίθενται στα κατά τόπους Γραφεία περιέχουν περισσότερες πληροφορίες για το ζήτημα αυτό. Αναλυτικές πληροφορίες περιλαμβάνονται επίσης στο ετήσιο δημοσίευμα της Διεύθυνσης Μετεγκατάστασης του Οργανισμού: «Global Assessment of Resettlement Needs»².

IV. Διαρκείς Λύσεις για τα Ασυνόδευτα Παιδιά

Οι διαρκείς λύσεις για τα ασυνόδευτα παιδιά απαιτούν ιδιαίτερη προσοχή. Η καλύτερη διαρκής λύση για ένα ασυνόδευτο παιδί πρόσφυγα εξαρτάται από τις ιδιαίτερες συνθήκες της περίπτωσης του υπό το φως των Κατευθυντήριων Αρχών που αποτυπώνονται στο παρόν βιβλίο. Εξετάζεται πάντα η δυνατότητα εθελοντικού επαναπατρισμού και εφαρμόζεται εφόσον αποτελεί την κατάλληλη λύση. Όταν ο εθελοντικός επαναπατρισμός είναι ανέφικτος, ερευνάται η δυνατότητα ενσωμάτωσης στη χώρα ασύλου. Η μετεγκατάσταση των ασυνόδευτων ανήλικων αποφασίζεται σε εξαιρετική και ατομική βάση, όταν οι υπόλοιπες λύσεις δεν είναι οι κατάλληλες.

- Κάθε παρέμβαση για λογαριασμό των ασυνόδευτων παιδιών, ειδικά για τη μετακίνησή τους, πρέπει να είναι σύμφωνη με τις συστάσεις που αναφέρονται στο Κεφάλαιο 10 και στο παρόν κεφάλαιο.
- **Αρμόδιος Φορέας:** Οι αποφάσεις για τις διαρκείς λύσεις των ασυνόδευτων παιδιών προσφύγων λαμβάνονται από τους αρμόδιους φορείς όπου συμμετέχει προσωπικό εξειδικευμένο στην παιδική πρόνοια.
- **Ατομική Εξέταση των Περιπτώσεων:** Οι περιπτώσεις πρέπει να αξιολογούνται σε ατομική βάση. Η διαδικασία επιτρέπει την αποτελεσματική συμμετοχή του παιδιού πρόσφυγα και, όπως και στη διαδικασία καθορισμού του καθεστώτος του πρόσφυγα, ρυθμίζεται η αντιπροσώπευσή του. Εφόσον είναι εφικτό, εισακούονται οι απόψεις των γονέων ή άλλων προσώπων που ενεργούν αντί των γονέων.
- **Κοινωνικό Ιστορικό / Τεκμηρίωση:** Το κοινωνικό ιστορικό και η τεκμηρίωση που αφορά τα ασυνόδευτα παιδιά διανέμονται στις οργανώσεις που τα συνδράμουν τόσο στη χώρα ασύλου και στη χώρα μετεγκατάστασης όσο και στη χώρα καταγωγής. Διασφαλίζεται ότι παρέχονται όσο το δυνατόν περισσότερες πληροφορίες για την οικογένεια, τους συγγενείς και τους φίλους τους, ώστε να ενισχύονται οι προσπάθειες αναζήτησης.

- **Γνώμη του Παιδιού:** Τα ασυνόδευτα παιδιά πρόσφυγες που έχουν συμπληρώσει το 16ο έτος της ηλικίας τους είναι συνήθως αρκετά ώριμα για να αποφασίσουν για τις μακροπρόθεσμες λύσεις. Ανάλογα με το επίπεδο της ωριμότητάς τους, τα παιδιά που έχουν συμπληρώσει το 9ο ή το 10ο έτος της ηλικίας τους μπορούν να επιλέγουν, εφόσον τους παρέχονται οι κατάλληλες πληροφορίες, με κριτική ικανότητα. Συνεπώς επιβάλλεται η συνεκτίμηση των επιλογών τους. Τα παιδιά μικρότερα της ηλικίας των 9 ή 10 ετών δεν είναι αρκετά ώριμα ώστε να αποφασίσουν μόνα τους, πρέπει όμως πάντα να τους δίδεται η ευκαιρία να εκφράσουν τις απόψεις τους. Σε κάθε περίπτωση η ανάπτυξη της πνευματικής ωριμότητας του ανήλικα καθορίζεται υπό το φως του προσωπικού, οικογενειακού και πολιτισμικού του υπόβαθρου (άρθρο 12 ΣΔΠ). Επιβάλλεται η συμμετοχή εξειδικευμένου προσωπικού της παιδικής πρόνοιας στη διαδικασία της συνέντευξης με τα ασυνόδευτα παιδιά.
- **Παραμονή στην Ανάδοχη Οικογένεια:** Όταν εξετάζεται η μετεγκατάσταση, η ενσωμάτωση στη χώρα ασύλου ή ο επαναπατρισμός της οικογένειας που φροντίζει παιδί που δεν είναι δικό της, αξιολογείται προσεκτικά από έμπειρο προσωπικό της παιδικής πρόνοιας η φύση και η διάρκεια της σχέσης του παιδιού με την οικογένεια αυτή ώστε να αποφασισθεί η τύχη της παροχής φροντίδας στο παιδί. Ενδέχεται να χρειάζεται να δοθούν εγγυήσεις από την οικογένεια ότι θα συνεχίσει να φροντίζει το παιδί. Είναι σημαντικό να εξισορροπηθεί η ανάγκη του παιδιού για συνεχή φροντίδα και ο βαθμός του συνδέσμου με την ανάδοχη οικογένεια ενόψει της έσχατης πιθανότητας οικογενειακής συνένωσης.
- **Ενημέρωση του παιδιού:** Διασφαλίζεται ότι το παιδί γνωρίζει κάθε τι που συμβαίνει και που επηρεάζει ή αφορά το μέλλον του. Συχνά γίνονται πράγματα για το παιδί, ή για λογαριασμό του που φαίνεται να είναι προς το συμφέρον του, αλλά χωρίς αυτό να ενημερώνεται.
- **Αρχεία:** Αντίγραφο του φακέλου πρέπει να συνοδεύει το παιδί σε κάθε του ταξίδι. Βλ. Κεφάλαιο 10, σελ. 132.

Ανακεφαλαίωση

Προπαρασκευαστικές Ενέργειες

- Διασφαλίζεται η οικογενειακή ενότητα στον εθελοντικό επαναπατρισμό;

- Συμμετέχουν ενεργά οι πρόσφυγες στη διαδικασία του εθελοντικού επαναπατρισμού;
- Υπάρχει αποτελεσματική πληροφόρηση και πρόγραμμα συμβουλευτικής διαθέσιμο για τα παιδιά όσον αφορά τον επαναπατρισμό;
- Ορίστηκε σημείο αναφοράς για τις ανησυχίες των παιδιών;
- Υιοθετήθηκαν οι κατάλληλοι διοικητικοί μηχανισμοί για την αποτελεσματική εφαρμογή του προγράμματος εθελοντικού επαναπατρισμού;
- Έγιναν οι ιατρικές εξετάσεις για να εντοπισθούν τα άρρωστα παιδιά;
- Στις οικογένειες με άρρωστα παιδιά παραδόθηκαν αντίγραφα των ιατρικών φακέλων και ενημερώθηκαν για τον τρόπο ικανοποίησης των αναγκών των παιδιών τους στην χώρα καταγωγής τους;
- Ικανοποιούνται οι ειδικές ανάγκες των ασυνόδευτων παιδιών;

Μετακίνηση και Επανένταξη

- Υπάρχουν κοινωνικές υπηρεσίες για να συνδράμουν στον επαναπατρισμό των οικογενειών και των παιδιών με ειδικές ανάγκες;
- Θα έχουν τα ασυνόδευτα παιδιά την κατάλληλη φροντίδα στην άλλη μεριά των συνόρων;
- Έχει διασφαλισθεί η εγγραφή στα σχολεία των επαναπατριζόμενων παιδιών;

Βιβλιογραφία

- UNHCR. 1993. Voluntary Repatriation: Training Module. Geneva: UNHCR
  - UNHCR. 1992. Resettlement Guidelines. Geneva: UNHCR Resettlement Section,
1. Πρόκειται για τις «Κατευθυντήριες Αρχές για τη Μετεγκατάσταση».
  2. Πρόκειται για τη «Σφαιρική Αξιολόγηση των Αναγκών Μετεγκατάστασης».

Κεφάλαιο 12

Επιχειρησιακό Πλαίσιο

Τα προγράμματα που ικανοποιούν τις γενικές ανάγκες συχνά παραγνωρίζουν τις ειδικές ανάγκες των παιδιών. Για να διασφαλισθεί η προστασία και η ευημερία των παιδιών προσφύγων, τα κατά τόπους Γραφεία και η έδρα του Οργανισμού αποδίδουν ιδιαίτερη προσοχή σε διοικητικά και επιχειρησιακά ζητήματα, όπως στο προσωπικό και στην εκπαίδευσή του, στα κριτήρια, στις πολιτικές και επιχειρησιακές κατευθυντήριες αρχές, στην αξιολόγηση και στο σχεδιασμό, στην εφαρμογή, στην κινητοποίηση συμπληρωματικού δυναμικού, στο συντονισμό, στις εκθέσεις και στην αξιολόγηση. Τα παιδιά είναι εύθραυστα, εξαρτώμενα και αναπτυσσόμενα. Αν το σύστημα είναι αδύναμο, είναι τα πρώτα που υποφέρουν.

Τα παιδιά πρέπει να αντιμετωπίζονται πάντα στο πλαίσιο των οικογενειών τους και της κοινότητας. Οι δραστηριότητες της Ύψατης Αρμοστείας για τα παιδιά πρόσφυγες στηρίζουν τις οικογένειες και την κοινότητα, όπως απεικονίζεται στο διάγραμμα της σελίδας 26. Η στήριξη αυτή επιτυγχάνεται με την ενσωμάτωση της βοήθειας που στοχεύει στα παιδιά στις γενικές δραστηριότητες προστασίας και βοήθειας που παρέχονται στον προσφυγικό πληθυσμό εν γένει. Οι απαιτήσεις ανάλογα με την ηλικία για τη διατροφή και την υγεία των παιδιών προσφύγων πρέπει π.χ. να αντιμετωπίζονται ως μέρος των προγραμμάτων διατροφής και υγείας του γενικού προσφυγικού πληθυσμού. Ενδεχομένως να επιβάλλεται να αναληφθούν ιδιαίτερες δραστηριότητες για τα παιδιά.

Οι παρούσες Κατευθυντήριες Αρχές, αναγνωρί-

ζοντας τη θεμελιώδη αλληλένδετη σχέση των δραστηριοτήτων προστασίας και βοήθειας, δεν τις θεωρούν ανεξάρτητες. Στην ουσία κάθε δραστηριότητα της Ύπατης Αρμοστείας περιλαμβάνει στοιχεία ή συνέπειες της προστασίας είτε αφορά στον καθορισμό του καθεστώτος των προσφύγων είτε στη βοήθεια εφαρμογής των διαρκών λύσεων είτε στην ικανοποίηση των άμεσων αναγκών τους. Η παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας και ο τρόπος παροχής της αποτελούν θέματα προστασίας που συχνά πλήττουν την προσωπική ασφάλεια των προσφύγων.

Προσωπικό και Εκπαίδευση

Το επίπεδο του προσωπικού και η εκπαίδευση πρέπει να είναι ικανοποιητικά, ώστε να επιτυγχάνονται οι στόχοι και οι σκοποί της Ύπατης Αρμοστείας για την προστασία και τη φροντίδα των παιδιών προσφύγων και να διασφαλίζεται η εναρμόνιση με τις παρούσες Κατευθυντήριες Αρχές.

- **Υπευθυνότητα:** Στις κατά τόπους Γραφεία ο Αντιπρόσωπος του Ύπατου Αρμοστή φέρει την ευθύνη για τη διασφάλιση εφαρμογής αυτών των Αρχών. Θα καθορίσει τις ανάγκες του προσωπικού και θα μεταβιβάσει αρμοδιότητες. Οι ανάγκες προστασίας και βοήθειας των παιδιών προσφύγων πρέπει να ενσωματώνονται στο σύστημα προγραμματισμού και αναφοράς. Αυτή η λειτουργία ενσωμάτωσης μπορεί να αντανακλάται στις εκθέσεις του Υπεύθυνου Προγραμματισμού ή του Υπεύθυνου Προστασίας.
- **Ικανότητες / Προσόντα:** Με την έναρξη της κρίσιμης προσφυγικής κατάστασης διασφαλίζεται ο διορισμός προσωπικού με τα απαιτούμενα προσόντα για την προστασία και τη φροντίδα των παιδιών. Τα παιδιά πρόσφυγες είναι ιδιαίτερα ευάλωτα κατά την κρίσιμη περίοδο και γι' αυτό επιβάλλεται με την έναρξη της κατάστασης να συμμετέχουν στην ομάδα υπάλληλοι κοινοτικών και κοινωνικών υπηρεσιών. Αναζητούνται πρόσφυγες που έχουν τα κατάλληλα προσόντα και στηρίζεται η συνεργασία του προσωπικού της χώρας ασύλου, των μη κυβερνητικών οργανώσεων και άλλων οργανισμών των Ηνωμένων Εθνών.
- **Εξειδικευμένο Προσωπικό:** Το προσωπικό που επιλέγεται για να εργαστεί για τα παιδιά πρόσφυγες πρέπει να κατανοεί τις ανάγκες ανάπτυξής τους και να γνωρίζει πώς συσχετίζονται οι δραστηριότητες προστασίας και βοήθειας της Ύπατης Αρμοστείας με τις ειδικές ανάγκες

τους. Εφόσον εργάζεται άμεσα με τα παιδιά, πρέπει να έχει την ικανότητα επικοινωνίας μαζί τους. Καθορίζεται εάν είναι αναγκαίο να μιλά τη γλώσσα των παιδιών. Σε πολλές περιπτώσεις τα κατά τόπους Γραφεία μπορούν να εξασφαλίσουν το αναγκαίο ειδικευμένο προσωπικό σε κυβερνητικούς φορείς, σε άλλους οργανισμούς των Ηνωμένων Εθνών, σε μη κυβερνητικές οργανώσεις, σε συμβούλους και στην προσωπική κοινότητα.

- **Εκπαίδευση:** Παρέχεται σε όλο το προσωπικό που εργάζεται με τα παιδιά ενημέρωση ή επιμόρφωση για θέματα που αφορούν στα παιδιά πρόσφυγες. Επίσης διασφαλίζεται η ενσωμάτωση των ιδιαίτερων θεμάτων των παιδιών σε όλα τα σχετικά επιμορφωτικά προγράμματα. Επιβάλλεται να παρέχεται σε όλες τις κατηγορίες του προσωπικού της Ύπατης Αρμοστείας που ασχολείται με τα παιδιά ένας κοινός πυρήνας γνώσης, προσόντων μεταχείρισης των παιδιών και αντιμετώπισης των αναγκών τους.

Προϋποθέσεις, Πολιτική και Επιχειρησιακές Αρχές

Η προστασία και η φροντίδα των παιδιών προσφύγων πρέπει να διέπεται από σαφή πολιτική και ρητές επιχειρησιακές κατευθυντήριες αρχές. Η πολιτική και οι αρχές πραγματώνονται με επιχειρησιακές δραστηριότητες. Σε ιδανικές περιπτώσεις στηρίζονται στις προϋποθέσεις που θέτει η χώρα ασύλου ή η χώρα καταγωγής.

- **Διεθνές Δίκαιο:** Ερευνάται αν η χώρα ασύλου και η χώρα καταγωγής έχουν κυρώσει τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού και εάν έχουν διατυπώσει επιφυλάξεις. Εάν έχουν διατυπώσει επιφυλάξεις, εξετάζονται οι συνέπειές τους στα παιδιά πρόσφυγες.
- **Εθνική Νομοθεσία:** Η γνώση της εθνικής νομοθεσίας για την παιδική προστασία και πρόνοια καθώς και η εφαρμογή της στα παιδιά πρόσφυγες είναι καθοριστικής σημασίας.
- **Στήριξη:** Εφαρμόζεται και, εάν είναι αναγκαίο, προάγεται η ενσωμάτωση στην εθνική νομοθεσία των διατάξεων που περιλαμβάνονται στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Η διατύπωση των προϋποθέσεων, της πολιτικής και των επιχειρησιακών Αρχών για τη συγκεκριμένη κατάσταση είναι καίριας σημασίας. Η διατροφή, οι ιατρικές υπηρεσίες, η εκπαίδευση, τα μέτρα ασφάλειας και η βοήθεια στα ασυ-

νόδευτα παιδιά π.χ., αποτελούν τομείς που ρυθμίζονται από την τοπική πολιτική, από διαδικασίες και αρχές που προσαρμόζονται στις περιστάσεις. Πρέπει να είναι συμβατές με τις παρούσες Αρχές.

- **Επιτροπές:** Η δημιουργία επιτροπών για τον σχεδιασμό και την εφαρμογή, με μέλη την Ύπατη Αρμοστεία, αντιπροσώπους της κυβέρνησης της χώρας ασύλου, άλλους οργανισμούς των Ηνωμένων Εθνών, την προσφυγική κοινότητα και μη κυβερνητικές οργανώσεις συμβάλλει στην παιδική προστασία και πρόνοια.

Αξιολόγηση, σχεδιασμός και προγραμματισμός

Ενδέχεται να μην αποκαλύπτεται η κακοποίηση ή η παραμέληση των παιδιών. Όπου τα προβλήματα δεν είναι προφανή, υπάρχει τάση να συνάγεται ότι δεν υπάρχει πρόβλημα. Όλοι ευθύνονται για την ευημερία των παιδιών, επειδή τα παιδιά είναι λιγότερο ικανά από τους ενήλικες να κατανοούν και να βοηθούν τους άλλους να κατανοήσουν τις ανάγκες τους και τις παραβιάσεις των δικαιωμάτων τους. Η Ύπατη Αρμοστεία, οι κυβερνητικοί αξιωματούχοι της χώρας ασύλου, άλλοι οργανισμοί των Ηνωμένων Εθνών, μη κυβερνητικές οργανώσεις και η προσφυγική κοινότητα πρέπει να γνωρίζουν τις ανάγκες και τα δικαιώματα των παιδιών, να ερευνούν, να αξιολογούν και να σχεδιάζουν προγράμματα γι' αυτά παρακολουθώντας την κατάστασή τους.

- **Υιοθέτηση Μηχανισμών:** Με την έναρξη της προσφυγικής κατάστασης υιοθετείται και εφαρμόζεται πρόγραμμα για την αξιολόγηση και την παρακολούθηση της παιδικής πρόνοιας. Κατανοείται το περιεχόμενο του πολιτισμού των παιδιών, κάθε απειλή της ευημερίας τους, των βιολογικών, κοινωνικών και αναπτυξιακών αναγκών τους. Στις αξιολογήσεις εφαρμόζεται το πρότυπο του Ανθρωποκεντρικού Σχεδιασμού. Τα απαιτούμενα συστήματα αξιολόγησης και παρακολούθησης περιλαμβάνουν περιοδικές και συνεχείς αξιολογήσεις, μηχανισμούς βασισμένους στην επίβλεψη από την κοινότητα.
- **Περιοδικές Αξιολογήσεις:** Πρέπει να καλύπτουν όλα τα παιδιά. Οι διαφορές ηλικίας, φύλου και οι ανικανότητες π.χ. δεν πρέπει να παραγνωρίζονται. Μια συνολική αξιολόγηση με την έναρξη της προσφυγικής κατάστασης αποτελεί ανεκτίμητη καθοδήγηση στο σχεδιασμό και στον προγραμματισμό και συμβάλλει στην εκτίμηση των στοιχειωδών αναγκών. Η παρουσία εξειδικευμένου και έμπειρου προσωπικού παι-

δικής πρόνοιας στη διαδικασία αξιολόγησης είναι σημαντική. Η συμμετοχή των γονέων και αρχηγών της κοινότητας είναι θεμελιώδης.

- **Συνεχής Παρακολούθηση:** Διασφαλίζεται η υιοθέτηση και η συνεχής εφαρμογή προγράμματος παρακολούθησης που στηρίζεται στην κοινοτική συμμετοχή. Η ευημερία των παιδιών πρέπει να παρακολουθείται, εφόσον είναι εφικτό, σε ατομική βάση και τα παιδιά τα αντιμετωπίζονται ως μέλη της οικογένειας και της κοινότητας.
- **Κοινοτική Συμμετοχή:** Η συμμετοχή των προσφύγων στην αξιολόγηση κρίνεται απαραίτητη. Όχι μόνο βελτιώνει την αποτελεσματικότητα, αλλά στηρίζει την προσφυγική κοινότητα στην επίλυση των προβλημάτων της και μπορεί να προκαλέσει και να επιταχύνει προληπτικές και θεραπευτικές λύσεις. Σε μερικές περιπτώσεις αποδείχθηκε δημιουργικό το σύστημα του «διαλόγου» μέσω κοινοτικών εργαστηρίων: έδωσαν την ευκαιρία σε άντρες και γυναίκες, νέους και ηλικιωμένους να συζητήσουν το θέμα της παιδικής πρόνοιας. Παρόμοια εργαστήρια οργανώθηκαν για τα παιδιά. Τα εργαστήρια αποτελούν επίσης ανεκτίμητη πηγή πληροφόρησης για την κοινότητα.
- **Γνώμη των Παιδιών:** Εκτιμώντας την ηλικία και την ωριμότητα, λαμβάνονται υπόψη οι απόψεις των παιδιών προσφύγων που δικαιούνται να εκφράζουν την γνώμη τους για όλα τα ζητήματα που τα αφορούν.
- **Στατιστικά:** Οι δημογραφικές πληροφορίες για τα παιδιά πρόσφυγες είναι ουσιαστικής σημασίας για την πρόσληψη του προσωπικού και για το σχεδιασμό της προστασίας και των προγραμμάτων. Η συλλογή και η διατήρηση στατιστικών στοιχείων του παιδικού προσφυγικού πληθυσμού με αναφορά στην ηλικία, στο φύλο είτε βάσει απογραφών είτε βάσει πληροφοριών που περιλαμβάνονται σε εκθέσεις είτε κατ'εκτίμηση αποτελούν στοιχείο του έργου αξιολόγησης και παρακολούθησης των κατά τόπους Γραφείων της Ύπατης Αρμοστείας. Η διαφοροποίηση των παιδιών προσχολικής, σχολικής ηλικίας και εφήβων είναι σημαντική γιατί δεν απολαμβάνουν όλα της ίδιας μεταχείρισης. Η ενημερωμένη κατηγοριοποίηση ανά ηλικία και φύλο είναι αναγκαία για το σχεδιασμό των προγραμμάτων τροφής και διατροφής, των υπηρεσιών υγείας και των διάφορων επιπέδων και τύπων των εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Απαιτείται ξεχωριστή ανάλυση για τα ασυνόδευτα παιδιά, για να αντιμετωπισθούν οι μοναδικές ανάγκες τους. Η α-

παιτούμενη στατιστική κατηγοριοποίηση για τα παιδιά πρόσφυγες έχει ως εξής: 0 έως 5 ετών, 5 έως 15 ετών και 15 έως 18 ετών (ή το έτος της ενηλικίωσης). Π.χ. ένα παιδί που είναι 4 ετών και 11 μηνών πρέπει να καταγραφεί στην κατηγορία κάτω των 5 ετών.

Εφαρμογή

Αναμένεται από τα κατά τόπους Γραφεία της Ύπατης Αρμοστείας να αναλάβουν δράση, ώστε τα παιδιά πρόσφυγες να απολαμβάνουν την προστασία και την ανθρωπιστική βοήθεια που απαιτούνται για την ευημερία τους.

- **Τεχνική Υποστήριξη:** Η Διεύθυνση Προγραμματισμού και Τεχνικής Υποστήριξης αποτελεί το τμήμα της Ύπατης Αρμοστείας με την απαραίτητη τεχνογνωσία σε θέματα που αφορούν την τεχνική στήριξη σε τομείς όπως το νερό, η στέγη, η διαρρύθμιση του χώρου, τα ναρκοπέδια, η υγιεινή του περιβάλλοντος, η υγεία, η τροφή, η διατροφή, η εκπαίδευση και οι κοινοτικές/ κοινωνικές υπηρεσίες. Σε συνεργασία με αυτήν την Διεύθυνση του Οργανισμού η τεχνική υποστήριξη μπορεί να πραγματοποιηθεί με τη χρήση καταλόγου τεχνικών συμβούλων.
- **Επέκταση των υπαρχόντων υπηρεσιών:** Μετά την αξιολόγηση, διασφαλίζεται η εφαρμογή του εθνικού συστήματος παιδικής πρόνοιας και στα παιδιά πρόσφυγες, λαμβάνοντας υπόψη τα κοινωνικά δικαιώματα και τις ανάγκες τους. Δεν πρέπει να συνάγεται ότι οι υπάρχουσες εθνικές υπηρεσίες εξυπηρετούν κατ' ανάγκη τα παιδιά πρόσφυγες: ενδεχόμενα να απαιτούνται συμβουλευτική, εκπαίδευση και άλλες μορφές στήριξης.
- **Δημιουργία νέων υπηρεσιών:** Όπου δεν υπάρχουν υπηρεσίες ή όπου οι υπάρχουσες δεν είναι οι κατάλληλες, καταβάλλονται ιδιαίτερες προσπάθειες για τη δημιουργία και λειτουργία υπηρεσιών. Σε πολλές περιπτώσεις η Ύπατη Αρμοστεία μπορεί να ρυθμίσει την παροχή ειδικών υπηρεσιών σε συνεργασία με άλλους οργανισμούς των Ηνωμένων Εθνών ή με μη κυβερνητικές οργανώσεις.
- **Διαχείριση:** Αναπτύσσεται οργανωτική δομή που διασφαλίζει τη στενή επίβλεψη, την κατάλληλη εφαρμογή και την παρακολούθηση.

Αξιοποίηση Συμπληρωματικού Δυναμικού

Τα κατά τόπους Γραφεία της Ύπατης Αρμοστείας εντοπίζουν τα τοπικά συστήματα παιδικής πρόνοιας, διερευνούν δραστήρια και ενθαρρύνουν την τεχνική συμβολή και οικονομική συνεισφορά της κυβέρνησης της χώρας ασύλου, των εξειδικευμένων οργανισμών του συστήματος των Ηνωμένων Εθνών και των μη κυβερνητικών οργανώσεων. Οι αντιπρόσωποι των Κρατών δωρητών πρέπει να ευαισθητοποιηθούν για τις ειδικές ανάγκες των παιδιών προσφύγων. Εφόσον εντοπισθούν διαθέσιμοι πόροι, απαιτείται σύμφωνα με τους οικονομικούς κανόνες της Ύπατης Αρμοστείας η άδεια της έδρας του οργανισμού για την αποδοχή τους. Γενικά όμως οι δραστηριότητες υποστήριξης των ειδικών αναγκών των παιδιών προσφύγων πρέπει να χρηματοδοτούνται από τον υπάρχοντα προϋπολογισμό επιδομάτων των Γενικών και / ή των Ειδικών Προγραμμάτων.

- ❑ **Εξειδίκευση των Προσφύγων:** Αναζητάται και αξιοποιείται προσωπικό από την προσφυγική κοινότητα, με τεχνική, επαγγελματική και παραδοσιακή εμπειρία.
- ❑ **Εξειδίκευση σε Εθνικό Πλαίσιο:** Εντοπίζονται και αξιοποιούνται εθνικοί εμπειρογνώμονες. Μπορεί να αναζητηθούν σε εθνικές υπηρεσίες, σε ακαδημαϊκά ιδρύματα, σε οργανώσεις κοινωνικής πρόνοιας και σε μη κυβερνητικές οργανώσεις.
- ❑ **Σύστημα των Ηνωμένων Εθνών:** Στο σύστημα των Ηνωμένων Εθνών το Ταμείο των Ηνωμένων Εθνών για το Παιδί και η Εκπαιδευτική, Επιστημονική και Πολιτιστική Οργάνωση των Ηνωμένων Εθνών αποτελούν προφανείς αξιοποιήσιμες πηγές. Συμβάλλουν επίσης στο έργο η Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας, το Πρόγραμμα Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών, το Παγκόσμιο Πρόγραμμα Διατροφής, η Οργάνωση Διατροφής και Γεωργίας των Ηνωμένων Εθνών και το Παγκόσμιο Γραφείο Εργασίας.
- ❑ **Διεθνής Επιτροπή του Ερυθρού Σταυρού και διεθνείς μη κυβερνητικές οργανώσεις:** Η Διεθνής Επιτροπή του Ερυθρού Σταυρού συνεργάζεται στενά με την Ύπατη Αρμοστεία και παρέχει σε καταστάσεις ένοπλων συρράξεων ιατρική βοήθεια, υπηρεσίες εκπαίδευσης και αναζήτησης των οικογενειών. Η Ύπατη Αρμοστεία συνεργάζεται στενά με πολλές μη κυβερνητικές οργανώσεις με εμπειρία και τεχνογνωσία στα θέμα-

τα των παιδικών αναγκών. Οι μη κυβερνητικές οργανώσεις και άλλοι επιχειρησιακοί συνεργάτες παίζουν ουσιαστικό ρόλο στις προσφυγικές καταστάσεις και μερικές από τις απαιτούμενες ειδικότητες αναζητώνται στις μη κυβερνητικές οργανώσεις. Η Διεύθυνση μη Κυβερνητικών Οργανώσεων στην έδρα του Οργανισμού διατηρεί κατάλογο με όλες τις οργανώσεις, το αντικείμενο τους και τις διευθύνσεις τους. Επίσης πληροφορεί για τις οργανώσεις και βοηθά / συμβουλεύει το επί τόπου εργαζόμενο προσωπικό.

Εκθέσεις και Παρακολούθηση

Η παιδική πρόνοια αποτελεί μέρος των τακτικών εκθέσεων προστασίας και προγραμματισμού και, εφόσον κρίνεται αναγκαίο, συντάσσονται συμπληρωματικές εκθέσεις. Έντυπα των εκθέσεων αυτών περιλαμβάνονται στο IOM 85/93 FOM 83/93.

- **Γενικές Εκθέσεις:** Καθώς τα παιδιά πρόσφυγες αποτελούν περίπου το μισό των προσφυγικών πληθυσμών, οι εκθέσεις γι' αυτά είναι αναπόσπαστο μέρος των τακτικών εκθέσεων. Με τις εκθέσεις τους τα κατά τόπους Γραφεία της Ύπατης Αρμοστείας ενημερώνουν την έδρα του Οργανισμού για τη γενική κατάσταση των παιδιών προσφύγων, για τις ανεκπλήρωτες ανάγκες τους και για τους λόγους μη ικανοποίησης των αναγκών τους. Τα Περιφερειακά Γραφεία και οι Τεχνικές Υπηρεσίες, αποδέκτες αυτών των εκθέσεων, ενημερώνουν το προσωπικό στην έδρα για τα σημαντικά προβλήματα που αντιμετωπίστηκαν και για τις λύσεις που υιοθετήθηκαν.
- **Μηνιαίες Εκθέσεις:** Τα κατά τόπους Γραφεία υποβάλλουν τις εκθέσεις τους για τα θέματα παιδικής πρόνοιας και για τις δραστηριότητες που ανέλαβαν για τα παιδιά πρόσφυγες με το Εθνικό Επιχειρησιακό Σχέδιο, το Σχέδιο παρακολούθησης Εκθέσεων και με Μηνιαίες Εκθέσεις που απευθύνονται στην έδρα του Οργανισμού (IOM 54/93-FOM 52/93).
- **Εκθέσεις για ζητήματα προστασίας:** Τα κατά τόπους Γραφεία του Οργανισμού ενημερώνουν την έδρα με τις Ετήσιες Εκθέσεις Προστασίας και με άλλες, εάν είναι απαραίτητο, για κάθε κατάσταση που αφορά παιδιά πρόσφυγες που κινδυνεύουν ή που παραβιάζονται τα δικαιώματά τους. Η ΣΔΠ περιλαμβάνει τις παγκόσμια αποδεκτές προϋποθέσεις

των παραβιάσεων. Η Σύμβαση του 1951 για το Καθεστώς των Προσφύγων, οι Συμβάσεις της Γενεύης και τα συναφή Πρωτόκολλα για τις Ένοπλες Συρράξεις αποτυπώνουν άλλες προϋποθέσεις παραβίασης των δικαιωμάτων των παιδιών. Στις εκθέσεις πρέπει να επισημαίνονται σοβαρά προβλήματα προστασίας ή υγείας, η παρουσία των ασυνόδευτων παιδιών ή παιδιών θυμάτων βασανιστηρίων ή άλλων μορφών βίας ή σημαντικές ελλείψεις βασικών υπηρεσιών, όπως είναι η στοιχειώδης εκπαίδευση.

- **Ειδικές Εκθέσεις:** Το έντυπο IOM/64/93-FOM/63/93/ 30.8.1993 περιλαμβάνει οδηγίες για τον τρόπο και το χρόνο που τα κατά τόπους Γραφεία οφείλουν να υποβάλλουν ειδικές εκθέσεις που στοχεύουν στην παροχή πληροφοριών για την κατάσταση των παιδιών προσφύγων στην Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Παιδιού, το όργανο επίβλεψης της ΣΔΠ.

Αξιολόγηση

Οι προσπάθειες στον τομέα της παιδικής πρόνοιας αξιολογούνται τακτικά από ανεξάρτητους φορείς. Οι περιοδικές αξιολογήσεις είναι σημαντικές, για να διασφαλισθεί η ικανοποίηση των αναγκών των παιδιών προσφύγων και πρέπει να περιλαμβάνουν τους θετικούς στόχους, την αποτελεσματικότητα της στρατηγικής που εφαρμόστηκε, την κάλυψη και τα κενά των υπηρεσιών καθώς και τα «διδάγματα» που προέκυψαν.

Ανακεφαλαίωση

Προσωπικό και Εκπαίδευση

- Έχει το προσωπικό τα απαιτούμενα ιδιαίτερα προσόντα για τη προστασία και την φροντίδα των παιδιών προσφύγων;
- Έχει ορισθεί η ευθύνη ενσωμάτωσης των αναγκών των παιδιών στον προγραμματισμό και στο σύστημα αναφοράς;
- Παρέχονται γνώσεις και ειδικευμένη επιμόρφωση για τα θέματα της προστασίας και της φροντίδας των παιδιών;

Προϋποθέσεις, Πολιτική και Επιχειρησιακές Αρχές

- Έχουν υιοθετηθεί οι κατάλληλες τοπικές προϋποθέσεις, η πολιτική και οι επιχειρησιακές αρχές και έχει διανεμηθεί οδηγός παρεμβάσεων για τα παιδιά πρόσφυγες;

Αξιολόγηση και Παρακολούθηση

- Έχουν αξιολογηθεί οι ανάγκες προστασίας και βοήθειας των παιδιών;
- Συλλέχθηκαν και αρχειοθετήθηκαν οι δημογραφικές πληροφορίες για τα παιδιά πρόσφυγες;
- Δημιουργήθηκε βάση δεδομένων για την παιδική πρόνοια, ώστε να προκύψουν στο μέλλον συγκριτικά στοιχεία;
- Εφαρμόζονται σε συνεχόμενη βάση συστήματα κοινοτικής αξιολόγησης και παρακολούθησης, για να ικανοποιούνται οι ανάγκες προστασίας και φροντίδας των παιδιών προσφύγων;

Εφαρμογή

- Τα υπάρχοντα συστήματα παρακολούθησης της παιδικής πρόνοιας και παρέμβασης βασίζονται σε στρατηγικές συμμετοχής των ενήλικων προσφύγων και των παιδιών;
- Έχουν κινητοποιηθεί οι εθνικές αρχές για την προστασία και τη βοήθεια των παιδιών προσφύγων;
- Έχουν αξιοποιηθεί το τοπικό, εθνικό και διεθνές δυναμικό και ειδικές υπηρεσίες ώστε να επωφεληθούν τα παιδιά πρόσφυγες;
- Εφαρμόζεται σύστημα για τον εντοπισμό και τη συνένωση των ασυνόδευτων ανήλικων;
- Απαιτούνται συμπληρωματικές προσπάθειες για τη διασφάλιση της προστασίας και της φροντίδας των παιδιών;

Εκθέσεις

- Υπάρχει αποτελεσματικό σύστημα εκθέσεων για την παρακολούθηση των ζητημάτων παιδικής προστασίας και πρόνοιας;

- Αναφέρονται οι περιπτώσεις των παιδιών που κινδυνεύουν και οι παραβιάσεις των δικαιωμάτων των παιδιών;

Αξιολόγηση

- Διενεργούνται τακτικές αξιολογήσεις των προσπαθειών της προστασίας των παιδιών και της παιδικής πρόνοιας;

Βιβλιογραφία

- UNHCR. «Chapter 4: Programme and Project Management» in UNHCR Manual. Geneva: UNHCR.
- UNHCR. 1991. Social Services in Refugee Emergencies. Geneva: UNHCR, PTSS.
- Jareg, Elizabeth and Paal. 1994. Reaching Children through Dialogue. New York: Macmillan.

Παράρτημα Α

Πολιτική της Ύπατης Αρμοστείας για τα Παιδιά Πρόσφυγες

I. Εισαγωγή

1. Τα παιδιά αποτελούν περίπου το ήμισυ του παγκόσμιου προσφυγικού πληθυσμού. Η δράση του Γραφείου της Ύπατης Αρμοστείας Η. Ε. για τους Πρόσφυγες που αφορά στην προστασία τους και στη φροντίδα τους είναι καίριας σημασίας για την εκπλήρωση του έργου που του έχει ανατεθεί. Στο παρόν παρουσιάζεται το πλαίσιο πολιτικής του Γραφείου που διέπει τη δράση του για τα παιδιά πρόσφυγες.
2. Αν και η πολιτική περιλαμβάνει κατ' αρχήν την υποχρέωση για δράση του προσωπικού του οργανισμού, ελπίζεται ότι θα κατευθύνει τις προσπάθειες και άλλων ενδιαφερομένων για τα παιδιά πρόσφυγες, όπως τις Κυβερνήσεις, άλλους οργανισμούς των Ηνωμένων Εθνών, διεθνείς και εθνικές μη κυβερνητικές οργανώσεις καθώς και ομάδες προσφύγων. Αποτελεί τον πυρήνα που προάγει κατάλληλα την πολιτική συλλογική δράση όλων των μερών για την εξασφάλιση της προστασίας και της φροντίδας των παιδιών προσφύγων.
3. Σύμφωνα με την ΣΔΠ¹ η Ύπατη Αρμοστεία θεωρεί ότι παιδί είναι κάθε ανθρωπino όν «μικρότερο των 18 ετών, εκτός αν η ενηλικίωση επέρχεται νωρίτερα, σύμφωνα με την ισχύουσα για το παιδί νομοθεσία». ² Όμως, όταν κατά την αξιολόγηση των αναγκών των προσφύγων ηλικίας μεγαλύτερης της ενηλικίωσης σύμφωνα με την ισχύουσα εθνική νομοθεσία, αλλά μικρότερης των 18 ετών κρίνεται σκόπιμη η εφαρμογή μέτρων που συνήθως εφαρμόζονται σε παιδιά πρόσφυγες, εφαρμόζεται η παρούσα πολιτική. Εφόσον δεν ορίζεται διαφορετικά, ο όρος «παιδί πρόσφυγας» που χρησιμοποιείται στο παρόν κείμενο σημαίνει κάθε παιδί που τελεί υπό την προστασία του Ύπατου Αρμο-

στή, συμπεριλαμβανομένων των προσφύγων, των επαναπατριζόμενων, των αιτούντων άσυλο και των εκτοπισμένων πληθυσμών που υπάρχουν στην προστασία του.

4. Οι δραστηριότητες προστασίας και βοήθειας συνδέονται στενά μεταξύ τους. Στην ουσία όλη η δράση της Ύπατης Αρμοστείας περιλαμβάνει το στοιχείο ή την προϋπόθεση της προστασίας, είτε πρόκειται για τον καθορισμό του καθεστώτος των προσφύγων, την ικανοποίηση των μεταβατικών αναγκών τους ή τη συνδρομή για την εφαρμογή των διαρκών λύσεων. Οι ανάγκες αξιολόγησης καθώς και ο σχεδιασμός και η παροχή βοήθειας ενδέχεται να οδηγήσουν σε διακριτική μεταχείριση ενός ή περισσότερων μελών του επωφελούμενου πληθυσμού, ειδικά των πλέον ευάλωτων, εάν δεν χαρακτηρίζονται από ευαισθησία. Κατά συνέπεια επηρεάζουν συχνά ή και καθορίζουν την προσωπική κατάσταση ασφάλειας των προσφύγων.
5. Τα τρία μέρη που ακολουθούν παρέχουν ουσιαστικές πληροφορίες για την κατανόηση της Πολιτικής για τα Παιδιά Πρόσφυγες. Στο Δεύτερο Μέρος αποτυπώνεται η δικαιολογητική βάση της πολιτικής και στο Τρίτο περιγράφονται οι ειδικές ανάγκες των παιδιών προσφύγων που πρέπει να ικανοποιηθούν με αυτή. Στο Τέταρτο Μέρος ορίζεται η νομική βάση για την ειδική προσοχή που αποδίδει η Ύπατη Αρμοστεία στις ανάγκες των παιδιών προσφύγων καθώς και στο δεσμευτικό χαρακτήρα της πολιτικής. Στο Πέμπτο Μέρος απεικονίζεται η πολιτική, ορίζονται οι στόχοι της Ύπατης Αρμοστείας, οι αρχές που διέπουν την επίτευξη τους από το προσωπικό του Οργανισμού και οι ειδικοί σκοποί που έχει θέσει το Γραφείο για το προσωπικό του, ώστε να εξασφαλισθεί η προστασία και η φροντίδα των παιδιών προσφύγων.

II. Δικαιολογητική Βάση

6. Ό,τι ακολουθεί είναι οικείο σε όσους ασχολούνται γενικά με τα δικαιώματα των παιδιών ή με το έργο της Ύπατης Αρμοστείας για τα παιδιά πρόσφυγες και μπορεί, κατά συνέπεια, να είναι προφανές. Αν και πολλά από τα στοιχεία αυτής της πολιτικής περιέχονται στις «UNHCR's Guidelines on Refugee Children»³ ή απορρέουν από τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού, η ενσωμάτωσή τους στη γενικότερη πολιτική του Γραφείου αντανακλά ένα

νέο επίπεδο προτεραιοτήτων που καθόρισε ο Ύπατος Αρμοστής για την ικανοποίηση των ειδικών αναγκών προστασίας και βοήθειας των παιδιών προσφύγων.

7. Αυτή η πολιτική είναι ταυτόχρονα το επόμενο λογικό βήμα στη δράση της Ύπατης Αρμοστείας για τα παιδιά πρόσφυγες. Ήδη στο παρελθόν η Εκτελεστική Επιτροπή του Προγράμματος του Ύπατου Αρμοστή (Εκτελεστική Επιτροπή) έχει υιοθετήσει κάποια πορίσματα και αποφάσεις για τα παιδιά πρόσφυγες. Το 1988 δημοσιεύθηκαν οι «UNHCR's Guidelines on Refugee Children» (Οδηγίες) που ενσωματώνουν διεθνείς κανόνες δικαίου για την παιδική προστασία και πρόνοια των προσφύγων, στοιχεία κλειδιά των σχετικών Πορισμάτων της Εκτελεστικής Επιτροπής και της τεχνικής καθοδήγησης για την Ομάδα Εργασίας της Ύπατης Αρμοστείας για τα Παιδιά Πρόσφυγες. Αναρίθμητες μη κυβερνητικές οργανώσεις και πολλοί εξειδικευμένοι οργανισμοί των Ηνωμένων Εθνών συμμετείχαν στη συγγραφή τους.
8. Υπό το φως της πενταετούς εμπειρίας εφαρμογής των Οδηγιών και των εξελίξεων που έλαβαν χώρα από την υιοθέτησή τους κρίθηκε αναγκαία η προετοιμασία μιας σφαιρικής πολιτικής που διέπει το έργο της Ύπατης Αρμοστείας για τα Παιδιά Πρόσφυγες. Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού που υιοθετήθηκε το 1989 κωδικοποιεί τις προϋποθέσεις εφαρμογής των δικαιωμάτων όλων των παιδιών και των παιδιών προσφύγων. Τα τελευταία χρόνια το Γραφείο κλήθηκε να παίξει νέους ρόλους σε απρόβλεπτες, ιδιαίτερα κρίσιμες προσφυγικές καταστάσεις, όπου ιδιαίτερα τα παιδιά κινδύνευαν σοβαρά. Εκτός από την αποτύπωση της επικεντρωμένης προσπάθειας για τη διασφάλιση της ευημερίας τους, η Ύπατη Αρμοστεία δημιούργησε τη θέση του Υπεύθυνου για τα Παιδιά Πρόσφυγες.

III. Η πρόκληση

Οι ειδικές ανάγκες των παιδιών προσφύγων

9. Τα παιδιά γενικά και τα παιδιά πρόσφυγες είναι το μέλλον. Χρειάζονται ειδική προστασία και φροντίδα για να αξιοποιούν τις δυνατότητές τους.
10. Τρεις αλληλένδετοι παράγοντες οριοθετούν τις ειδικές ανάγκες των

παιδιών προσφύγων: η εξάρτησή τους, το γεγονός ότι είναι ευάλωτα και οι αναπτυξιακές ανάγκες τους (δηλαδή οι απαιτήσεις τους για υγιή ανάπτυξη και η ανάπτυξη σε διαφορετικές ηλικίες). Τα παιδιά, ειδικά όταν είναι μικρής ηλικίας, εξαρτώνται από τους γονείς τους ή από άλλους ενήλικες που τους παρέχουν τα αναγκαία για την επιβίωσή τους. Αναγνωρίζεται τόσο στο εθνικό όσο και στο διεθνές δίκαιο ότι δεν είναι νομικά αυτεξούσια, αλλά εξαρτώνται από τους γονείς τους ή τους επιτρόπους που τους παρέχουν τις κατάλληλη καθοδήγηση και κατεύθυνση.

11. Τα παιδιά είναι ευάλωτα επειδή εξαρτώνται. Σωματικά και ψυχολογικά είναι λιγότερο ικανά από τους ενήλικες να ικανοποιήσουν τις ανάγκες τους ή να προστατεύσουν τους εαυτούς τους. Στηρίζονται έτσι στη φροντίδα και στην προστασία των ενηλίκων. Ψυχολογικά κινδυνεύουν σοβαρά από την τραυματική εμπειρία που είναι η εξορία, αλλά και από την ίδια την εξορία. Τα νεαρά παιδιά είναι λιγότερο ικανά από τους ενήλικες και τους εφήβους να επιβιώσουν από τις ασθένειες, την κακή διατροφή ή τη στέρηση βασικών αναγκών. Όταν τα υλικά αγαθά σπανίζουν, είναι τα πρώτα που αποβιώνουν.
12. Τα κορίτσια πρόσφυγες είναι συχνά πιο ευάλωτα από τα αγόρια πρόσφυγες. Σε μερικούς πολιτισμούς και κοινωνικά πλαίσια τα κορίτσια έχουν μικρότερη αξία από τα αγόρια και άρα είναι συχνότερα θύματα παραμέλησης και κακοποίησης. Συχνά περιορίζεται ανεμπόδιστα η συμμετοχή τους σε εκπαιδευτικά προγράμματα. Είναι θύματα σεξουαλικής κακοποίησης, βίας και εκμετάλλευσης σε αριθμό μεγαλύτερο από ότι τα αγόρια.
13. Ευάλωτα υπό κανονικές συνθήκες, σε πολλές περιπτώσεις που αντιμετωπίζει η Ύπατη Αρμοστεία κινδυνεύει σημαντικά η υγεία και η ασφάλεια των παιδιών. Οι συνθήκες διαβίωσης, ειδικά στις κρίσιμες καταστάσεις, είναι επικίνδυνες. Σε μερικές περιπτώσεις η επιβίωση των παιδιών πρέπει να εξασφαλισθεί εν μέσω ένοπλων συρράξεων. Τα παιδιά συγκαταλέγονται στις ανεπιθύμητες απώλειες του πολέμου, αλλά συχνά αποτελούν και τον άμεσο στόχο: οι στρατιωτικές και ένοπλες ομάδες στρατολογούν παιδιά. Απαιτούνται εξαιρετικές προσπάθειες για την προστασία τους σε καταστάσεις ενόπλων συρράξεων.
14. Μεταξύ των παιδιών προσφύγων, τα πλέον ευάλωτα είναι αυτά που δεν συνοδεύονται από κάποιον ενήλικα, νομικά υπεύθυνο για τη φροντίδα

τους. Ελλείπει ειδικών προσπαθειών για την παρακολούθηση και την προστασία της ευημερίας τους, οι βασικές ανάγκες των ασυνόδευτων παιδιών προσφύγων συχνά δεν ικανοποιούνται και τα δικαιώματά τους συνήθως παραβιάζονται. Σε κάθε προσφυγική κατάσταση η παρουσία ασυνόδευτων παιδιών επιβάλλει ειδική δράση για λογαριασμό τους.

15. Οι ανάγκες ανάπτυξης των παιδιών αποτελούν θεμελιώδη πραγματικότητα, που δεν λαμβάνεται υπόψη στις προσπάθειες παροχής ανθρωπιστικής βοήθειας. Η ανατροφή και η φυσιολογική ανάπτυξη του παιδιού προϋποθέτει την ικανοποίηση των αναγκών της ηλικίας τους. Η στοιχειώδης φροντίδα της υγείας, της διατροφής και της εκπαίδευσης αναγνωρίζονται ως αναγκαία στοιχεία της σωματικής και την πνευματικής ανάπτυξης των παιδιών. Όμως η υγιής ψυχοκοινωνική ανάπτυξη εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη διατροφή και τα ερεθίσματα που λαμβάνουν τα παιδιά καθώς μεγαλώνουν και από τις ευκαιρίες για μάθηση και ανάπτυξη νέων ικανοτήτων. Για τα παιδιά πρόσφυγες η υγιής ψυχοκοινωνική ανάπτυξη προϋποθέτει αποτελεσματική αντιμετώπιση πολλαπλών τραυμάτων απώλειας, ξεριζωμού και συχνά καταστροφικών εμπειριών. Συνοπτικά, οι τραγικές μακροπρόθεσμες συνέπειες παρουσιάζονται όταν δεν ικανοποιούνται οι αναπτυξιακές ανάγκες των παιδιών.

IV. Βάση της Δράσης

A. Νομική Βάση της Δράσης

16. Η δικαιολογητική βάση της ειδικής δράσης για τα παιδιά πρόσφυγες βρίσκεται στο εθνικό και στο διεθνές δίκαιο. Τα παιδιά πρόσφυγες έχουν μερικά παγκόσμια δικαιώματα, ίδια με αυτά που αναγνωρίζονται και σε άλλους ανθρώπους, έχουν συμπληρωματικά δικαιώματα ως παιδιά και ειδικά δικαιώματα ως πρόσφυγες. Το εθνικό και διεθνές δίκαιο αναγνωρίζουν στα παιδιά ειδικά αστικά, οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά δικαιώματα, επειδή εξαρτώνται, είναι ευάλωτα και έχουν αναπτυξιακές ανάγκες. Τα παιδιά πρόσφυγες δικαιούνται τη διεθνή προστασία και την ανθρωπιστική βοήθεια της Ύπατης Αρμοστείας των Η.Ε. για τους Πρόσφυγες.
17. Η ΣΔΠ παρέχει το σφαιρικό πλαίσιο των υποχρεώσεων των Κρατών

Μερών έναντι όλων των παιδιών που βρίσκονται στη δικαιοδοσία τους, καθώς και αυτών που τελούν υπό την προστασία της Ύπατης Αρμοστείας. Αφού είναι σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών, αποτελεί το κανονιστικό πλαίσιο αναφοράς για τη δράση της Ύπατης Αρμοστείας: η σχετική πολιτική της διέπεται απ' αυτήν. Παρέχει επίσης παραμέτρους για τη δράση που συμπληρώνει ό,τι περιλαμβάνεται στη Σύμβαση και αποσκοπεί στη διασφάλιση της κατάλληλης προστασίας και βοήθειας στα παιδιά που τελούν υπό την προστασία του Ύπατου Αρμοστή.

18. Αρχή του διεθνούς δικαίου, θεμελιώδης στην παρούσα πολιτική, είναι η πρωταρχική υποχρέωση των γονέων ή των επιτρόπων να φροντίζουν τα παιδιά. Επίσης, τα Κράτη υποχρεούνται να προστατεύουν τα ανθρώπινα δικαιώματα όλων των προσώπων που υπάγονται στη δικαιοδοσία τους καθώς και των παιδιών προσφύγων και να παρέχουν στους ενήλικες που ευθύνονται για αυτά τα παιδιά την αναγκαία υποστήριξη για την εκπλήρωση των υποχρεώσεών τους.

B. Δέσμευση έναντι των Παιδιών Προσφύγων

19. Το Γραφείο της Ύπατης Αρμοστείας των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες δεσμεύεται στην προστασία και στην ικανοποίηση των αναγκών όλων των παιδιών που υπάγονται στη δικαιοδοσία του. Επεκτείνοντας αυτά τα μέτρα που υιοθετήθηκαν από το Γραφείο και αποτυπώνονται στο Δεύτερο Μέρος, η Εκτελεστική Επιτροπή της Ύπατης Αρμοστείας υιοθέτησε δύο Πορίσματα που αφορούν ειδικότερα τα παιδιά πρόσφυγες. Το πρώτο, Πόρισμα Νο. 47 (XXXVIII)⁴ υιοθετήθηκε το 1987, καλεί για δράση που αποσκοπεί στο σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και στην ικανοποίηση των αναγκών των παιδιών προσφύγων, τονίζει το γεγονός ότι τα ασυνόδευτα παιδιά και τα παιδιά με ειδικές ανάγκες είναι ιδιαίτερα ευάλωτα και επισημαίνει την ανάγκη δράσης της Ύπατης Αρμοστείας για την προστασία και την παροχή βοήθειας σε αυτά. Συνιστά τακτικές, έγκαιρες, ανθρωποκεντρικές αξιολογήσεις και αναθεωρήσεις των αναγκών των παιδιών προσφύγων. Αναγνωρίζει την ανάγκη προαγωγής της συνεργασίας μεταξύ του Γραφείου και άλλων ενδιαφερόμενων οργανισμών και οργάνων καθώς και τη σημασία της περαιτέρω μελέτης του θέματος, ώστε να υιοθετηθούν συμπληρωματικά προγράμματα στήριξης και να επαναπροσδιοριστούν, εφόσον κρίνεται αναγκαίο, τα υπάρχοντα.

20. Το 1989, στο Πόρισμα Νο. 59 (XL)⁵ η Εκτελεστική Επιτροπή επαναβεβαίωσε και επέκτεινε την ανάγκη ειδικής προσοχής των παιδιών προσφύγων. Έκθεσε παραδείγματα του τρόπου αξιολόγησης, παρακολούθησης και ικανοποίησης αυτών των αναγκών, κάλεσε για απόδοση ειδικής προσοχής στην ιδιαίτερη υποχρέωση της Ύπατης Αρμοστείας να ενδυναμώσει τη διασφάλιση του δικαιώματος των παιδιών προσφύγων στην εκπαίδευση καθώς και στην προστασία τους από τη στρατολόγηση και την παράνομη υιοθεσία. Κάλεσε την Ύπατη Αρμοστεία να εντείνει τις προσπάθειές της στον τομέα της ενημέρωσης της κοινής γνώμης σχετικά με τα ζητήματα αυτά - ειδικότερα σχετικά με τις συνέπειες της δίωξης και των ένοπλων συρράξεων στα παιδιά πρόσφυγες - καθώς και στην ανάπτυξη εκπαιδευτικού υλικού για τη βελτίωση της ικανότητας του προσωπικού να εντοπίζει και να ικανοποιεί τις ανάγκες των παιδιών προσφύγων για προστασία και βοήθεια. Τελικά ζήτησε από τον Ύπατο Αρμοστή να αναφέρεται τακτικά στις εκθέσεις του στις ανάγκες των Παιδιών Προσφύγων και στα υπάρχοντα και προτεινόμενα προγράμματα που τα αφορούν.

V. Η Πολιτική

Σφαιρική Προσέγγιση των αναγκών των παιδιών

21. Η αποτελεσματική διαχείριση της Ύπατης Αρμοστείας στην προστασία και στη βοήθεια των προσφύγων απαιτεί οι ενέργειες του προσωπικού να ανταποκρίνονται στις διαφορετικές ανάγκες και στο δυναμικό των παιδιών, γυναικών, αντρών, ανάπηρων, ηλικιωμένων και άλλων προσφυγικών ομάδων χωρίς καμία διάκριση. Οι ανάγκες τους εξυπηρετούνται όταν, ειδικά σε κρίσιμες καταστάσεις, οι πρόσφυγες απολαμβάνουν μεταχείρισης ισότιμης ως ένα αδιάκριτο σύνολο ανθρώπων.
22. Τα παιδιά, όπως και οι ενήλικες, χρειάζονται προστασία και βοήθεια. Όμως τα παιδιά έχουν ανάγκες και δικαιώματα συμπληρωματικά των ενηλίκων. Η φροντίδα περιλαμβάνει τον εντοπισμό, την κατανόηση και την ικανοποίηση των ειδικών αναγκών και δικαιωμάτων των παιδιών από τους υπεύθυνους παροχής προστασίας και βοήθειας των προσφύγων. Μέχρι να ενσωματωθεί η άποψη αυτή σε όλους τους φορείς που ασχολούνται με τους πρόσφυγες απαιτούνται ειδικές κατευθυντήριες

οδηγίες για τα παιδιά πρόσφυγες.

23. Οι ανάγκες των παιδιών όμως δεν πρέπει να ικανοποιούνται στην απομόνωση. Συνήθως ικανοποιούνται αποτελεσματικότερα στο πλαίσιο της οικογένειας και της κοινότητας. Επίσης, η ευημερία του παιδιού εξαρτάται από την υγεία και την ασφάλεια του κύριου υπεύθυνου για την φροντίδα του, που είναι συνήθως η μητέρα του. Άρα, το προσωπικό της Ύπατης Αρμοστείας συνδράμει στην ενίσχυση της ικανότητας των προσφυγικών οικογενειών να αντιμετωπίζουν τις ανάγκες τους και να βελτιώνουν τη συμμετοχή και το καθεστώς των γυναικών προσφύγων, συνεισφέροντας έτσι σημαντικά στην ευημερία των παιδιών τους. Για τη βελτίωση της κατάστασης των παιδιών προσφύγων το προσωπικό οφείλει να εξασφαλίζει την αποτελεσματική εφαρμογή της Πολιτικής της Ύπατης Αρμοστείας για τις Γυναίκες Πρόσφυγες⁶ και των «UNHCR's Guidelines on the Protection of Refugee Women»⁷. Καθώς η πολιτική της Ύπατης Αρμοστείας για τα παιδιά και τις γυναίκες είναι συμπληρωματικές, η εφαρμογή τους απαιτεί συντονισμό. Επιπλέον, τα στοιχεία της πολιτικής των παιδιών προσφύγων πρέπει να ενσωματωθούν στο γενικό πρόγραμμα προστασίας και βοήθειας των προσφύγων εν γένει.
24. Το προσωπικό της Ύπατης Αρμοστείας πρέπει να ενδυναμώσει τις προσπάθειές του για να ενσωματωθούν τα ίδια τα παιδιά στην προστασία και στη διαδικασία προγραμματισμού. Αν και ευάλωτα τα παιδιά, έχουν πολλά να προσφέρουν. Η ενδεχόμενη συνεισφορά των παιδιών δεν πρέπει να υπερεκτιμάται. Είναι άνθρωποι με δικαιώματα, με προτάσεις, με γνώμη και ικανότητα συμμετοχής σε αποφάσεις και δραστηριότητες που επηρεάζουν τη ζωή τους. Οι προσπάθειες για τα παιδιά πρόσφυγες αποτυγχάνουν, εάν τα παιδιά αντιμετωπίζονται μόνον ως άτομα αποδυναμωμένα και περιθάλπόμενα και όχι ως μέλη με δικαίωμα συμμετοχής στην κοινότητά τους.
- A. Επιχειρησιακοί Στόχοι**
25. Οι πρωταρχικοί στόχοι της Ύπατης Αρμοστείας των Η.Ε. για τους Πρόσφυγες όσον αφορά τα παιδιά πρόσφυγες είναι οι ακόλουθοι:
- α) διασφάλιση της προστασίας και της υγιούς ανάπτυξης των παιδιών προσφύγων.

- β) επίτευξη διαρκών λύσεων που ανταποκρίνονται στις άμεσες και μακροπρόθεσμες ανάγκες ανάπτυξης των παιδιών.

B. Κατευθυντήριες Αρχές

26. Στη συνέχεια αποτυπώνονται οι θεμελιώδεις αρχές που διέπουν την επίτευξη αυτών των στόχων από το προσωπικό της Ύπατης Αρμοστείας:
- α) Σε όλες τις ενέργειες που αφορούν τα παιδιά πρόσφυγες τα ανθρώπινα δικαιώματα του παιδιού, ειδικά αυτά που αφορούν το συμφέρον του, λαμβάνονται πρωτίστως υπόψη.
  - β) Η διατήρηση και η αποκατάσταση της οικογενειακής ενότητας απαιτούν καίριας σημασίας ενδιαφέρον.
  - γ) Η δράση που επωφελούνται τα παιδιά πρόσφυγες αφορά κατ' αρχήν στην ενίσχυση των υπεύθυνων της φροντίδας τους ώστε να εκπληρώνουν την πρωταρχική υποχρέωσή τους που είναι η ικανοποίηση των αναγκών των παιδιών.
  - δ) Όταν οι ειδικές ανάγκες των παιδιών προσφύγων μπορούν να ικανοποιηθούν μόνον με δραστηριότητες με επίκεντρο το παιδί, αυτές πρέπει να πραγματοποιούνται με την πλήρη συμμετοχή των οικογενειών και των κοινοτήτων.
  - ε) Στα κορίτσια και στα αγόρια πρόσφυγες εξασφαλίζεται προστασία και βοήθεια σε βάση ισότητας.
  - στ) Ιδιαίτερη προσοχή αποδίδεται στην προστασία και στη φροντίδα των ασυνόδευτων παιδιών.
  - ζ) Το προσωπικό της Ύπατης Αρμοστείας καλείται να καταβάλει κάθε δυνατή προσπάθεια για την πρόληψη κινδύνου των παιδιών προσφύγων και να αναλάβει συμπληρωματική δράση για την εγγύηση της επιβίωσης και της ασφάλειας των παιδιών προσφύγων που αντιμετωπίζουν εξαιρετικούς κινδύνους.

Γ. Στόχοι

27. Με βάση αυτές τις αρχές το προσωπικό της Ύπατης Αρμοστείας υποχρεούται στην ενδυνάμωση της προστασίας των δικαιωμάτων των παιδιών που αναγνωρίζονται από το εθνικό και το διεθνές δίκαιο καθώς των δικαιωμάτων τους για προσωπική ασφάλεια και ειδική βοήθεια,

ώστε να ικανοποιούνται κατάλληλα και αποτελεσματικά με τις δραστηριότητες προστασίας και βοήθειας του Γραφείου. Για τον σκοπό αυτό πρέπει να επιτυγχάνονται οι ακόλουθοι στόχοι:

- α) Η προστασία των παιδιών προσφύγων που κινδυνεύουν από τη στέρηση της προσωπικής τους ελευθερίας, τις ένοπλες συρράξεις, τη στρατολόγηση, τη σεξουαλική βία ή κακοποίηση, την πορνεία, τα βασανιστήρια, τις επικίνδυνες συνθήκες εργασίες ή από κάθε άλλη μορφή βίας, κακοποίησης ή παραμέλησης.
- β) Η αυστηρή εφαρμογή της εθνικής νομοθεσίας για όλες τις μορφές βίας και κακοποίηση των παιδιών προσφύγων, σύμφωνα με τις σχετικές διεθνείς υποχρεώσεις των ενδιαφερόμενων Κρατών.
- γ) Η συνεπής εφαρμογή από την έναρξη της προσφυγικής κατάστασης των όρων προστασίας και βοήθειας για την αξιολόγηση, την παρακολούθηση και την ικανοποίηση των αναγκών και των ευάλωτων σημείων των παιδιών προσφύγων.
- δ) Η συλλογή και η ενημέρωση στατιστικών στοιχείων κάθε προσφυγικού πληθυσμού που τελεί υπό την προστασία της Ύπατης Αρμοστείας καθώς και η κατηγοριοποίησης ανά ηλικία και φύλο, ο εντοπισμός των ασυνόδευτων ανήλικων, ώστε τα στοιχεία αυτά να χρησιμοποιηθούν στο σχεδιασμό των μέτρων προστασίας και βοήθειας.
- ε) Ο εντοπισμός και η παροχή ειδικής προστασίας και φροντίδας στα ασυνόδευτα παιδιά σε κάθε προσφυγική κατάσταση καθώς και η συνένωσή τους με τις οικογένειές τους.
- στ) Η εκπαίδευση του προσωπικού της Ύπατης Αρμοστείας και των επιχειρησιακών συνεργατών της, ώστε να κατανοούν και να ικανοποιούν κατάλληλα στη σφαίρα δικαιοδοσίας τους τις ειδικές ανάγκες των παιδιών προσφύγων με τρόπο σύμφωνο με την παρούσα πολιτική και τις Κατευθυντήριες Οδηγίες για τα Παιδιά.
- ζ) Η εκπαίδευση της αστυνομίας και των ενόπλων δυνάμεων, άλλων κυβερνητικών αξιωματούχων που ασχολούνται με την προ-

στασία και τη βοήθεια των προσφύγων, των ενηλίκων και των αρχηγών τους για τα ειδικά ανθρώπινα δικαιώματα που διέπουν την ευημερία των παιδιών προσφύγων.

- η) Η ευαισθητοποίηση των παιδιών προσφύγων σχετικά με τα δικαιώματά τους.
- θ) Η προαγωγή της ενημέρωσης και η ικανοποίηση των ειδικών αναγκών των παιδιών προσφύγων με εκστρατείες ενημέρωσης που απευθύνονται στις Κυβερνήσεις της χώρας ασύλου και καταγωγής τους, στους δωρητές, στις μη κυβερνητικές οργανώσεις, σε άλλους οργανισμούς των Ηνωμένων Εθνών και στο ευρύ κοινό εν γένει.
- ι) Η προαγωγή και η διευκόλυνση από την Ύπατη Αρμοστεία της συνεργασίας τεχνικά αρμόδιων κυβερνητικών και μη κυβερνητικών οργανώσεων και άλλων οργανισμών των Ηνωμένων Εθνών για την παροχή προστασίας και φροντίδας στα παιδιά πρόσφυγες.

V. Συμπεράσματα

- 28. Οι στόχοι ή σκοποί δεν είναι οριστικοί. Η συνεχής διαδικασία ανανέωσης και βελτίωσης είναι αναγκαία, γιατί διασφαλίζεται ότι η προστασία της Ύπατης Αρμοστείας και οι ενέργειες που αφορούν τον προγραμματισμό παραμένουν σύγχρονες και πρακτικές. Αυτή η διαδικασία απαιτεί συνεχή ανταλλαγή πληροφοριών και εμπειρίας μεταξύ όλων των ενδιαφερομένων για τα δικαιώματα και την ευημερία των παιδιών προσφύγων.
- 29. Έτσι, η επιτυχία της πολιτικής απαιτεί το συντονισμό μιας ποικιλίας παραγόντων. Οι «Κατευθυντήριες Αρχές για τα Παιδιά Πρόσφυγες» ενημερώθηκαν και αναθεωρήθηκαν. Ορίζουν και αναπτύσσουν τα μέτρα που αφορούν τη δράση που πραγματώνει την πολιτική που περιγράφηκε. Πρόκειται για την αποτελεσματική διαχείριση των δραστηριοτήτων που θεωρούνται αποφασιστικής σημασίας για την προστασία και τη φροντίδα των παιδιών προσφύγων.
- 30. Τα παιδιά χρειάζονται πάντα ειδική προστασία και φροντίδα. Αλλά ο

Ύπατος Αρμοστής δεν ικανοποιεί τις ανάγκες των παιδιών ξεχωριστά απ' αυτές των υπόλοιπων προσφύγων. Έτσι, η πολιτική της Ύπατης Αρμοστείας έχει διατυπωθεί με την ελπίδα ότι οι μελλοντικές προσπάθειες για τα παιδιά θα ενσωματωθούν σε όλες τις μορφές της προστασίας και του σχεδιασμού των προγραμμάτων, καταργώντας έτσι την εφαρμογή ιδιαίτερης πολιτικής γι' αυτά. Η εκπαίδευση για τον Ανθρωποκεντρικό Σχεδιασμό που υιοθετεί η Ύπατη Αρμοστεία αποτελεί σημαντικό βήμα για την ενσωμάτωση αυτή.

31. Η δέσμευση και η κατάλληλη αξιολόγηση των στοιχείων της πολιτικής που αποσκοπεί στην προστασία του συμφέροντος των παιδιών αποτελούν προϋποθέσεις για την εξασφάλιση μερικών συνισταμένων της ευημερίας τους. Πολλά από όσα πρέπει να γίνουν για τα παιδιά πρόσφυγες μπορούν κατά συνέπεια να εκπληρωθούν από πόρους που παρέχονται υπό κανονικές συνθήκες από τις κυβερνήσεις των χωρών ασύλου και από τη διεθνή κοινότητα. Συμπληρωματικοί πόροι μπορεί να απαιτούνται για την πλήρη εφαρμογή της πολιτικής της Ύπατης Αρμοστείας. Η παροχή της κατάλληλης και εξισορροπημένης διατροφής των παιδιών προσφύγων και η εξασφάλιση του δικαιώματός τους π.χ. στη στοιχειώδη εκπαίδευση απαιτούν οικονομικούς πόρους που πρέπει γενικά να παρέχονται έγκαιρα. Κατά συνέπεια, ενώ η Ύπατη Αρμοστεία θα αναζητήσει, εφόσον είναι αναγκαίο, να συμπληρώσει τους κυβερνητικούς πόρους και να διασφαλίσει τη συμμετοχή και την υποστήριξη άλλων μονάδων σύμφωνα με τους στόχους και τους σκοπούς που τονίζονται στην πολιτική, ο Ύπατος Αρμοστής θα ασχοληθεί με τη συνεχή υποστήριξη των μελών της διεθνούς κοινότητας που του ανέθεσαν την εξουσία προστασίας και βοήθειας αυτών των παιδιών.

1. Γενική Συνέλευση, Ψήφισμα 44/25.
2. Άρθρο 1 της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού.
3. «Κατευθυντήριες Αρχές για τα Παιδιά Πρόσφυγες», εκδόθηκε από την Ύπατη Αρμοστεία Η.Ε. για τους Πρόσφυγες το 1988.
4. Σ.τ.Μ. Βλ. Πορίσματα για τη Διεθνή Προστασία των Προσφύγων, Ύπατη Αρμοστεία Η.Ε. για τους Πρόσφυγες, Αθήνα 1995, σελ. 82.
5. Σ.τ.Μ. Βλ. Πορίσματα για τη Διεθνή Προστασία των Προσφύγων, Ύπατη Αρμοστεία Η.Ε. για τους Πρόσφυγες, Αθήνα 1995, σελ. 110.
6. Βλ. Πολιτική της Ύπατης Αρμοστείας των Η.Ε. για τις Γυναίκες Πρόσφυγες, Ύπατη Αρμοστεία Η.Ε. για τους Πρόσφυγες, Αθήνα 1996.
7. «Κατευθυντήριες Αρχές για την Προστασία των Γυναικών Προσφύγων»: διατίθεται από το Γραφείο της Ύπατης Αρμοστείας στην Αθήνα.

Παράρτημα Β

Συντομογραφίες

ΣΔΠ	Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού.
ΔΕΕΣ	Διεθνής Επιτροπή του Ερυθρού Σταυρού.
ΔΣΕΣΕΗ	Διεθνής Συνομοσπονδία του Ερυθρού Σταυρού και της Ερυθράς Ημισελήνου.
ΟΑΕ	Οργανισμός Αφρικανικής Ενότητας.
UNICEF	Ταμείο των Ηνωμένων Εθνών για το Παιδί.
UNESCO	Εκπαιδευτική, Επιστημονική & Πολιτιστική Οργάνωση των Ηνωμένων Εθνών.
IOM/ FOM	Εσωτερικοί εγκύκλιοι της Ύπατης Αρμοστείας / Εγκύκλιοι που αποστέλλονται στα κατά τόπους Γραφεία από την έδρα του Οργανισμού για επεξήγηση π.χ. διαδικασιών.